

**LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS
FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA**

**Logopēdiskās pasakas 5 – 6 gadus veciem bērniem skaņu izrunas
pilnveidei**

MAGISTRA DARBS

Autore: Sintija Supe
Studenta apliecības Nr.: ss17099
Darba vadītāja: Egija Laganovska

RĪGA 2021

ANOTĀCIJA

Maģistra darba nosaukums ir “Logopēdiskās pasakas 5 – 6 gadus veciem bērniem skaņu izrunas pilnveidei”.

Pētījuma mērķis – izpētīt, kā metodiskais materiāls – autores sacerētās logopēdiskās pasakas sekmē bērnu skaņu izrunas pilnveidi pirmsskolā. Lai šo mērķi sasniegtu, sākotnēji autore analizēja un pētīja logopēdu, psihologu un valodnieku pētījumus un atziņas par skaņu izrunas traucējumiem, pasaku efektivitāti un nozīmi bērna attīstībā un izaugsmē. Temata aktualitāte tika balstīta uz Latvijas Logopēdu asociācijas datiem un S. Tūbeles, I. Miltiņas, G. Tomeles, T. Žorkova, A. Palapas, S. Lindenbergas un citu autoru pētījumiem, apkopotajiem datiem un pieredzi.

Ir novērota un pētījumā pamatota tendence, ka runas un valodas problēmas bērniem nepaliek mazāk, bet norāda statistiski augstus rādītājus. Runas traucējumu dēļ bērns var justies neiederīgs sociālajā vidē, kas liecina, ka skaņu izrunas korekcija ir ļoti svarīga un ir nepieciešams meklēt efektīvākus, kā arī bērnam saistošus veidus, lai šo problēmu atrisinātu un viņš pilnvērtīgi varētu piedalīties saziņā un justies iederīgs sociālajā vidē. Tādēļ darba autore sava maģistra darba ietvaros vēlas vērst uzmanību ne tikai skaņu izrunas traucējumu pilnveidei, bet pati radīt materiālu, kas bērnam būtu noderīgs un pilnveidotu arī viņu psiholoģiski – logopēdiskās pasakas.

Maģistra darba **pētījuma dizains** – gadījuma pētījums. **Pētījuma bāze** – 7 bērni ar skaņu izrunas traucējumiem, bērnu vecāki, logopēdi, 3 pētījumā iesaistītās izglītības iestādes logopēdi. **Datu ieguves veidi** bija pirmsskolas bērnu novērošana, dokumentu analīze, skaņu izrunas pābaude pirms un pēc koriģējoši attīstošās darbības, koriģējoši attīstošā darbība, datu apkopošana, rezultātu analīze.

Atslēgas vārdi: 5 – 6 gadu veci bērni, logopēdija, pasaka, skaņas izrunas traucējumu pilnveide.

ANNOTATION

Theme of the paper is " Speech therapy tales to improve sound pronunciation of preschool children. "

Aim of the research is to explore how the methodological materials – author's of the paper composed stories improve sound pronunciation of preschool children. To achieve the aim, author of the paper analyzed and explored researches and quotes of speech therapists, psychologists and linguists about sound pronunciation disorders, the efficiency and significance of stories for children development and growth. The topicality of the paper is databased on Speech Therapists' Association of Latvia and S. Tūbeles, I. Miltiņš, G. Tomeles, T. Žorkova, A. Palapas, S. Lindenbergas and other authors researches, summarized data and experience.

There has been observed and justified tendency in the research that children speech and language problems do not reduce but indicate statistically high indicators. Speech disorders can make a child feel unsuitable in a social environment, which shows that sound pronunciation correction is very important and it is necessary to look for more effective ways as well as children binding ways to solve the problem and the child could fully fledged involve in communication and feel belonged in social environment.

That is why the author of the paper within the framework of the Master's research wants to pay attention not only to the sound pronunciation disorders improvement but create the material, which would be useful for children and also improved their psychological – speech therapy tales.

The design of the Master's is case study. **The base of research** - 7 children with sound pronunciation disorders, parents of the children, speech therapists, 3 in the research involved speech therapists of educational institutions.

Methods of research were observation of preschool children, analysis of documents, testing of sound pronunciation before and after corrective developing action, corrective developing action, data collection, analysis of the results.

Key words: children aged 5 to 6 years, improvement of sounds pronunciation, speech therapy, tales.

SATURS

ANOTĀCIJA	2
ANNOTATION	3
Ievads	6
1. PIRMSKOLAS VECUMA BĒRNU AR RUNAS TRAUCĒJUMIEM RAKSTUROJUMS.....	9
1.1. 5 – 6 gadīgu bērnu vispārīgs raksturojums.....	12
1.2. Vides loma bērnu ar runas traucējumiem personības attīstībā.....	15
1.3. Pirmsskolas izglītības iestādes vides nozīme valodas attīstībā	16
1.4. Ģimenes lomas nozīme bērna ar skaņu izrunas traucējumiem attīstībā.....	18
1.5. Valodas un runas traucējumu rašanās cēloņi, izpausmes	21
1.6. Skaņu izrunas traucējumi	23
1.7. Skaņu izrunas pārbaude un korekcijas virzība	30
1.8. Skaņu izrunas traucējumu pilnveide koriģējoši attīstošanā darbībā.....	33
2. PASAKA KĀ LĪDZEKLIS SKAŅU IZRUNAS PILNVEIDEI.....	38
2.1. Kas ir pasaka?.....	38
2.2. Pasaku nozīme bērna personības veidošanā.....	39
2.3. Pasaku izmantošanas iespējas nodarbībā	43
3. PĒTĪJUMS.....	46
3.1. Iepazīšanās ar zinātnisko literatūru	46
3.2. Pētījumu metodes un pētījuma bāzes apraksts.....	46
3.3 Pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums	48
3.4. Pedagoģiskais novērojums (atklātais novērojums).....	50
3.5. Pārrunas ar bērniem.	52
3.6. Runas pārbaudes rezultāti	53
3.7. Anketā (vecākiem) iegūto rezultātu apkopojums	54

3.8. Anketā (logopēdiem) iegūto rezultāti apkopojums.....	60
3.9. Pētāmās grupas bērnu skaņu izrunas traucējumu pilnveide koriģējoši attīstošajā darbībā.....	63
SECINĀJUMI.....	72
IETEIKUMI TURPMĀKAI TEMATA IZPĒTEI.....	73
IZMANTOTĀ LITERATŪRA.....	74
PIELIKUMI.....	77

Ievads

Skaisti runāt, izteikties, pateikt savu domu vēlas ikviens cilvēks. Bieži vien runas traucējumi vai kādas runas nepilnības var būt iemesls bērna apcelšanai, varbūt tajā brīdī nākotnes sapnis par lielo skatuvi un zilajiem televīzijas ekrāniem kļūst pavisam blāvs, jo dikcija, precīza un skaidra runa ir viens no svarīgākajiem komponentiem šāda veida darbā.

Ir skaidrs, ka cilvēka runai ir neatsverama vērtība, kas savstarpēji saista apkārtējos cilvēkus. Tas ir ļoti svarīgs komponents komunikācijā, savstarpējās saziņas līdzeklis, par kuru ir ļoti jā rūpējas, jo “cilvēkbērns bez spējas izpaust runu, ar dzimto valodu nevar sevi apliecināt un pilnveidot. Klusējošs un neskaidri runājošs, citiem nesaprotošs bērns nejūtas labi, iekšējais “es” nevar atvērties” (Irbe, Lindenberga, 2014). Viņa personība var noslēgties, tādējādi ietekmējot dažādus procesus viņa attīstībā.

Logopēdiskā darba priekšplānā nonāk personība ar runas traucējumiem. Grūtības izteikties rada specifiskas iezīmes personībā (negatīvismu, noslēgtību, atturību, mazākaktivitāti u. c.) (Miltiņa, 2005). Viņi nespēj izteikties, viņu vārdi, teiktais nav saprotams viņu līdzcilvēkiem, draugiem, ģimenei, grupiņas un vēlāk iespējams skolas biedriem.

Ir novērota tendence, ka runas un valodas problēmas bērniem palielinās, to norāda arī statistika, piemēram, Latvijas Logopēdu asociācija min, ka pirmsskolas izglītības iestādēs 5 – 6 gadus veciem bērniem 35 – 40% izglītojamo nepieciešama logopēdiskā palīdzība (Latvijas Logopēdu asociācija, 2015). Arī profesore S. Tūbele norāda, ka pirmsskolas izglītības iestādēs bērnu skaits ar dažādiem runas traucējumiem ir liels un šim skaitam ir tendence pieaugt. Par to liecina arī logopēdu praktiskā pieredze (Tūbele, 2019). Tendences stabilitāti un pārliecinošo esību apsprina arī logopēde G. Tomele, kas ir veikusi pētījumu, kurā tika pētīts skaitliskais pieaugums bērniem, kuriem ir valodas un runas traucējumi. Pētījums tika veikts 6 gadu garumā, kuru laikā tika iegūti rezultāti, ka valodas un runas traucējumu gadījumi bērniem ir lielā skaitā. Šis procentu skaits svārstījies no 41,01% - 48,03% , kas tiešām ir liels procentuālais daudzums un pamato problēmas aktualitāti (Tomele, 2018).

Šāda veida problēmas var veicināt bērna pilnīgu noslēgtību, izvairīšanos no komunikācijas. Tā var bērnu ļoti ietekmēt dažādos aspektos, apgrūtinot adaptāciju sociālajā vidē, pielāgošanos tai. Bērnā var izstrādāties kompleksi, kas liedz viņam brīvi komunicēt, runāt, būt atvērtam, sabiedriski brīvam, aktīvam un nebūt noslēgtam, kautrīgam.

Runas traucējumu dēļ bērns var justies neiederīgs sociālajā vidē, kas liecina, ka skaņu izrunas korekcija ir ļoti svarīga un ir nepieciešams meklēt efektīvākus, kā arī bērnam saistošus

veidus, lai šo problēmu atrisinātu un viņš pilnvērtīgi varētu piedalīties saziņā un justies iederīgs sociālajā vidē.

Redzot šīs problēmas praksē (gan skaņu izrunas traucējumus, gan līdz ar to radušos emocionālos traucējumus, pārdzīvojumus), pētot tās, analizējot un cenšoties iedziļināties to cēloņos, ir skaidrs, ka logopēdam ir jābūt ļoti kompetentam, jābūt skaidrām problēmas risināšanas stratēģijām, kā arī jāspēj saprasties ar bērnu un savu darbu pielāgot bērna psiholoģiskajam raksturojumam. Tas veicinātu bērna labizjūtu nodarbībā – bērns gan justos ļoti komfortabli, droši, gan arī tiktu pilnveidota skaņu izruna. To apstiprina arī T. Rožkova, atsaucoties uz J. Vinarsku (fizioloģi) – runas attīstību negatīvi ietekmē tieši izjustais emocionālais diskomforts (Рождкова, 2005). Kā arī ļoti svarīgi vērst uzmanību uz problēmas ietekmi turpmākajā bērna attīstībā. Ja pirmsskolas vecumā runas un valodas traucējumi nav novērsti vai arī nav pietiekami automatizēti pareizas runas modeļi aktīvajā runā, tad arī tas ļoti ietekmē bērna turpmāko valodas attīstību un visdrīzāk skolas vecumā tiek konstatētas rakstu valodas apguves grūtības vai rakstu valodas traucējumi. Savukārt, savlaicīgi veikts korekcijas darbs pirmsskolas vecumā mazina valodas traucējumu iespējamību skolas vecumā (Palapa, Stankule, Tomele, 2020).

Darba autorei bija skaidrs, ka sava maģistra darba ietvaros vēlas vērst uzmanību ne tikai skaņu izrunas traucējumu pilnveidei, uzlabošanai, bet radīt materiālu, kas bērnam būtu noderīgs un bagātinātu arī viņa garīgo pasauli. Darba autore zināja, ka vēlas izveidot bērniem saistošu metodisko materiālu, kas palīdzēs mazināt gan šo problēmu risināšanas risku, ar to strādājot, piemēram, bērnam kopā ar vecākiem, vecvecākiem, gan koriģēs un iespējams novērsīs jau radušos problēmu logopēda nodarbībās.

Lai izstrādātu metodisko materiālu, varētu izmantot logopēdiskās pasakas un to darbību pārbaudīt, pētījuma bāzei tika izvēlēti 7 pirmsskolas skolēni 5 – 6 gadu vecumā. Lai tas tiktu veiksmīgi īstenots, autorei ir jāņem vērā pirmsskolas skolēnu vecumposms, intereses un jāpielāgo pasaku saturs viņu interesēm, jo bērns pilnvērtīgi iesaistīsies darbību procesā tikai tad, ja tas viņas būs saistošs. Darba autore uz pasaku raudzīsies kā uz vienoti literāru kopumu, kas darbojas ciešā sintēzē uz bērnu runas, valodas, lasītprasmes pilnveidi, fantāziju, iztēles un personības veidošanos kopumā.

Pētījuma aktualitāte noteica pētījuma tematu: Logopēdiskās pasakas 5 – 6 gadus veciem bērniem skaņu izrunas pilnveidei.

Pētījuma mērķis: Izpētīt, kā metodiskais materiāls (logopēdiskās pasakas) sekmē bērnu skaņu izrunas pilnveidi pirmsskolā.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt zinātnisko literatūru par pētāmo jautājumu,
2. Izveidot metodisko materiālu – logopēdiskās pasakas, kas mazinās skaņu izrunas traucējumus,
3. Praktiski pārbaudīt koriģējoši attīstošajā darbībā, vai izveidotais mācību materiāls veicina pozitīvu skaņu izrunas pilnveidi,
4. Analizēt iegūtos datus un izstrādāt ieteikumus turpmākai tēmas izpētei.

Pētījuma bāze: 7 bērni ar skaņu izrunas traucējumiem, bērnu vecāki, logopēdi.

Datu ieguves veidi:

- Pirmsskolas bērnu novērošana ar mērķi pielāgot viņu interesēm un vecumposma īpatnībām logopēdiskās pasakas un to pielietošanas veidus koriģējoši attīstošajā darbībā,
- dokumentu analīze,
- skaņu izrunas pārbaude bērniem pirms un pēc koriģējoši attīstošās darbības, lai fiksētu, kādi skaņu izrunas traucējumi ir pirms un vai logopēdisko pasaku izmantošanas laika posmā tika veikta skaņu izrunas pilnveide,
- koriģējoši attīstošā darbība,
- datu apkopošana, rezultātu analīze,
- ieteikumu izstrāde logopēdiem, pedagogiem, vecākiem.

Savā maģistra darbā darba autore kā pētījuma dizainu izvēlējās gadījuma pētījumu, kas ļāva autorei pašai aktīvi iesaistīties, piedalīties un būt kā pētniekam šī darba tapšanā. Pētījums tika sākts 2020. gada septembrī, veicot skaņu izrunas traucējumu pārbaudi bērniem pirmsskolas izglītības iestādē X.

Nodaļu apraksts:

Pirmā nodaļa

Pirmsskolas vecuma bērnu, ar runas traucējumiem, raksturojums

Otrā nodaļa

Pasaka kā līdzeklis skaņu izrunas pilnveidei

Trešā nodaļa

Pētījums

Pētāmais jautājums: Kā metodiskais materiāls (logopēdiskās pasakas) palīdz pilnveidot 5 – 6 gadus vecu bērnu skaņu izrunu?

1. PIRMSKOLAS VECUMA BĒRNU AR RUNAS TRAUCĒJUMIEM RAKSTUROJUMS

Pastāv uzskats, ka bērns valodu sāk apgūt jau 6 mēnesī pēc ieņemšanas brīža, bet joprojām atrodas mātes vēderā. Bērnam nākot pasaulē un augot, attīstās viņa domāšana, tomēr runa vēl neveidojas. Runa veidojas brīdī, kad bērna domāšana savienojas ar vārdu un tādā veidā strauji attīstās viņa valoda.

Pašos pirmsākumiem, no bērna pirmajām dzīves dienām, viņš jau izjūt sajūtas, emocijas, pārdzīvojumus, tomēr nespēj to izteikt vārdiem. Ar laiku valoda kļūst par izteiksmes līdzekli viņa izjūtām. Un vide, kādā bērns aug un attīstās, ir galvenā viņa valodas izpratnes radītāja un veicinātāja. I. Lika ir nosaukusi 4 galvenos valodas attīstības komponentus:

- atdarināšana,
- nostiprināšana,
- iedzimta valodas struktūra,
- kognitīva attīstība (Lika, 2002, 9).

Lingvists N. Homskis uzskata, ka mentālā struktūra, kas veido valodas izpratni, cilvēkam jau piemīt kopš dzimšanas. Kopš dzimšanas bērns, pateicoties šim valodas mehānismam, ko nosaucis Homskis, spēj uztvert un pēc izvēles pārstrādāt saņemto valodas informāciju no vides, kurā aug (Lika, 2002, 9). Bērns dzird apkārtesošo valodu, kuru izmanto vidē, kurā viņš aug, tādā veidā neapzināti, bet veido savu izpratni par gramatiku un valodu kā saziņas līdzekli.

Vairums bērnu valodas skaņu izrunā normu sasniedz 4 – 5 gadu vecumā. Taču ir bērni, kam individuālo, sociālo vai patoloģisko attīstības īpatnību dēļ runas nepilnības var palīdzēt novērst tikai logopēds.

Artikulācijas aparāta anatomiskos defektus veido: sejas (lūpas, cietās un mīkstās aukslējas) šķeltnes, nepareizas zobu rindu attiecības, zobu un mēles attīstības anomālijas, īsa mēles saitīte u.c. Minētajos gadījumos visbiežāk izrunas deformācija skar vairākas skaņas vai skaņu grupas. Piemēram, īsa mēles saitīte traucē bērnam pacelt mēli pret cietajām aukslējām, kas kavē priekšējo mēleņu [r], [l], [š], [ž], [č], [dž] izrunu (Miltiņa, 2005, 50).

Pirmssskolas vecuma bērniem ļoti liela nozīme ir tieši fonemātiskās uztveres attīstīšana. Tā nereti ir cieši saistīta ar skaņu izrunas traucējumiem.

Gadījumā, ja bērnam ir fonemātiskā dislālija, ir novērojami funkcionāli traucējumi runas dzirdes analizatorā. Tas rada grūtības skaņu diferencēšanā, kuras savā starpā ir līdzīgas vai akustiski vai artikulēti, piemēram, šņāceņi un svelpeņi. Fonemātiskās dislālijas gadījumā var

būt gadījumi, kad bērns skaņas aizstāj, jauc, kas izpaužas ekspresīvajā runā, piemēram S → T, S → F, saule – taule, saule – faule (Miltiņa 2008, Skaista, Bārda, 2011).

Darba autore savu pētījumu veic pirmsskolas vecāko grupu posmā (5 – 6 gadi), līdz ar to uzmanību vērš tieši valodas normai bērnam 5 un 6 gadu vecumā receptīvās un ekspresīvās valodas kontekstā. S. Tūbele ir apkopojusi K. Smitas un L. Strikas valodas normas attīstības kritērijus:

1.1.tabula. **Valodas normālās attīstības kritēriji pēc S. Tūbeles, 2019.**

Vecums	Receptīvā valoda	Ekspresīvā valoda
5 gadi	<ul style="list-style-type: none"> • Saprot 2500 līdz 2800 vārdus • Izpilda sarežģītākus trīsdaļīgus norādījumus • Pazīst atskaņas • Pazīst galvenās krāsas • Saprot jēdzienus <i>smags/ viegls, skaļš/ kluss, vienāds/ nevienāds, garš/ īss</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Nosauc vairākas krāsas • Atbild uz vienkāršiem jautājumiem “kad”, “cik bieži”, “cik ilgi” • Jautā par vārdu nozīmi • Pareizi izstāsta garu stāstu • Saskaita 10 objektus • Var nosaukt pirmo, vidējo un pēdējo objektu virknē • Lieto darbības vārdus nākotnes formā • Saskaņo īpašības vārdus un lietvārdus • Atvasina lietvārdus ar “-tājs” (“zīmētājs”, “strādātājs”)
6 gadi	<ul style="list-style-type: none"> • Saprot 13 000 vārdu • Saprot pretstatus ātri/lēni, vienāds/ atšķirīgs/, vakar/ šodien, daudz/ maz, pirms/ pēc • Saprot skaitļu jēdzienus līdz 10 • Pazīst metāla naudu • Parāda pusi, veselo; labo un kreiso pusi 	<ul style="list-style-type: none"> • Var atbildēt uz jautājumiem “kas būtu, ja...” • Saskaita 12 objektus • Iemācās skaitīt līdz 30 • Nosauc visus alfabēta burtus • Raksturo objektu līdzīgās un atšķirīgās īpašības

	<ul style="list-style-type: none"> • Sakārto objektus pēc formas un krāsas 	<ul style="list-style-type: none"> • Raksturo novietojumu vai virzību “caur”, “projām”, “pretī”, “pāri” • Nosauc objektu stāvokli: “pirmais”, “otrais”, “trešais” • Secīgi nosauc nedēļas dienas • Sāk lietot apstākļa vārdus (“lēnām”) • Skaidri izrunā “f”
--	---	---

Bērna runas attīstībā svarīga nozīme ir valodas apguves videi. Pedagoģa, vecāka, aprūpētāja nepareiza skaņu izruna, piemēram, starpzobu izruna, veido bērnam neatbilstošu runas atdarināšanas paraugu, kam mazais seko, jo cita parauga nav. Tieši tāpēc vecākiem uzmanīgi jāvēro tā pieaugušā pareizrūna, kas mazo aprūpē viņu prombūtnes laikā. Skaņu artikulācijas precīzāku un ātrāku apguvi sekmē optiskā (redzes) kontrole, tādēļ bērns ir radināms sarunas laikā skatīties sarunbiedra sejā. Zinošs un gudrs aprūpētājs neatdarinās “bērna šļupstus”, bet precīzi un skaidri izrunās bērna nepareizi teikto, tā nodrošinot neuzspiesti un pakāpeniski skaņas nepareizās izrunas novēršanu. Tāpat pieaugušais ir galvenais un noteicošais starpnieks starp bērnu un viņa appasauli valodas jomā, kura attieksme, zināšanas, prasmes veicina ne tikai skaņu pareizizrunu, bet runas attīstības veselumā. Agrā bērnībā un pirmsskolas vecumā rotaļdarbībā bērns uzkrāj pieredzi par vārdu nozīmēm, to saistību ar apkārt notiekošo. Līdztekus vārda uztverei un jēdzieniskai izpratnei ne mazāk svarīga ir pareiza un skaidra skaņu izruna, kas nodrošina ne tikai vārda akustisko ietērpu, bet vienlaicīgi veic vārdu nozīmju precīzu diferencēšanu (Miltiņa, 2005, 51).

Skaņu izrunas grūtības ir cieši vienotas ar fonemātisko procesu attīstību. Fonemātiskā uztvere pilnveidojas līdztekus bērna runas attīstībai. Smalki diferencētā valodas dzirde palīdz nodalīt vārdā skaņas, kas ir tuvas pēc artikulācijas vai akustiskām pazīmēm (piemēram, bēda – pēda; seja – sēja; šūt – sūt). Fonemātiskās uztveres traucējumu gadījumā ir grūti izprast ne tikai bērna teikto, bet nepareizā izruna dezorganizē bērna vārdu krājumu, kavē fonemātisko priekšstatu un fonemātiskās uztveres veidošanos, kas savukārt ir pamatnosacījumi lasīt – rakstīt prasmju apguvei (Miltiņa, 2005, 51).

Runa kā unikāla, tikai cilvēkam piemītoša parādība, ir individuāla, aktuāla, konkrēta valodas sistēmas realizētāja, kas izpilda vairākas funkcijas:

- **Komunikatīvā funkcija.** Pat mazs, viengadīgs bērns izmanto runu, lai izteiktu savu vēlmi (piemēram, gribu ēst – ņam-ņam), apliecinātu mīlestību (piemēram, mi-a – mīļa mamma), raksturotu notikumus un savu attieksmi (piemēram, va-va au – (rej suns)).
- **Socializācijas funkcija.** Runa palīdz bērnam veidot attiecības ārpus tuvāko aprūpētāju loka – atrasties saskarsmē ar citiem vienaudžiem, pārējiem līdzcilvēkiem. Mainoties mikrosociālajai videi – ģimene → pirmsskolas izglītības iestāde – runa kļūst par galveno līdzekli bērna vajadzību un saskarsmes izteikšanai. Tātad runa palīdz bērnam iekļauties sabiedrībā, kādā tās grupā, pakļauties tās vērtību, zināšanu, uzvedības izstrādātām normām.
- **Jēdzienu šķirkļa funkcija.** Valoda ļauj skatīt pasauli simboliskā, abstraktā formā. Nosaucot vārdu (piemēram, galds), tajā netiek ietverts konkrēts priekšmets (piemēram, galds istabas stūrī), bet gan apvienota vesela rinda priekšmetu ar kopīgām pazīmēm. Tātad katrā vārdā ir slēpts vispārinājums. Bērns ļoti agri apgūst vārdu reizē ar tā nozīmi (sākumā tiek atpazīta tikai viena “krūzīte ar lācīti” – citu starpā), taču jēdziens, kas apzīmēts ar doto vārdu, aug, pakāpeniski paplašinās atbilstoši bērna attīstības gaitai (sešgadīgs bērns, dažādas pēc formas, krāsas, materiāla krūzītes apzīmē vienā vārdā - krūzīte). Tātad runa dod iespēju daudzveidīgos objektus apvienot, tos reāli nosaukt.
- **Pieredzes jēdzieniskā funkcija.** Pateicoties runai, ir iespējams veidot induktīvus un deduktīvus slēdzienus. Faktiski te izpaužas cilvēka domāšanas būtība. Bērns, zinot, kas ir kaķis, var pastāstīt, ka tas ķer peles, murrā un skrāpējas, ka pūkainim ir aste, galva, ķepas; spriežot, ka burkāni aug un attīstās zemē, tiek secināts, ka tās ir saknes. Tātad notiek domāšanas analīzes un sintēzes procesi (Miltiņa, 2005, 9 – 10).

1.1. 5 – 6 gadīgu bērnu vispārīgs raksturojums

Zināms, ka bērna attīstība notiek jau esot vēl mātes vēderā. Tad bērns piedzimst un viņa attīstība notiek vēl straujāk gan fiziski, gan emocionāli, gan mentāli. Ļoti nozīmīgs posms bērna attīstībā ir pirmsskolas vecumā. Straujš progress notiek 5 – 6 gados, gan attīstās ne tikai fiziskais un emocionālais aspekts, bet progress notiek psihiskajos izzīņas procesos, kas sevī ietver uztveri, iztēli, atmiņu, domāšanu, sajūtas. Caur šiem procesiem bērnam veidojas socializēšanās prasmes, tiek pilnveidota runas prasme, veidojas priekšstati par pasauli, bērnam veidojas savs viedoklis un viņš pieaug. Lai gan attīstība notiek un bērns pieaug, tomēr ir ļoti svarīgi saglabāt interesi par dažādiem uzdevumiem, vingrinājumiem. Vecumā no 5 – 6 gadi šis veids noteikti ir rotaļa.

Tiek apgalvots, ka vecākais pirmsskolas vecums ir intensīvas psihiskās attīstības posms. Tieši šajā vecumā notiek progresīvas izmaiņas visās sfērās, sākot ar psihofzioloģisko funkciju pilnveidošanos un beidzot ar sarežģītu personības jaunveidojumu rašanos (Lieģeniece, Nazarova 1999, 29). G. Svence apgalvo, ka šajā periodā raksturīga liela kustību aktivitāte, augšana koordinācijas spēju pilnveidošanās. Bērni spēj veikt sarežģītas kustības: lēkāt uz vienas kājas, lēkt lieliem lēcieniem uz priekšu, balansēt uz vienas kājas, izdarīt dažādus palēcienus un rāpties pa stieņiem (Svence 1999, 77 – 78).

Pirmsskolas izglītības programmā, tiek norādīts, ka uzdevumi, kas jāveic šajā vecumposmā ir fiziski aktīvāki, sarežģītāki un attīstošāki. Zēniem šajā periodā labāk ir attīstīti lieli muskuļi un viņi ir izturīgāki, savukārt meitenēm labāk attīstīta sīkā muskulatūra un viņas ir mierīgākas un precīzākas. 5 – 6 gadus veciem bērniem kustību koordinācija ir daudz attīstītāka, viņi kļūst lokanāki, stabilāki.

Šis vecumposms ļauj iekļaut uzdevumus, kurā noslogotāka ir sīkā pirkstu muskulatūra un attīstās koordinācija. Uzdevumos var iekļaut papīra griešanu, papīra locīšanu, pogu pogāšanu, pupiņu šķirošanu, plastalīna figūru izveide, zīmēšana un gleznošana, sīku priekšmetu sakārtošana. Regulāri pildot šāda veida uzdevumus, tiek novērots progress un sīkās motorikas attīstība – darbības kļūst precīzākas, rezultāti labāki, kustības stabilas.

Tieši 5 – 6 gadu vecumā bērni ir ļoti jūtīgi pret citu cilvēku emocijām. Bērni skatās uz cilvēka seju, nevis uz pozu vai žestiem, ļoti brīvi pauž savas emocijas, atklāti dalās ar tām, tāpēc arī bērna runa šajā vecumā ir emocionāla (Burčaka, Kušnere, Laganovska, Landra, Šūmane, Tūbele, Vīgante 2013, 27). Pedagogam, tāpat kā bērna vecākiem, ir ļoti jāpievērš uzmanība bērna emocionālajam stāvoklim, iekšējai pasaulei un jāveicina viņa emocionālā stāvokļa labvēlība un jānāca bērnam tās atpazīt. Kā arī liela nozīme ir visu maņu attīstībai – gan redzes, gan dzirdes, gan taustes, garšas, smaržas. Bērnam jānācās un jāspēj saprast savas sajūtas, savienot notiekošo ikdienā, vidē, sabiedrībā, dabā ar to, kas notiek viņa emocionālajā pasaulē.

Lai gan pastāv uzskats, ka viens no galvenajiem kritērijiem ir raksturs, kas spēj ietekmēt bērna atvērtību, komunikāciju, emociju paušanu, tomēr vecākiem un pedagogiem tas ir jāveicina. To apstiprina arī S. Lindenbergā un A. Irbe (2014).

Vēl viens svarīgs faktors, ir kognitīvo procesu attīstība. I. Freiberga un L. Priede ir minējušas, ka bērnībā mācīšanās procesā būtiskākais ir paša bērna tiešā pieredze, mijiedarbība ar vidi, kas notiek ar maņu orgānu palīdzību. Bērna pieredze veidojas, saņemot daudzveidīgos sensoros kairinātājus un veicot to garīgu pārstrādi. Tā veidojas priekšstats, emocijas, jūtas, attīstības griba, veidojas attieksmes (Freiberga, Priede 2007, 6).

Vairāki autori, piemēram V. Krinkele (2002) un J. Komenskis, ir uzsvēruši to, ka viss mācību process jābalsta un jāorganizē tā, lai attīstītu bērna intelektu, tikumību, attīstītu roku veiklību, nostiprinātu emocionālo vidi, spēju kontrolēt jūtas un pareizi tās paust. V. Krinkele (Krinkele, 2002) izstrādājusi kritērijus, kas veicina kognitīvo prasmju pilnvedi 5 – 6 gadus veciem bērniem:

- ir interese uzņemt jaunu informāciju, to klausīties un apgūt,
- bērns spēj spriest, salīdzināt, definēt, analizēt, identificēt, nosaukt, secināt,
- spēj reflektēt dažādas situācijas, kurās ir bijis pats vai kuras ir novērojis,
- vārdu krājums ir plašs, ar kuru bērns spēj stāstīt, brīvi runāt un paust savas domas, jūtas, emocijas,
- ir zinātkārs un tiek uzdoti jautājumi.

Atdarināšanas ceļš ir tas, kā bērns izzina pasauli, īstenību. Valoda, attieksme, darbības, prasmes, uzvedības manieres, tas viss bērnam attīstās līdz ar atdarināšanu. 5 gadu vecumā par galveno mehānismu, kas nodrošina attīstību, kļūst atdarināšana. Tā ļauj bērnam, apgūt sociālas lomas un attiecības. Tomēr visas šīs attīstības stadijas laikā bērna domāšanas paliek sinkrētiska, kas neļauj viņam veidot cēloņu un sekū saiknes starp parādībām un notikumiem (Nikiforovs 2014, 7).

Psihologu pētījumi ir pierādījuši, ka visi veseli bērni spēj sasniegt diezgan augstu uztveres attīstības līmeni, ja jau no agras bērnības tai tiek veltīta pienācīga uzmanība (Lieģeniece, Nazarova 1999, 14). Uzmanība ir tas, kas ir nepieciešama ikvienam cilvēkam, tomēr jāņem vērā, ka bērns, kurš visus pasaules procesus pieredz pirmo reizi, ir nedrošs. Drošību viņš iegūst atbalsta rezultātā, zinot, ka tiek atbalstīts un draudu nav.

Šaubu nav, ka šajā pirmsskolas posmā, kad bērns sasniedzis 5 – 6 gadu vecumu, viņam strauji sāk attīstīties domāšana, loģiskās spējas, erudīcija.

Domāšana ir cilvēka izziņas augstākā pakāpe, kas ļauj iegūt zināšanas arī par tādiem reālās pasaules objektiem, ko īpašībām un attiecībām, ko nevar tieši uztvert ar jutekļu palīdzību. Tas ir psihisks izziņas process, kurā ar runas palīdzību notiek vispārināta un netieša īstenības atspoguļošana (Lūse, Miltiņa, Tūbele 2012, 84). Vidējā pirmsskolas vecuma bērniem uzdevumu un tā veikšanas veidu apjēgšana notiek pašā darbības procesā. Piecus sešus gadus veciem bērniem runa parasti kalpo par balstu veicamajai darbībai (Lubļinska 1978, 229). Visas darbības, ko bērns vēlas veikt, vispirms tiek noskaidrotas un piefiksētas caur kustību atmiņu. Šajā posmā ļoti attīstās redzes atmiņa, tēlainība, radošums. Kā interesantus un tīkamus uzdevumus bērns izvēlas zīmēšanu, krāsošanu, veidošanu. Caur savu pieredzi, caur

asociācijām atveido dažādus priekšmetus. Novērots, ka visu, kas saistās ar ko labu, bērns zīmē gaišās krāsās, bet to, kas nav šķietami labs – ar tumšām krāsām (Svence, 1999). Tas arī pierāda, ka šī uztvere tiek veidota arī no dzirdētā, un priekšstati veidojas – kas ir labs un kas ne.

Socializēšanās ir ļoti svarīgs faktors, kas jāņem vērā, lai bērnam šie priekšstati par pasauli veidotos pareizi, kā arī spētu mērķtiecīgāk attīstīties viņa valoda. Tieši pirmsskolas vecākās grupas bērniem šī socializēšanās tiek arvien vairāk pielāgota skolas gaitu uzsākšanai, skolas videi.

Vajadzība pēc saskarsmes radīja cilvēkiem vajadzību sazināties citam ar citu vārdiskā veidā. Tikai ar valodas palīdzību cilvēki spēj nodot no paaudzes uz paaudzi uzkrāto pieredzi. Vārdā fiksējas viss darbības mērķis (Lieģeniece, Nazarova, 1999, 31). Dažādi autori, piemēram, S. Kušnere, E. Laganovska, I. Šūmane, S. Tūbele, R. Vīgante, ir apkopojušas un veikušas uzskaitījumu, kāds varētu būt sociāli attīstīts bērns:

- jāzina un jāprot nosaukt savs pilns vārds, uzvārds, vecums, mājas adrese,
- jāzina un jāievēro personiskas higiēnas elementāri likumi,
- jāprot stāstīt par savas ģimenes sastāvu un par vecāku darbu,
- jāzina un jāprot nosaukt audzinātāja un biedru vārdi,
- jāzina un jāievēro galvenie uzvedības likumi nodarbību laikā,
- jāizrāda biedram palīdzība rokdarbu veikšanas laikā,
- jāievēro likumi ārā un sabiedriskās vietās (Burčaka, Kušnere, Laganovska, Landra, Šūmane, Tūbele, Vīgante, 2013).

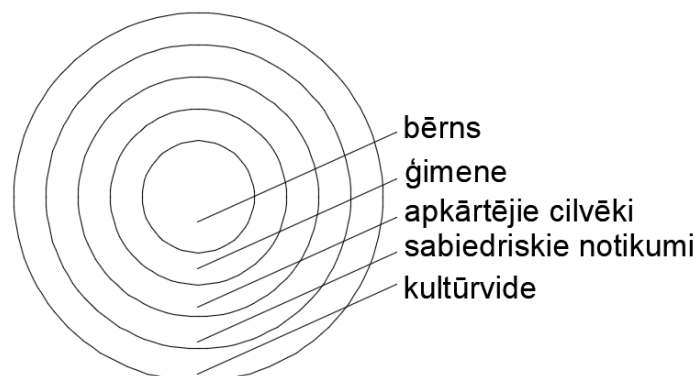
Uzkrājot sociālo pieredzi, pieredzi saskarsmē ar cilvēkiem, bērni pirmsskolas vecuma beigās izmanto vēl vairāk vispārinātus noteikumus un plašāk lieto jau pazīstamos vērtējuma kritērijus, lai paustu savu attieksmi pret dažādiem cilvēkiem: pazīstamiem vai svešiem, reāliem vai izdomātiem (Ļubļinska 1978, 343).

1.2. Vides loma bērnu ar runas traucējumiem personības attīstībā

Tā kā valodu bērns apgūst atdarināšanas ceļā, ar bērnu jārunā skaidri un pareizi jau pašā sākumā. Vēlāk bērns iepazīstot priekšmetu un lietu pasauli, dabas parādības un savu tuvāko apkārtni, klausoties pieaugušo runu, veido savu aktīvo runu un apgūst vārdu krājumu. Bērnam no pieaugušajiem vajadzētu dzirdēt gramatiski pareizu valodu. Gramatiskas iemaņas bērns apgūst klausoties un atdarinot pieaugušā runu. Arī skolotājas valoda ir dzimtās valodas paraugs bērniem, tādēļ tai ir jābūt ne tikai ar tīru un skaidru visu dzimtās valodas skaņu izrunu, bet arī izturētai noteiktā tempā, skaļumā, izteiksmīgai, gramatiski pareizai, sakarīgai, bērniem saprotamai (Kalniņa, Skrube, 1983).

Ir zināms, ka valodas attīstību bērnam ietekmē ārējie faktori, kuri var būt ļoti dažādi. Vispirms jau vistuvākie cilvēki, kas ir ikdienā blakus – ģimene, vecāki, brāļi, māsas, vecvecāki. Tad jau dažādi apkārtējie cilvēki – skolotāji, audzinātājas, grupas biedri. Valodas attīstību var ietekmēt arī dažādi apkārtējie un piedzīvotie notikumi un kultūrvide, kādā bērns aug un pilnveidojas.

Autores viedokli apstiprina arī S. Tūbele un A. Kauliņa, kas savā grāmatā “Lasīšanas traucējumi” (Kauliņa, Tūbele, 2012) norāda šo mijiedarbību starp ārējiem faktoriem:

1.1. att. Ārējo faktoru mijiedarbība.

1.3. Pirmsskolas izglītības iestādes vides nozīme valodas attīstībā

Runas un valodas apguves procesu būtiski ietekmē sociālā vide, kurā bērns aug. Lielāko dienas daļu bez ģimenes bērns pavada pirmsskolas izglītības iestādē. Svarīgi, lai pieaugušie sniegtu iespēju bērnam augt valodas vidē, t.i., sniegtu iespēju dzirdēt pieaugušo runu, kā arī regulāri runātos ar bērnu gan aprūpējot, gan rotaļājoties, gan arī pavadot bērnu ikdienas aktivitātēs (Ronkaite, n.d.).

Bērņa socializāciju tiešā veidā ietekmē viņa pieredzētās zināšanas un prasmes, kas novērojamas apkārtējā vidē. Bērnam šī biežāk sastopamā vide ir pirmsskolas izglītības iestāde, kā arī ģimene.

Šajā vecumā bieži vien norit bērna adaptācija ārpus ģimenes vidē (bērnu dārzā, bērnu pulciņā, u.c.).

Sekmīgu rezultātu var sagaidīt tad, ja tiek realizēti vairāki galvenie principi:

- pakāpeniski pieradina bērnu pie atrašanās jaunajā vidē (bez kāda ģimenes locekļa klātbūtnes),
- atrašanās ārpusģimenes vidē ir saistīta ar pozitīviem emocionālajiem pārdzīvojumiem un nav jāizjūt pārmērīgas negatīvas emocijas – distress (sāpes, bēdas, ciešanas, briesmas) (Valsts bērnu tiesību aizsardzības speciālisti, 2015).

Ja tomēr bērns kaut kādā ziņā ir jūtīgs un nespēj piemēroties jaunajai videi, ļoti nevēlas tur atrasties, tad nevajadzētu piespiest to darīt.

Pirmsskolas izglītības iestādes vide dod būtisku nozīmi bērna ar valodas traucējumiem attīstībā:

- tā tiek pielāgota bērna vajadzībām, nevis bērns tiek pielāgots esošai videi,
- bērna ar runas traucējumiem audzināšana un izglītošana notiek pēc individuāla plāna, balstoties uz bērna stiprajām pusēm,
- visi bērni spēlējas, strādā un mācās kopā,
- katram bērnam tiek sniegts atbalsts, kāds viņam nepieciešams, lai pilnībā izmantotu konkrētā bērna potenciālu,
- speciālistu komanda strādā radoši un aizvien meklē jaunus ceļus bērna attīstības labā,
- pirmsskolā pedagoģiskais process (mācības un audzināšana) ir organizēts tā, ka bērni mācās rotaļājoties (Pirmsskolas izglītība, 2012),
- bērns mācās iekļauties jaunā kolektīvā, ievērojot tā prasības un tradīcijas,
- bērns mācās veidot savstarpējas attiecības ar vienaudžiem un pieaugušajiem,
- PII nodrošina psiholoģisko sagatavošanu pamatizglītības ieguves uzsākšanai (Jekaterīna Jankovska, Ilga Prudņikova. Ģimenes un pirmsskolas sadarbības loma bērnu sagatavošanā skolai <http://dx.doi.org/10.17770/sie2015vol3.395> © Rēzeknes Augstskola, 2015).

Runas un valodas traucējumi liedz bērnam pilnvērtīgi sazināties ar vienaudžiem un pieaugušajiem, kā arī izzināt apkārtējo pasauli. Runa ir mācību darbības pamats un savlaicīgi nesniegta logopēdiskā palīdzība pirmsskolas vecumā radīs grūtības bērnam uzsākot skolas gaitas un veiksmīgi iesaistīties mācību procesā. Bērniem ar runas un valodas attīstības traucējumiem līdz ar verbālās izteikšanās grūtībām parādās dzimtās valodas uztveres, izpratnes un lietošanas nepietiekamība, kas izpaužas specifiskās grūtībās bērnam lasot un rakstot. Svarīgi vecākus regulāri informēt par runas un valodas attīstību visos vecuma posmos, par iespējamiem traucējumiem, to novēršanas iespējām. Vecāki bieži vien pat nenojauš, ka bērnam ir kāds runas traucējums, jo, viņuprāt, bērns runā labi. Grupu vecāku stendos jāizvieto bukletus, rakstus, vingrinājumus, ieteikumus, problēmsituāciju risinājumus par valodas attīstīšanas jautājumiem, jārīko izglītojošus pasākumus vecākiem un pedagogiem (seminārus, praktikumus, lekcijas, vecāku klubus, projektus, konsultācijas). Savlaicīgi nepamanīti un nenovērsti runas un valodas traucējumi var atspoguļoties bērna darbībās un uzvedībā (Ronkaite, n.d.). Tieši tādēļ

logopēda palīdzība ir tik nozīmīga pirmsskolas vecumā, jo bērnam augot, logopēds jau strādās ar seku likvidēšanu.

Pirmsskolas ikdiena nav iedomājama bez pusdienlaika gulēšanas. Neatņemama diendusas sākuma sastāvdaļa ir pasaku lasīšana. Pasaka, lasīta pirms diendusas, palīdz, ja:

- tas ir ikdienas rituāls, kas bērniem sniedz drošības sajūtu,
- tā ir atbilstoša vecumposmam. Ja izvēlēta pasaka ir par sarežģītu vai par vienkāršu, bērniem nav interesanti, viņi garlaikojas un ar savu uzvedību demonstrē protest,
- audzinātājas balss ir mierīga un viņai lasāmais teksts liekas interesants. Ja audzinātāja lasa formāli, bez ieinteresētības, bērni to pamana un attiecīgi reaģē. Bērni arī jūt, ja audzinātājas domas ir spriedzes pilnas, piemēram, viņa domā, kā bērnus ātrāk nolikt gulēt,
- pieaugušais paskaidro bērniem nesaprotamās vietas un atbild uz bērnu uzdotajiem jautājumiem. Uzdotais jautājums nāk no tukšā laukuma pasaules kartē. Ja pieaugušais to pamana un palīdz laukumu aizpildīt, tad bērns zina- es esmu vērtīgs un drīkstu runāt par savām vajadzībām (Gēbele, 2012, 72).

1.4. Ģimenes lomas nozīme bērna ar skaņu izrunas traucējumiem attīstībā

Ar ģimeni bērnam ir pirmā iepazīšanās, pirmā komunikācija. Ģimene ir vide, kurā bērns ienāk, attīstās, pilnveidojās. Ģimenei, vecākiem, piederības sajūtai ir neatsverama nozīme ne tikai bērna psiholoģiskajā attīstībā, bet ne mazāk svarīgi arī valodas un runas attīstībā.

Valoda sāk attīstīties pirms dzimšanas. Auglis spēj saklausīt skaņas 6 mēnešus pēc ieņemšanas, tāpēc mātei vajadzētu dziedāt un sarunāties ar savu nepiedzimušo bērnu, jo, kad bērns piedzimst, tad viņš spēj atpazīt mātes balsi un dziesmas, kuras viņa mēdza dziedāt (Elnebija, 47).

Vislielākās izmaiņas pirmajā dzīves gadā ir valodas uztverē, jo runa ir jāpazīst un jāsaprot. Bērns cenšas sadzirdēt, saprast cita cilvēka teikto, cenšas izprast visas mums apkārt esošās vides skaņas. Bērnam apkārt esošo cilvēku komunikācija, runa ir neatņemama sastāvdaļa bērna runas un valodas attīstībā, jo, kāda būs valodas vide bērnam, tādu viņš to centīsies apgūt (Berman, 1990, 743). Arī Svence uzskata, ka galvenais avots, kas sniedz bērnam informāciju par sevi pašu, ir pieaugušie. Sākotnēji tie ir vecāki : viņi nosauc bērnu vārdā, pieradina uz to atsaukties, palīdz apzināties savu piederību, grupas piederību utt. Novērtējot bērna rīcību, vecāki veido bērnam noteiktu emocionālo attieksmi pašam pret sevi, pašvērtības izjūtu (Svence, 1999,19).

Šis dzirdētais, redzētais, pieredzētais ir tas pamats, uz kura bērns veido savus priekšstatus par pasaulē notiekošo, par savām prasmēm, iemaņām. Vecāki, ģimenes locekļi ir bērna pirmais paraugs, no kura tas primāri mācās, ietekmējas, uzsūc informāciju un grūst priekšstatus par visu notiekošo šajā pasaulē, tādēļ liela nozīme skaņu izrunas precizitātei un pareizumam ir tieši vecākiem kā paraugam. Pieaugušo cilvēku runu atdarinot, bērns apgūst valodu. Viņi klausās, vēro, pēta, mēģina atdarināt gan fiziskās kustības, gan reakcijas, gan komunikācijas veidu. Tādēļ ir ļoti svarīgi tas, ko bērns redz, dzird, ir svarīgi, kādu piemēru vecāki rāda valodas lietojumā, skaņu izrunā.

Ļoti svarīgi ir tas, lai logopēds veidotu saikni arī ar vecākiem. Ņemot vērā ierobežoto nodarbību skaitu, ļoti liela loma rezultātu gūšanā ir tieši vecāku iesaistīšanai korekcijas procesā un vingrinājumu izpildei mājās.

Pirmsskolas izglītības iestādes un ģimenes sadarbības mērķis ir vispusīgi palīdzēt bērnam veidoties par sevi apzinošu personību, radīt apstākļus viņa attīstībai. Centrā ir bērns, kas lielā mērā pats nosaka šīs sadarbības konkrētos mērķus un aktualizē to saturu (Balduņš, Raževa, 2001, 4) Ja starp ģimeni un pirmsskolu veidojas laba saikne, tad arī mācīšanās process ir pozitīvs (Bula- Biteniece, Jansone, Piech, 2013, 26)

Psihologu veiktie pētījumi ir pierādījuši, ka visi bērni bez veselības problēmām spēj sasniegt diezgan augstu uztveres attīstības līmeni, ja jau no agras bērnības tam tiek veltīta pienācīga uzmanība (Bula- Biteniece, 2011, 14). Sprotams, ka uzmanības sniegšana no vecāku puses var izvērsties dažādos veidos, tomēr logopēds/ pedagogs ir tas, kurš var rosināt, iesaistīt un panākt vecāku līdzdalību sasniedzamajā rezultātā.

Pastāv apgalvojums, ka vecāki ir pirmsskolas vecuma bērna padomdevēji un palīgi (Žīdens, 2008, 88), kas apliecina to, ka ģimenes – vecāku loma ir neatsverams palīgs arī logopēda ikdienas darbībā.

E. Ēriksons apgalvo, ka piecu gadu vecumā bērns jau brīvi pārvietojas, iekļaujas rotaļās, dažādos uzdevumos, modelējot dzīves situācijas. Ja vecāki ļauj bērnam pašam izvēlēties darbības veidu, netraucē viņam fantazēt, atbild uz viņa jautājumiem, tad nostiprinās bērna iniciatīva. Bet, ja vecāki bērnam liek manīt, ka bērna aktivitātes un darbības ir traucējošas, nevajadzīgas, uzdotie jautājumi kaitinoši un uzbāzīgi, bērns sevī var izjust vainas apziņu, kas attīsta dažādas mentālas problēmas turpmāk bērna emocionālajā pasaulē. Sešos gadus bērnam ir izteikta interese par pasaules norisēm. Tur atkal liela nozīme ir vecāku līdzdalībai. Ja vecāki spēj izrādīt interesi un prieku par bērna sasniegumiem, fizisko un garīgo attīstību, panākumiem, meistarību, tas ceļ bērna iekšējo pasauli un nostiprina viņā pārliecību. Ja šajā gadījumā atbalsts

netiek gūts, tas attīsta bērnam nepilnvērtības sajūtu, kas ietekmē arī tālāko attīstību (Špona, 2004, 191).

Ļ. Vigotskis ģimenes un vides tēmu uz bērna attīstību ir pētījis. Viņš uzskata, ka bērna attīstību dažādos dzīves periodos atšķirīgi ietekmē arī dažādi ekonomiskie, sadzīves un sociālie apstākļi (Vigotskis, 1992). Tas var veidot bērnam noslēgtību, vai tieši aktīvu iesaisti sabiedrības procesos, kas cieši sasaucas arī ar valodas attīstību.

Arī profesore S. Tūbele norāda, ka sadarbība ar vecākiem neaprobežos ar informācijas iegūšanu. Tā jāturpina arī ikdienas darbā, lai bērna attīstība noritētu visoptimālākajā variantā. Ja skolēnam ir tikai izrunas traucējums, kas izpaužas skaņu kropļošanā, tad logopēda kabīnē drīz vien šis bērns runās pareizi. Bet izejot pa kabineta durvīm “mēle atodas vecajā, ierastajā vietā”. Te nevar rēķināties tikai ar bērna apzinīgumu, liels darbs jāiegulda audzinātājiem un, galvenokārt, vecākiem. Rotaļājoties, pastaigājoties un citādi kopā pavadot brīvo laiku, vecāki saskarsmē ar bērnu palīdzēs atcerēties apgūtās pareizas izrunas iemaņas. Lai vecākus iepazīstinātu ar parba paņēmieniem:

- rīko atklātās nodarbības,
- sniedz konsultācijas,
- dod ieskatu jaunākajos pētījumos un atziņās, izliekot informatīvo materiālu speciālā “stendā vecākiem”.

Tādējādi veidojas sadarbība, kas virza uz kopīgu mērķi – iespējami vispusīgi attīstību bērna pesonību (Tūbele 2006, 106).

S. Tūbele ir secinājusi un apgalvo, ka sadarbībai ar vecākiem bieži ir izšķiroša loma koriģējoši attīstošās darbības efektivitātē. Izsmeltoši dati par bērna agrīno psihomotoro un runas attīstību ļauj precizēt logopēdisko slēdzienu un pareizāk izvēlēties atbilstošas metodes koriģējoši attīstošajā darbībā. Runas un valodas traucējumu cēloņi biežāk ir radušies kaitīgu faktoru ietekmē intrauterīnajā periodā, dzemdībās vai agrīnajā attīstības posmā. Bez vecāku palīdzības logopēda, šādus faktus uzzināt ir grūti, jo medicīnas kartes ne vienmēr sniedz precīzu informāciju. Reizēm ir grūti pateikt, vai skolēnam ir smagi fonemātiskās uztveres traucējumi vai valodas sistēmas nepietiekamas attīstības 3. runas attīstības līmeņa augšējā robeža. Tālākajai sabiedrībai ir arī izglītojoša funkcija, kas ir ne mazāk svarīga, jo vecāki iegūst izpratni par to, ko dara logopēds; vēlams, lai viņi saviem bērniem ir arī palīgs, draugs un padomdevējs. Vingrinājumi, ko iesaka logopēds, veicami sistemātiski un vairākkārtīgi, un tas lielā mērā ir vecāku ziņā (Tūbele 2006, 107).

1.5. Valodas un runas traucējumu rašanās cēloņi, izpausmes

Valodas traucējumu, tai skaitā runas traucējumu, rašanās cēloņi tika pētīti jau vairākus gadsimtus atpakaļ, tomēr pamatojums tika atzīts un pierādīts tikai divus gadsimtus iepriekš – 19. gadsimtā.

S. Tūbele un A.Šteinberga pauž to, ka 1861. gadā franču ārsts - antropologs un ķirurgs Pols Brokā pierādīja, ka galvas smadzenēs ir specifiski lauki, kuru bojājums izraisa runas zudumu. Līdzīgs pētījums tika veikts 1874. gadā, kuru veica vācu ārsts - psihiatrs un neiropatologs K. Vernike, kas atklāja to, ka galvas smadzenēs ir lauks, kas atbild par runas saprašanu. To mēdza dēvēt arī par runas dzirdes zonu (Tūbele, Šteinberga, 52).

Valodas, tai skaitā runas, attīstību spēj ietekmēt dažādi procesi, apstākļi, mātes darbības, jau no pirmajām esības dienām, bērnam esot kā auglim mātes miesā. Nosaka trīs iedaļas, kuru laikā bērnam var tikt ietekmēta valodas attīstība:

- pirmsdzemdību periods,
- dzemdības,
- pēcdzemdību periods.

Veselīgu grūtniecību, kas sevī ietver perifērās un centrālās runas aparāta daļu attīstību, var ietekmēt dažādi faktori, piemēram:

- toksikoze pirmajā vai otrajā grūtniecības posmā,
- akūtas vai hroniskas slimības mātei grūtniecības laikā (gripa, siris un nieru nepietiekamība, utt.),
- rēzus faktora nesaderība,
- dažādi kritieni un traumas (īpaši, ja tie skar vēdera rajonu) grūtniecības laikā,
- kaitīgi darba apstākļi, kuru ietekme turpinās iestājoties grūtniecībai, kā arī smaga fiziskā slodze un darbs nakts laikā,
- smēķēšana un alkohola lietošana grūtniecības laikā,
- stresa situācijas,
- ja māte ir centusies pārtraukt šo grūtniecību, un tas nav izdevies, tad visa turpmākā grūtniecības un augļa attīstība ir traucēta (Paramonova, 22-23).

Nereti rodas sarežģījumi tieši dzemdību laikā, ja pirmsdzemdību periodā netika ievērots gan mātei, gan mazulim saudzējošs režīms, nenodrošināti veselīgi apstākļi un pieļautas dažādas bīstamas situācijas, kas varētu traumēt gan māti, gan augli.

Tomēr ir nosaucami dažādi iemesli, kas var ietekmēt tieši prenatālo periodu un turpmāko valodas attīstības gaitu:

- dzemdību traumas, jaundzimušā asfiksija, kas veicina asinsizplūdumus galvas smadzenēs,
- dažādas saslimšanas bērna pirmajos dzīves gados (deguna, deguna dobuma, vidussauss slimības, veidojumi aizdegunē, komplikācijas pēc infekcijas slimībām, dažādas intoksikācijas u.c.),
- galvas traumas pirmsskolas vecumā. Atkarībā no kaitīgā faktora ietekmes laika, organiskā bojājuma pakāpes un lokalizācijas (centrālajā vai perifērajā runas aparāta daļās) veidojas valodas defekti dažādās smaguma pakāpēs,
- pārmantotības faktori. Šajā gadījumā valodas traucējumi izpaudīsies tikai kā noteikta daļa visā CNS darbības novirzē un visbiežāk apvienosies ar intelekta defektu (oligofrēnija, PAA),
- nelabvēlīgi sociālie un sadzīves apstākļi, kas rada mikrosociālo “valodas neaudzinātību”, traucējumus emocionālajā un gribas jomā. Ļoti svarīga nozīme ir defekta agrīnai diagnostikai, savlaicīgai medicīniskai, pedagoģiskai un psiholoģiskai palīdzībai (Miltiņa, Pastare, 1995).

Runas traucējumi var būt saistīti ar

- personības psihiskās darbības patoloģiju (piemēram, paranoidālā šizofrēnija),
- iedzimto vai iegūto sensoro sistēmu organiskām nepilnībām. Te minamas neredzīgo, nedzirdīgo runas un uztveres īpatnības,
- garīgās attīstības traucējumiem un psihiskās attīstības aizturi,
- izteiktiem kustību traucējumiem (piemēram, bērnu cerebrālā paralīze) (Miltiņa, 2005, 15).

Pirmsskolas vecuma bērniem ļoti liela nozīme ir tieši fonemātiskās uztveres attīstīšana. Tā nereti ir cieši saistīta ar skaņu izrunas traucējumiem.

Pētot, analizējot, koriģējot verbālās izteikšanās nepilnības, indivīda runa tiek tvirta veselumā. Pat tais gadījumos, kad izrunas traucējums skar vienu skaņu grupu (piemēram, parasigmatisms) vai tikai atsevišķu skaņu (piemēram, pararotacisms), logopēda darbs nenorobežojas ar izolētas skaņas izrunas iemācīšanu. Turpinājumā pareizi izrunāta skaņa ir iestrādājama vārdos → vārdu krājumā (masīna → mašīna, dagata → žagata, lati → rati), vārdu savienojumos (dagata dadina → žagata žadzina), teikumos → saistītā runā. Aizstātās skaņas [r] → [l], [š] → [s], [ž] → [d] ir šķiramas pēc to motorām (artikulācijas kustībām) un akustiskām (skanējuma) pazīmēm. Tas savukārt nodrošina sekmīgu pareizas rakstrunas apguvi.

Tāpat šķietami “sīkais” ekspresīvās runas traucējums, nesniedzot savlaicīgu palīdzību, perspektīvā var radīt dezorganizāciju visā runas sistēmā (Miltiņa, 2005, 16-17).

Skaņas pareizas izrunas mācīšanu var veikt ar dažādiem paņēmieniem:

- **Skaņu atdarināšana**, kad bērns atdarina skaņas dzirdes tēlu un artikulāciju (optiskā uztvere). Jūras šņākšana, koku šalkoņas atdarināšanas mēģinājumi var sekmēties ar skaņas Š izrunu. Skaņu atdarinājumos vislabākos rezultātus sniedz, mācot šņāceņus un svelpeņus.
- **Mehāniskais paņēmiens**. Tas saistīts ar mehānisku iedarbību uz runas orgāniem, lietojot lāpstiņu, zondes vai nomazgātu pirkstu. Logopēds lūdz bērnam ieņemt noteiktu sākotnējo artikulācijas pozīciju, un, palīdzot ar zondi vai lāpstiņu, runas orgāni pasīvi pakļaujas manipulācijām. Piemēram, skaņas S lūpas – zobu izrunas gadījumā bērns apakšlūpu pietur ar pirkstu. No skaņas D izrunas apakšējās pozīcijas, uzspiežot ar lāpstiņu uz mēles galu un bīdot mēli mutes dziļumā, rodas skaņa G.
- **Skaņu izrunas mācīšana no citām pareizi izrunātām skaņām bez mehāniskas palīdzības**. Piemēram, skaņas S izrunu var mācīt no patskaņa I. Tiek izrunāts I, un bērnam lūdz “pūst vējiņu” pa mēles muguru.
- **Jauktais paņēmiens**. Logopēds apvieno dažādus paņēmienus skaņas izrunas mācīšanai. Vadošā loma skaņas izrunas pareizā apgūvē šajā gadījumā ir atdarināšanai un logopēda skaidrojumam. Mehānisko iedarbību lieto kā papildinājumu, lai iegūtu pilnīgāku un precīzāku nepieciešamās artikulācijas izpildi. Bēns aktīvi darbojas līdz (Miltiņa 2005, 77).

Zinātniskie pētījumi liecina, ka no skaņas pirmās pareizās izrunas līdz tās ieslēgšanai runā peiet ilgstošs laika posms, apmēram 30 – 45 dienas. Sākumā jaunieģ;uto skaņu bērns lieto paralēli iepriekšējai – aizstājējskaņai, pie tam “veco” skaņu lieto biežāk nekā jauno. Pēc tam jaunapgūtā skaņa kļūst liejumā biežāka nekā aizstājējskaņa, un beidzot jaunā skaņa pilnībā “izspiež” iepriekšējo aizstājēju no bērna runas (Miltiņa 2005, 77).

1.6. Skaņu izrunas traucējumi

Skaņu izrunas traucējumu jēdziens, tā saturiskajā nozīmē, ir ļoti plašs. Tajā ietilpināmi gan skaņu izrunas kropļojumi un to zudumi, gan skaņu aizstāšana un jaukšana. Jāpiebilst, ka papildus skaņu izrunas traucējumiem, pastāv skaņu izrunas īpatnības, kuras nepieder un nekvalificējas kā skaņu izrunas traucējumi (Tūbele, 2019).

Ir zināms, ka skaņa ir valodas vissīkākā vienība. Bērns jau no pirmajām dzīves dienām izdveš sākotnēji neapzinātas skaņas, vēlāk – apzināti, mērķtiecīgi, pielīdzinot tās domu izteikšanas mērķim. Pirmsskolas vecuma bērniem ne reti gadās, ka attīstoties valodai, runai, tiek novērotas dažādas skaņu traucējumu izpausmes (Tūbele, 2019).

S. Tūbele norāda, ka skaņu izrunas traucējumus var iedalīt divos veidos:

- skaņu kropļo,
- skaņu jauc, aizstāj vai neizrunā (Tūbele, 2019, 28).

Dz. Albrehta, veicot bērna runas logopēdisko izpēti, ir ieteikusi ņemt vērā šādus punktus:

- bērna vecumposma īpatnības,
- izpētei jābūt virzītai uz katra bērna runas attīstības īpatnībām,
- bērnu izpētei jābūt virzītai uz noteiktu pedagoģisku uzdevumu risināšanu,
- katra bērna runas attīstības diagnostikas rezultātu vērtējums jāveic nevis salīdzinot šos rezultātus ar kādām normām vai vidējiem rādītājiem, bet salīdzinot tos ar iepriekšējo diagnostisko pārbaūžu rezultātiem par to pašu bērnu ar nolūku noteikt viņa attīstības virzības raksturu un apjomu,
- konstatētās bērnu īpašības vai pedagoģiskā procesa īpatnības jāvērtē kopsakarībā ar to veidotājapstākļiem (Albrehta, 1998, 104).

Kopumā novirzes skaņu izrunā var skaidrot šādi – Skaņu izrunas traucējums ir ilgstoša, noturīga, literārās valodas normai neatbilstoša skaņu izruna, ko izraisa specifiski faktori un ko pilnīgi vai daļēji novērš koriģējoši attīstošā logopēdiskā darba procesā – apgalvojusi I. Miltiņa (Miltiņa, 2005, 49).

Skaņu izrunas īpatnības var būt:

- dialekts, proti, konkrētas valodas paveids, ko lieto plašākā novadā. Piemēram, augšzemniekiem dialektā divskaņi [ie], [uo] pārvērtušies par [ī], [ū]: siena → sīna, oga → ūga,
- nepilnīgi apgūta valoda, kuru raksturo dzimtās valodas skaņu izrunas savdabību pārnese uz svešvalodu. Runā tā izpaužas “ārzemnieciskā” akcentā,
- bērna runas vecumīpatnības, kuru cēlonis ir runas aparāta funkcionāls mazbriedums. Šī fizioloģiskā nepietiekamība ar gadiem zūd bez speciālas palīdzības (Miltiņa, 2005).

Jau senā pagātnē tika veidota klasifikācija, kā būtu iespējams iedalīt runas, skaņu izrunas traucējumus. Viens no pirmajiem klasifikācijas veicējiem bija A. Kusmauls 1877.gadā. Viņa mērķis bija izdomāt grupējumu, kā varētu iedalīties dažādas nepilnības, kuras neatbilst

valodas normām. Viņa variants tika pārveidots un mainīts daudz un dažādas reizes, parādoties citiem variantiem. Tomēr jāpiemin, ka ņemot vērā šīs dažādās izmaiņas, visām klasifikācijām palika kopīgā iezīme – klīniskā pieeja, kas nozīmē – izveidē ņemtas vērā kopīgās pazīmes runas traucējumiem un psihosomatiskajām saslimšanām (Miltiņa, 2005).

Minētos traucējumus veicina:

- fiziskās (bioloģiskās) dzirdes pazemināšanās,
- artikulācijas aparāta uzbūves anatomiskie defekti,
- artikulācijas aparāta mazkustīgums, to ierobežotā funkcionēšana,
- fonemātiskās uztveres mazattīstība,
- nepietiekama uzmanības pievēršana bērna runai (Miltiņa, 2005, 49).

Darba autore savam pētījumam ir izvēlējusies bērnu kopu, kuri sasnieguši 5 – 6 gadu vecumu. Šis ir vecums, kad bērnam ir jāsāk gatavoties sākumskolas posmam – 1.klasei. Bērnu un valodas pētnieki ir noteikuši, ka 5 – 6 gados bērna runai un visām 33 skaņām, kas ir latviešu valodā, būtu jābūt pilnveidotām, attīstītām un nostiprinātām. Ja tas līdz šim vecumam nav noticis, tiek uzskatīts, ka bērnam ir konstatēti skaņu izrunas traucējumi.

Pētnieki iedala vairākas klasifikācijas, kas ļauj speciālistam noteikt bērna runas traucējumus. Tie galvenokārt iedalās klīniskajā klasifikācijā.

Klīniskajai klasifikācijai vai klīniski pedagoģiskajai klasifikācijai vadošā loma ir ierādīta psiholingvistiskajiem kritērijiem, kurā noteicošā vieta ir ierādīta runas traucējumu veidiem:

1. Mutvārdu runas traucējumiem (izteikuma fonācijas jeb ārējā noformējuma un izteikuma strukturāli semantiskie jeb iekšējā noformējuma traucējumi) :

- **disfonija** (afonija) – balss traucējumi vai tās zudums balss veidotājdaļu patoloģisku izmaiņu dēļ (sinonīmi – vokālie, fonācijas traucējumi),
- **bradidālīja** – patoloģiski palēlināts runas temps (sinonīms – bradifrāzija),
- **tahilālīja** – patoloģiski paātrināts runas temps (sinonīms – tahifrāzija),
- **stostīšanās** – runas tempa, ritma traucējumi, kas veidojas runas aparāta muskuļu spazmu dēļ,
- **dislālīja** – skaņu izrunas traucējumi, pastāvot pilnvērtīgai fiziskai dzirdei un runas aparāta inervācijai (sinonīms – fonēmu izrunas traucējumi),
- **rinolālīja** – balss tembra un skaņu izrunas traucējumi, kas rodas perifērā runas aparāta anatomisko defektu dēļ (sinonīms – palatolālīja),
- **dizartrijs** – izteikšanās traucējums, kurā izmainās balss tembrs, skaņu izruna, runas temps, jo ir izteikti traucējumi runas aparāta inervācijā,

- **alālīja** – bērna runas mazattīstība vai neattīstība, kas rodas kā sekas pēc organiska bojājuma galvas smadzeņu garozas runas zonās grūtniecības vai agrās bērnības periodā (sinonīmi – agrīnā bērnu afāzija, disfāzija, attīstības afāzija),
- **afāzija** – pilnīgs vai daļējs runas zudums pēc lokāla galvas smadzeņu organiska bojājuma (Miltiņa 2005, 20).

2. Rakstu valodas traucējumi:

- **disleksija** (aleksija) – daļējs vai pilnīgs specifisks lasīšanas traucējums ,
- **disgrāfija** (agrāfija) – daļējs vai pilnīgs rakstu valodas traucējums (Miltiņa 2005, 20).

Arī I. Hadaņonoka ir definējusi mutvārdu runas traucējumus:

Dizartrijs (gr. val. arthroō – sadalu, sašķeļu) ir runas traucējums, kas izpaužas atsevišķu vārdu, zilbju vai skaņu (galvenokārt līdzskaņu) neskaidrā izrunā. To izraisa bojājumi galvas smadzenēs.

Anartrijs ir nespēja runāt. Reizēm tā tiek jaukta ar šļupstēšanu. Taču mēģinājumi to novērst atklāj īsto slimību.

Rinolālīja (gr. val. rhis (rhinos) – deguns, lalia – runa) izpaužas balss tembra, fonācijas un skaņu artikulācijas defektu veidā. To izraisa bojājumi perifērajā nervu sistēmā. Viegla rinolālīja rodas polipu, palielinātu aizdegunes mandeļu, hronisku iesnu dēļ. Defekti pazūd, tiklīdz tiek atbrīvota gaisa plūsma caur degunu. Nepieciešama ausu, kakla un deguna slimību ārsta konsultācijas un ārstēšana (Hadaņonoka, 1999, 31-32).

Dislālījai ir raksturīgi vieglāki skaņu izrunas traucējumi. Dzirdes un runas aparāts darbojas normāli, un tikai vienas vai vairāku skaņu izruna nav pareiza. Viens no dislālījas veidiem ir sigmatisms - s, z, c, dz, š, ž, č, dž izrunas traucējumi. Šīs skaņas tiek izrunātas starp zobiem, pie zobiem, ar nepareizu gaisa plūsmu sānos un aizstātas ar citām skaņām: “saule - taule”, “cirks - tirks”, “zināt - dināt”, “soma - doma” u.tml. Sigmatismam ir raksturīga tā saucamā “sānu izruna”. Pie dislālījas veidiem pieder arī rotacisms – r skaņas nepareiza izruna, I. Hadaņonoka norāda, ka dislālīja, atkarībā no traucētās skaņu grupas, iedalās mazākās grupās. Šie veidi ir :

- **lambdacisms** – l skaņas nepareiza izruna,
- **hiticisms** – h skaņas nepareiza izruna,
- **kapacisms** – k skaņas nepareiza izruna,
- **gamacisms** – g skaņas nepareiza izruna,
- **jotacisms** – j skaņas nepareiza izruna u.c.,

- **rotacisms**, kam ir raksturīga r skaņas aizstāšana ar citu skaņu vai izrunāšana nepareizā vietā, parasti tiek novērsti pēdējais. Nedrīkst bez konsultācijām ar speciālistu spiest bērnu izrunāt r, jo var izveidoties izruna ūkā, mīkstajās aukslējās u.c. Šādu izrunu ir ļoti grūti izlabot (Hadaņonoka, 1999, 32).

Redzot tik plašu iedalījumu skaņu traucējumu veidiem, tiek domāts un automātiski rodas jautājums par skaņu izrunas traucējumu cēloņiem. Kā tie rodas? Kā no tiem izvairīties?

Klasifikācijā izdalītas šādas runas traucējumu kīniskās formas:

1. Runas traucējumi, ko nosaka pataloģiskas izmaiņas runas aparāta perifērajā daļā:
 - dislālīja,
 - rinolālīja,
 - ronofonija,
 - disfonija (afonija).
2. Runas traucējumi, ko nosaka pataloģiskas izmaiņas runa aparāta centrālajā daļā:
 - dizartrijs,
 - alālīja,
 - afāzija,
 - disgrāfija (agrāfija),
 - disleksija (aleksija) (Miltiņa 2005, 22).

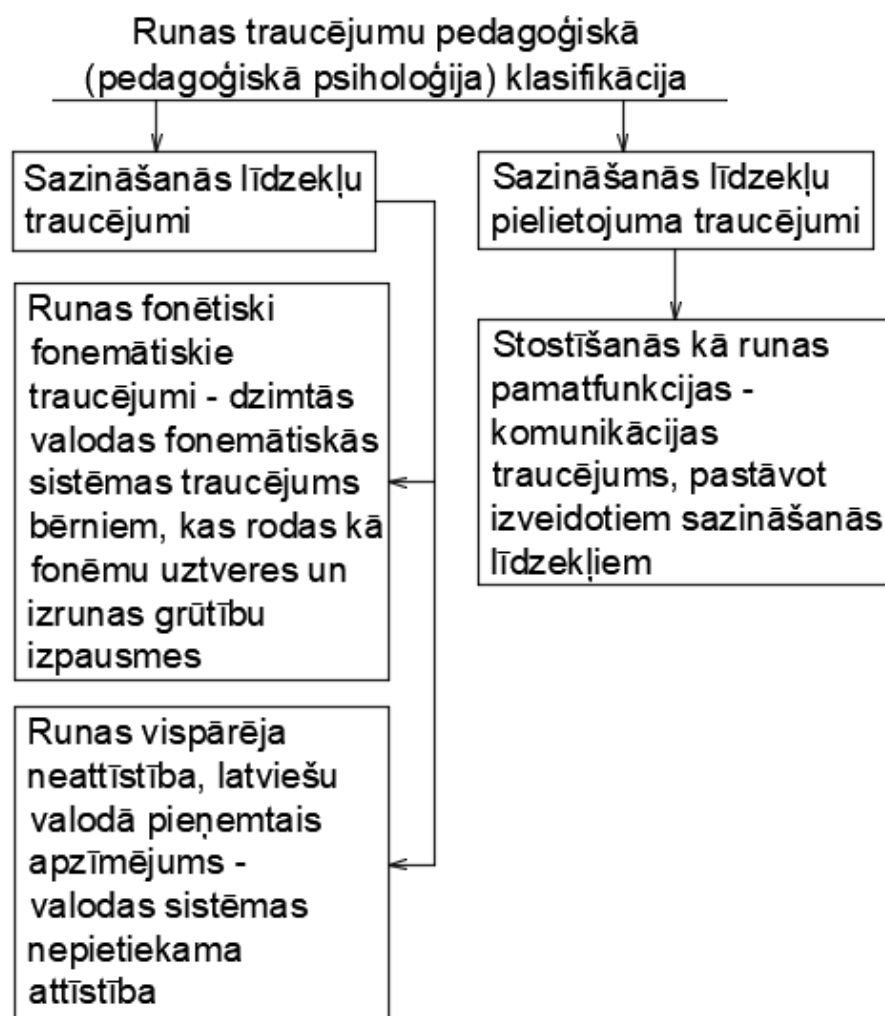

1.2.att. Runas traucējumu klīniskā (klīniski pedagoģiskā) klasifikācija pēc I. Miltiņa, 2005.

R. Levinas izstrādātā klāifikācija, kura paredzēta darbam ar bērnu grupu, kuru, no logopēdiskā viedokļa skatoties, vieno viendabīgi runas traucējumi, ir nozīmīga. To pamatā ir izmantoti psiholoģiskie pētījumi un lingvistiskie kritēriji, kuri paredz skatīt:

- valodas sistēmas atsevišķu komponentu sakārtojumu,
- runas darbību – mutvārdu vai rakstrunas – savstarpējās attiecības,
- runas un psihosko procesu pretstatījumu, kas ir : runas darbība \leftrightarrow runas traucējums; runa kā psihisks process, tās saikne ar citām psihes jomām \leftrightarrow runas traucējums.

Šajā klasifikācijā runas traucējumus iedala divās grupās (skatīt zīmējumu):

1.3.att. **Runas traucējumu pedagoģiskā (pedagoģiskā psiholoģija) klasifikācija pēc I. Miltiņas, 2005.**

Skatot teorētisko bāzi par valodas traucējumiem, ir jāņem vērā arī runas traucējumu lingvistiskais raksturojums.

Ņemot vērā runas konkrētā komponenta traucējumu, tiek izdalīti šādi lingvistiskie traucējumi:

1. **Fonētiskie traucējumi** – kropļota atsevišķa skaņas vai skaņu grupas izruna (svelpeņu, šņāceņu; vidējo, pakalējo mēleņu; cieto – mīksto, balsīgo – nebalsīgo līdzskaņu izrunas traucējumi) (Miltiņa 2005, 24).

Fonētiskie traucējumi tiek izdalīti vēl sīkāk:

- sigmatisms – [s], [z], [c], [dz], [š], [ž], [č], [dž] izrunas traucējumi,
- rotacisms – [r] izrunas traucējumi,
- lambdacisms – [l], [ļ] izrunas traucējumi,
- kapacisms – [k], [ķ] izrunas traucējumi,

- gammacisms – [g] izrunas traucējumi,
- hiticisms – [h] izrunas traucējumi,
- jotacisms – [j] izrunas traucējumi,
- tetisms – [t] izrunas traucējumi (Lūse 2012, 307; Miltiņa, 2005).

Fonētiski fonemātiskie traucējumi tiek izdalīti šādi:

- parasigmatisms – [s] skaņas aizstāšana,
 - pararotacisms – [r] skaņas aizstāšana,
 - paralabdacisms – [l] skaņas aizstāšana,
 - parakapacisms – [k], [ķ] skaņu aizstāšana,
 - parahiticisms – [h] skaņas aizstāšana,
 - parajotacisms – [j] skaņas aizstāšana (Miltiņa, 2005).
1. **Leksiski gramatiskie traucējumi** – ierobežots vārdu krājums; nepilnīgs teikums; vārdu pārstatījumi teikumā; locījumu, prievārdu nepareizs lietojums.
 2. **Melodiski intonatīvie traucējumi** – nepareizs uzsvara lietojums: loģiskais un psiholoģiskais uzsvars teikumā, balss traucējumi stipruma, augstuma, tembra ziņā (klusā, aizsmakusi, saspiesta, spiedoša, dobja balss u.c.)
 3. **Tempa, ritma traucējumi** – pāatrināts runas temps – tahilālīja – ar ierosas pārsvaru galvas smadzeņu procesos; palēlināts runas temps – bradilālīja – aiztures process ir pārsvarā pār ierosu; pārtraukts runas temps (nepamatotas pauzes; “klupšana”; skaņu, vārdu skandēšana; fizioloģiskā iterācija; stostīšanās) (Miltiņa 2005, 25).

Uz mutvārdu runas pamata veidojas un attīstās rakstu valoda (Miltiņa 2005, 25).

1.7. Skaņu izrunas pārbaude un korekcijas virzība

Veicot padziļināto valodas pārbaudi, logopēds jau var novērot iezīmes, kas liecina par skaņu izrunas traucējumiem un sadzirdēt nepieciešamību pēc skaņu izrunas pārbaudes, vēlāk - korekcijas. Iegūtie dati var noteikt virzienu, kā tiks veikta koriģējoši attīstošā darbība.

Vispirms bērniem pēc atlasēs ir nepieciešams pārbaudīt perifērā artikulācijas aparāta uzbūvi un tā kustīgumu. Ir nepieciešams veikts konkrēto skaņu pārbaudi, kā arī jāpārlicinās par fonemātisko procesu attīstības līmeni. (Tūbele, 2019, 23).

1.4.att.Skaņu izrunas pārbaudes virzība pēc I. Miltiņas, 2005.

Bērni ar labi attīstītu fonemātisko dzirdi, visdrīzāk skaņas tikai kropļos, savukārt, bērni ar nepietiekamu fonemātiskās attīstības līmeni skaņas jauks, aizstās vai neizrunās.

Skaņu izrunas pārbaudes laikā ir jāiekļauj uzdevumi, kas norādīs un logopēdam ļaus saprast bērna vārdu krājumu, saistīto runu, kā arī valodas gramatisko uzbūvi. Arī R. Levina ir teikusi, un darba autore var piekrist tam, ka, lai pareizi izprastu valodas traucējumus, noteiktu tā novērošanas visracionālākos un efektīvākos paņēmienus, nepieciešams atklāt valodas traucējumu raksturu, dziļumu un pakāpi, prast izanalizēt, kādi valodas sistēmas komponenti ir skarti (Tūbele, 2002, 11). Lai to noskaidrotu, ir jāpārbauda:

- fonemātiskie procesi,
- skaņu izruna,
- vārdu krājums un gramatiskā uzbūve.

Svarīgi ir atcerēties, ka pirmsskolas vecuma bērniem, kuri vēl nerunā, ir nozīmīgi pārbaudīt runas sapratni – vai bērns spēj uztver dzirdēto. Šis posms gan svarīgs ir ne tikai pirmsskolas vecuma jaunākajiem bērniem, bet gan arī vecāko grupu bērniem un pat sākumskolas pirmo klašu skolēniem.

Lai novērtētu bērna runas attīstību, pedagogam jābūt ar lielu teorētisko bagāžu un kompetentam daudzos jautājumos, kas ļautu analītiski izvērtēt iegūtos rezultātus un teoriju

iespējami pielietot praksē (Tūbele, 2002, 12). Tā kā katrs bērns attīstās savā tempā, katram ir savas īpatnības. Ir jābūt kritērijiem, pēc kuriem bērnam nosaka runas prasmes. G. Svence izdala šādus kritērijus:

1. Lietot vārdus adekvātā nozīmē,
2. Izprast vārdisku instrukciju, izpildīt darbību pēc tās,
3. Kontrolēt runu saskarsmē ar uzvedību (Svence, 1999, 41).

Skaņu izrunas pārbaudei izmanto priekšmetisko attēlu komplektu. Katrā attēlā ir priekšmets (dzīva būtne), kura nosaukumā ir ietverta pārbaudāmā skaņa vārda sākumā, vidū, beigās, savienojumā ar citu līdzskani, kā arī vārdos, kuros noteiktā skaņa atkārtojas vairākkārtīgi.

Tātad, ir skaidrs, ka svarīgi, lai bērnam tiktu pārbaudīta valodas un runas attīstība, komunikācija, perifērā artikulācijas aparāta kustīgums un uzbūve, skaņu izrunas pārbaude, fonemātiskās uztveres pārbaude, vārdu krājuma pārbaude, valodas gramatiskās uzbūves pārbaude, saistītās runas pārbaude, pedagoģiski psiholoģiskā pārbaude, kā arī kustību koordinācijas un orientēšanās telpā.

Tiek pārbaudītas šādas skaņu grupas:

- svelpeņi – **S, Z**, afrikātas – **C, DZ**,
- šņāceņi – **Š, Ž**, afrikātas – **Č, DŽ**,
- skaneņi – **M, N, Ņ, L, Ļ, R**,
- balsīgo – nebalsīgo līdzskaņu pāri un skaņa **H: P – B, F – V, T – D; K – G, Ķ – Ģ, S – Z, Š – Ž, Č – DŽ, C – DZ**,
- cietie – mīkstie līdzskaņi – **K – Ķ, G – Ģ, L – Ļ, N – Ņ, J**,
- divskaņi – **IE, O** [uo].

Logopēds pārbauda arī bērna spējas **diferencēt skaņas, kas ir tuvas pēc artikulācijas pazīmēm**, t.i., bērnam pareizi jāizrunā skaņas zilbēs, zilbju ķēdēs, vārdu pāros.

Bērns atkārto logopēda teikto:

- pa – ba, pa – ma – ba, sa – ta – sa, ka – ga – ta, za – ža u.c.,
- pumpa – bumba, loki – logi, vampa – lampa, kūka – tūta.

Logopēds pieraksta bērna runas piemērus. No pieraksta tiek analizētas visas skaņu izrunas kļūdas: skaņu kropļo, izlaiž, jauc vai aizstāj (Miltiņa, 2005, 65-66).

1.8. Skaņu izrunas traucējumu pilnveide koriģējoši attīstošanā darbībā

Skaņu izrunas novēršanai logopēds meklē visefektīvākos mācību ceļus, lai bērnam palīdzētu apgūt skaņu pareizrunu. Panākami pozitīvi rezultāti, kā arī labvēlīga korekcijas gaita ir novērojama gadījumos, ja tiek nodrošināta:

- emocionāla saikne starp bērnu un logopēdu,
- interesantas nodarbības formas,
- bērna aktīva līdzdalība, vēlēšanās darboties,
- darbības veidu maiņa, lai bērns nenogurtu (Miltiņa 2005, 73).

Fonētisko traucējumu korekcijas darbā logopēds ievēro, ka

- skaņas izrunas sagatavošanas posmā lielākā uzmanība veltāma artikulācijas orgānu kustību vingrinājumiem, tas ir, runas kustību analizatora darbības aktivizēšanai. Pēc dzirdes ir svarīgi salīdzināt skaņas pareizo un kropļoto skanējumu. Piemēram, salīdzināt, kā skan S starpzobu izrunā un abilstoši valodas literārai normai,
- skaņas diferencēšanas posms nav speciāli izdalāms,
- kropļoti izrunātā skaņa nezaudē savu fonemātisko nozīmi, tādēļ rakstot bērns nekļūdās un burtu aizstāšana, jaukšana nenotiek (Miltiņa, 2005).

Fonemātisko traucējumu (skaņu jaukšana, aizstāšana, pārstatīšana, nediferencējot skaņas pēc artikulācijas vai akustiskām pazīmēm) **pārvarēšanas darbā logopēds:**

- sagatavošanas posmā pievērš uzmanību bērna runas dzirdes analizatora darbības rosināšanai, t.i., fonemātiskās uztveres vingrināšanai,
- ievēro, ka obligāts ir skaņu diferencēšanas posms, proti, skaņas, kuras bērns aizstāj, jāuc, tiek salīdzinātas savā starpā pēc artikulācijas un akustiskām pazīmēm,
- aktivizē un attīsta bērna fonemātiskās analīzes prasmes,
- mērķtiecīgi strādā, lai novērtu burtu aizstāšanas, jaukšanas, izlaišanas, pārstatīšanas kļūdas, bērnam rakstot (Miltiņa 2005, 75).

Fonētiski fonemātisko traucējumu gadījumā, atkarībā no pazīmju kopuma, tiek kombinēti dažādi darba paņēmieni, kurus logopēds lieto gan fonētiskās, gan fonemātiskās dislālijas gadījumos.

Valodas skaņu pareizas izrunas veidošanā izdalāmi vairāki darba posmi:

1. **Sagatavošanās posms.** Šī posma darbības mērķis ir sagatavot runas dzirdes un runas kustību analizatorus skaņas pareizai uztverei un izrunai. Logopēds aktivizē:
 - bērna dzirdes uzmanību, fonemātisko uztveri,
 - mēģina novērst artikulācijas kustību nepilnības, mācot speciālus vingrinājumus,

- veido kinestētisko un kinētisko kustību pamatus, kas ir nepieciešami konkrētas skaņas pareizai izrunai,
- pievērš uzmanību roku pirkstu sīkās muskulatūras trenēšanai (Miltiņa 2005, 75).

2. **Skaņas pareizas izrunas mācīšana.** Šajā posmā bērnam iemāca konkrētas skaņas pareizu artikulāciju un valodas normai atbilstīgu skanējumu. Liela nozīme ir iestrādātajām kinestētiskajām kustībām un izveidotajām sajūtām, kā arī apgūtai redzes kontrolei. Mācīt skaņu sāk tad, kad bērns brīvi veic vingrinājumus, saklausa un atšķir pareizu skaņas izrunu no kļūdainās. Artikulācijas vingrinājumi veido atsevišķu kustību kompleksu, kas nepieciešams, lai skaņa skanētu pareizi.

Katrs kustību elements tiek izstrādāts atsevišķi. Piemēram, skaņas **Ž** izrunai nepieciešami speciāli vingrinājumi:

- lūpām (pastieptas uz priekšu, iestieptas smaidā),
- mēlei (“kausiņš” ārpus mutes – “kausiņš” mutē),
- balss “motoriņa” darbības aktivizēšanai (balsenes taktila darbības pārbaude).

Artikulācijas orgāniem atrodoties pareizā stāvoklī un pievienojot gaisa plūsmu, balsi, atskan skaņa **Ž**.

3. **Skaņas automatizēšanas posms.** Šī posma mērķis ir pakāpeniska, precīza iemācīta skaņas ieviešana bērna runā:

- zilbēs (vaļējās, slēgtās),
- vārdos (skaņa vārda sākumā, vidū, beigās; skaņa vārdā atkārtojas),
- vārdu savienojumos,
- teikumos,
- saistītā runā (pasakās, tautasdziesmās, sakāmvārdos, stāstos, dzejoļos) (Miltiņa 2005, 77).

Skaņas izrunas nostiprināšanai vārdos izmanto:

- **dažādas galda spēles** – loto, kartītes, domino, u.c.,
- **rotāļas** – “Iepirkšanās rotaļlietu veikalā”, “Kuģu pielādēšana” ar kravu, kuras nosaukumos ir konkrētas skaņas; “Brīnummaisīņi”, kas pildīti ar mantām, kuru nosaukumos ir automatizējamā skaņa,
- **darbošanās ar kartītēm.** Bērns nosauc kartītēs attēloto. Vārdi ir piesātināti ar mācāmo skaņu.

Skaņas automatizēšana vārdos notiek noteiktā secībā:

- m̄ac̄am̄a skaņa (piem̄eram, L) atrodas vārda sākumā kopā ar patskani (lapa, laka, lakta),
- L vārda sākumā kopā ar līdzskani (klauns, slota, klūga),
- L vārda vidū kopā ar patskani (ala, zole, pele),
- L vārda vidū kopā ar līdzskani (aukla, auglis, tablete),
- L vārda beigās (Mal! Vel! Cel!),
- Skaņa L vārdā atkārtojās (Lelde, Lielupe, ozolzīle) (Miltiņa 2005, 79).

Pēc tam seko **skaņas automatizēšana** vārdu savienojumos, teikumos. Nozīmes un formas ziņā savstarpēji saistīti patstāvīgi vārdi veido vārdu savienojumu. No vārdu savienojumiem tiek veidoti dažāda satura teikumi, kas ir piesātināti ar automatizējamo skaņu. Automatizēšanas process ir noslēdzies, ka bērns skaņu pareizi izrunā saistītā runā – pasakās, tautasdziesmās, sakāmvārdos, stāstos, dzejoļos – un ir apguvis prasmi jaunaogūto skaņu lietot savā runā komunikācijas procesā. Jāatzīmē, ka viss skaņas automatizēšanas process ir skatāms vārda krājuma veidošanas, bagātināšanas un dezorganizēšanas novēršanas kontekstā (Miltiņa 2005, 79).

Skaņu **diferencēšana nepieciešama** tad, kad bērns skaņas aizstāj, jauc. Skaņu diferencēšana norit trīs virzienos:

- skaņu diferencēšana pēc akustiskām pazīmēm,
- skaņu diferencēšana pēc artikulācijas pazīmēm,
- fonemātiskās analīzes un sintēzes iemaņu veidošana (Miltiņa 2005, 80).

Pirmajā posmā logopēds strādā ar katru skaņu atsevišķi. Otrajā posmā abas diferencējamās skaņas tiek salīdzinātas gan pēc artikulācijas, gan akustiskām pazīmēm (Miltiņa 2005, 80).

Lai pētījuma gaita varētu notikt veiksmīgāk un mērķtiecīgāk, ir nepieciešams pielietot logopēdiskās izpētes metodi. Kā norāda profesore S. Tūbele (Tūbele, 2002), tā ir nepieciešama, lai:

- konstatētu bērnu individuālās attīstības īpatnības,
- iespējami ātri un precīzi noteiktu runas traucējuma struktūru un dabu,
- savlaicīgi varētu uzsākt korekcijas darbu,
- izstrādātu metodes un paņēmienus iecerēto mērķu sasniegšanai.

Logopēdiskajā darbā tiek izmantotas dažādas metodes:

- **Praktiskās** (daudzveidīgi artikulācijas orgānu, pirkstu, balsis u.c. vingrinājumi; rotaļas – kustību, lomu, radošās u.c.; grafisko shēmu modelēšana).

- **Uzskatāmības** (priekšmetu, attēlu, maketu u.c. vērojumi; dažādu skaņu ierakstu klausīšanās; filmu izmantošana dažādos darba posmos).
- **Vārdiskās** (verbālās) metodes, ņemot vērā bērna vecumīpatnības, runas traucējuma struktūru, korekcijas darba mērķi un konkrēto darba posmu (Miltiņa, 2005, 17).

Organizējot pedagoģisko procesu, logopēds ievēro bērna galveno darbības veidu. Strādājot ar pirmsskolēnu, logopēds ir rotaļnieks, un rotaļa kļūst par līdzekli, ar kura starpniecību bērns apgūst valodas likumsakarības, pilnveido runas prasmes un iemaņas, apgūst sociālās lomas; darbojoties ar skolēniem, logopēds iekļaujas mācību darbā (Miltiņa, 2005, 17).

I.Miltiņa ir veikusi iedalījumu, kādās grupās visbiežāk tiek novēroti skaņu traucējumu izpausmes. Izrunas traucējumi faktiski var skart jebkuru skaņu, taču visbiežāk izrunā tiek deformētas šādas skaņu grupas:

Priekšējie mēleņi:

- šņāceņi [š], [ž], afrikātas [č], [dž],
- svelpeņi [s], [z], afrikātas [c], [dz],
- skaņa [l], skaņa [r],
- skaņu balsīguma traucējumi.

Vidējie mēleņi:

- skaņa [j].

Pakaļējie mēleņi:

- skaņas [k], [g], [h].

Grūtības skaņu izrunā ir saistāmas gan ar konkrētas skaņas artikulācijas sarežģītību, gan ar tās uztveramības un skanējuma īpatnībām. (Miltiņa, 2005, 51-52)

Skaņa R

Izrunas traucējumu veidi

Logopēde A. Jaunbērziņa ir uzskaitījusi skaņas *r* 28 izrunas traucējumu veidus. Biežāk sastopamie gadījumi ir šādi:

- 1) *r* vietā izrunā *l* (*lati*), *l* (*ladio*), *j* (*Jīga*), *v* (*vaķete*),
- 2) skaņu *r* izlaiž (*roka – uoka*),
- 3) *r* artikulācijas laikā dreb ūka vai mīkstās aukslējas (tā saucamā kakla *r* skaņa),
- 4) *r* izrunā ar lūpām (tā saucamā “kučiera” izruna),
- 5) vienvibrācijas *r* skaņa; mēles gals nevibrē, skaņa *r* tiek artikulēta ar vienu mēles piesitienu,

6) *r* artikulē ar mēles sānu,

7) skaņa *r* tiek izrunāta degunā. Deguna izrunas gadījumā izveidojas skaņu *ng* salikums (*roka - ngoka*). Gaisa strūkļa izplūst pa degunu, mēle nepiedalās *r* artikulācijas veidošanā. (Baumane, 1976, 25)

Svelpeņu izrunas traucējumu veidi:

1. Skaņas *s*, *z*, *c*, *dz* (svelpeņus) bērns neizrunā, bet tās aizvieto ar skaņām *t*, *d*, *š*, *ž*, *č*, *f* (taule, deme, šoma, žīle, čepure, fēne). Šāda izruna apgrūtina skolēnam apgūt dzimto valodu – viņš lasa un raksta tā, kā runā. Tādēļ *s*, *z*, *c*, *dz* pareiza izruna jāizveido jau pirmsskolas vecumā.

2. Svelpeņu starpzobu izruna novērojama gan bērniem, gan pieaugušajiem. Runas laikā mēles gals atrodas starp zobiem un ir redzams. Tas rada neskaidras runas iespaidu. Vecāki bieži šim bērna runas defektam nepievērš uzmanību, jo domā, ka tā ir viņa attiecīga vecuma runas īpatnība. Bērni savukārt neievēro to, ka viņiem mēle “skrien starp zobiem”. Rezultātā šī svelpeņu starpzobu izruna nostiprinās. (Baumane, 1976, 11)

Skaņu *s*, *z* pareizas izrunas mācīšana:

Spoguļa priekšā bērnam parāda skaņas *s* izrunu un saka: “Pasmaidi! Parādi viegli sakļautus zobus! Pieliec mēli pie apakšējiem priekšzobiem un pūt “aukstu vējiņu”! Pieliec roku pie mutes un pārbaudi, vai “vējiņš” plūst brīvi. Zobus nespied, atstāj starp tiem mazu spraudziņu! Pūt brīvi!”

Ja bērns vingrinājumu izpildīs pareizi, izveidosies skaņa *s*.

Atkarīgi no tā, kāds ir svelpeņu izrunas defekts, arī *s* artikulācijas veidošana ir dažāda.

1. Ja bērns skaņas *s* un *z* aizvieto ar citām skaņām, tad reizēm, artikulējot šīs skaņas, iespējama apgrūtināta *s*, *z* saliedēšana zilbēs ar patskani: zilbe *si* tiek izrunāta kā *sti*, *zi* – kā *zdi*. Tādā gadījumā pieaugušais bērnam saka: “Pūt “aukstu vējiņu” un saki *i*!” Izrunājot skaņu *s* ilgāk un pievienojot tai patskani, bērns izrunās zilbes *si*, *sī*, *se*, *sē* utt. (Baumane, 1976, 11-12)

Skaņu *š*, *ž* pareizā artikulācija

Lūpas viegli pastieptas uz priekšu un atsedz zobus. Plats mēles gals pacelts pret augšējo zobu alveolām, bet nepiespiežas pie tām. Tai pašā laikā mēles vidējā daļa paceļas pret cieto aukslēju loku. Mēles sāni pacelti un piespiežas pie augšējiem sānu zobiem. Mēles vidū izveidojas bedrīte, pa kuru plūst plata silta gaisa strūkļa pret priekšējiem zobiem. Ūka pacelta un noslēdz gaisa izeju deguna dobumā.

Skaņas *ž* izrunā darbojas balss saites (Baumane, 1976, 19).

2. PASAKA KĀ LĪDZEKLIS SKAŅU IZRUNAS PILNVEIDEI

2.1. Kas ir pasaka?

Lai padziļināti pētītu pasaku nozīmi bērnu logopēdiskās attīstības kontekstā, sākotnēji ir jānoskaidro, kas ir pasaka, kas raksturo pasaku, kādi ir pasakas svarīgākie uzdevumi.

Pasaka ir dvēseles valoda, starp klausītāju un stāstītāju (ja vien stāstīts tiek no sirds) veidojas īpaša saite, ko cilvēks atceras visu mūžu kā īpašus kopības mirkļus ar vecākiem vai omīti. Pieaugušie bieži atzīst, ka neatceras pašas pasakas, bet atceras, kā mamma apsprauda segu, apsēdās uz gultas malas un stāstīja vai kā tētis, kurinot plīti, paņēmis rokās dīvainu pagali, stāstīja par puīšeli, kas piedzimis no malkas kluča. Šie brīži iespiedušies atmiņā kā patiesi sirsnīgi, vienkārši un nozīmīgi (Zande, 2009).

Pasaka ir galvenais vēstītājfolkloras žanrs. Arī digitālā skaidrojošā vārdnīca Tezaurs sniedz vārdam “pasaka” šādu skaidrojumu – “vēstītājas folkloras sacerējums, kam ir raksturīga fantastika; attiecīgais vēstītājas folkloras žanrs” (Spektors (2009 – 2021)).

Savukārt, pasakas jēdzienu literatūras enciklopēdiskā vārdnīca apraksta šādi: pasaka ir viens no galvenajiem tautas mutvārdu daiļrades žanriem, tas ir vēstījošs, pārsvarā prozaisks, mākslas darbs ar izdomu, kam pamatā ir brīnumainais, avantūriskais un sadzīvīskai saturs (Кожевникова, Николаева, 1987).

Mūsdienās pazīstama literārā pasaka. Tas ir neliels prozas darbs, kam pamatā fantastiska rakstura izdoma. Te viss tīši radīts kā dzīvē neiespējams brīnums. Pasakās darbojas izdomātas būtnes. Cilvēkiem tiek piedēvētas pārdabiskas spējas. Folkorā izšķir trīs galvenos pasaku žanrus: brīnumu pasakas, dzīvnieku pasakas un sadzīves pasakas. Literārajai pasakai ir arī filozofiskais žanrs.

Literārās pasakas atšķirībā no tautas pasakām sacerējuši konkrēti rakstnieki. Latviešu literatūrā populāras ir Kārļa Skalbes, Annas Sakses, Skaidrītes Kaldupes, Imanta Ziedoņa u.c. pasakas. (Pasaka un literārā pasaka, Latviešu literatūras interneta bibliotēka, 2021).

Autore darba gaitā neapskatīs kādu konkrētu pasakas žanru, bet gan uz pasaku raudzīsies kā uz vienoti literāru kopumu, kas darbojas ciešā sintēzē uz bērnu runas, valodas, lasītprasmes pilnveidi, fantāziju un personības veidošanos kopumā. Pasaka var būt arī līdzeklis bērna iztēles attīstībai. Tā var būt rīks, kas nodarbībā ir izklaidējošais elements, kuru izmantojot, logopēds spēj sasniegt savus galvenos darba mērķus. To ir apgalvojis arī D. Elkoņins. Viņš apgalvo, ka pasaka pilnībā atbilst bērna uztveres īpatnībām – uzskatāmībai un darbīgumam. Pasakā ir dažādas darbības, pārvērtības un notikumi, kuri secīgi seko viena otrai, kas pielīdzināma darbībai kā rotaļa (Эльконин, 1978).

Neapšaubāmi, caur fantāzijas prizmu ir jālūkojas arī uz lasītprasmi, tās pilnveidošanu un teksta uztveri, ko atzīst arī A. Zaporožecs, apgalvojot, ka tieši pēc 4 – 5 gadu vecuma bērnam iestājas periods, kurš ir labvēlīgs tā literārās uztveres attīstīšanai. Šajā periodā pilnveidojas sākotnējā uztvere, kad bērns ir spējīgs pārnest pasakas varoņus piedzīvojumos un rīcību domās (Запорожец, Неверович, 1986, 93).

Par to, kas ir pasaka, kādu ieguldījumu tā sniedz cilvēka attīstībai, pilnveidei, emocionālajai videi, darba autore lasīja un iepazīnās zinātniskajā literatūrā.

- Iedziļinoties pasakas radītā vidē un apstākļos, tā spēj pildīt dažādas psihoterapijas funkcijas. Pasaku stāstījumā tiek apvienotas dažādas psihoterapeitiskās tehnikas zinātniskās sintēzes (Защиринская, 2001).
- Ar pasaku palīdzību mēs izzinām pasaules norises. Ikdienas situācijas parādās citos tēlos, izdzīvo dažādas situācijas, mijoties dažādiem dzīves posmiem, mentālās veselības stāvokļiem, rada asociācijas (Защиринская, 2001).
- Analizējot pasakas, mēs identificējam sevi ar pasakā iekļautajiem varoņiem, situācijām, domām, dažādām darbībām. Caur pasaku, tēliem, situācijām, mēs spējam izzināt sevi un rodas pašiepazīšanas process.
- Caur pasaku sižetu, mēs formējam savu personību, viedokli, skatījumu uz pasauli un tajā notiekošo, ņemot vērā dažādus personāžus, tēlus, raksturus.
- Ar stāstu, pasaku, metaforisko formu izmantošanu, tie veicināta emocionālās sfēras attīstība tādā veidā, kas ir pieņemams un saprotams bērnam. Pasakā iekļautie vārdi *burvīgs*, *burvestība*, bērnam rosina interesi un prieku (Зинкевич-Евстигнеева, Грабенко, 2001).
- Saturiski pasakas attīsta radošumu, tiek attīstīta tēlainā izpratne, kreativitāte un fantāzija.
- ar pasaku palīdzību, mēs sākam domāt globālā vispārcilvēciskā mērogā, ņemot vērā un izmantojot daudzu paaudžu pieredzi (Защиринская, 2001).

Šāda veida iepazītās tēzes liek secināt, ka pasaka ir līdzeklis, kas rada visdažādākos apstākļus bērna potenciāla kvalitatīvai attīstībai un pilnveidei.

2.2. Pasaku nozīme bērna personības veidošanā.

Ikviens bērns šajā pasaulē ienāk bez pieredzes, bez viedokļa, bez zināšanām. Bet zināms, ka jau ar savu raksturu, emocijām. Mēs, pieaugušie, viņa vecāki, ģimene, skolotāji, esam atbildīgi, lai bērnam sniegtu pēc iespējas vairāk, kvalitatīvāku un patiesāku informāciju par pasauli, dabas, dažādu procesu norisēm, bet veidā, kas šo interesi bērnam nenomāktu un

motivētu viņu uzzināt un saprast vēl vairāk, bērnam augot. Apvienojot visas šīs idejas, darba autore izlēma, ka veidotais metodiskais materiāls balstīsies uz pasaku izpēti, to nozīmi bērna personības veidošanā.

Pasakas ir kas īpašs. Tās saista un ir paredzētas kā bērnam, tā pieaugušam cilvēkam, līdz ar to tas var būt veiksmīgs līdzeklis abpusējai sadarbībai, kam ir ļoti liela nozīme rezultāta sasniegšanai.

I. Gēbele ir apgalvojusi, ka šis brīnumlīdzeklis ir pasaka, kas sevī slēpj un ietver visu informāciju, ko savākuši mūsu senči, kas gadu tūkstošiem uzkrāti kolektīvajā bezapziņā un šifrētā veidā nodota mums. Pasaka, pateicoties savām īpašībām, cilvēkam palīdz augt un attīstīties dabīgā veidā. Pasaka izmanto cilvēka potenciālu un spējas, pilnveido un attīsta garīgo pasauli. Galvenais priekšnoteikums cilvēka attīstībai ir paaugstināt personības pašapziņas līmeni (Gēbele, 2012).

Viena no versijām, kas paskaidro šī vārda būtību ir, ka pasaka ir stāstījums, kas sevī ietver fantāzijas elementus un visbiežāk apraksta pagātnes notikumus (Haase, The Greenwood encyclopedia of Folk Tales and Fairy tales, 2008, 324). Šis apgalvojums, manuprāt, spilgti raksturo pasaku vitālo nozīmi bērnu iztēles rosināšanā un attīstībā. Kā pamatelements iztēles rosināšanai ir fantāzija. Fantāzija ir kvalitāte, kuru vēlas iegūt ikviens, jo cilvēks ar fantāziju spēj radoši risināt uzdevumus, kas viņam pretī stājas, netradicionāli izceļoties no neviennozīmīgām situācijām, radīt jaunas lietas, radoši atklāt sevi pasaulei. (Fantāzija, (n.d).)

Pasakas uzdevumam ir jābūt tādām, lai bērns varētu projicēt, pārnest uz to savas dzīves pieredzi, ieraudzīt saistību ar savu dzīvi un konkrētā brīža uzdevumiem. Svarīgākais, ka pasaka sevī slēpj vairākus atrisinājumus. Iesi pa labi..., iesi pa kreisi.....(Gēbele, 2012, 90). Pasaku varoņu rīcībā bērns redz krāšņus un brīnumainus paraugus, ko vajag pažēlot, just līdzī, aizstāvēt vājāko, palīdzēt citiem. Bērns gūst pieredzi, ka ļaunie darbi vienmēr tiks nosodīti, bet labie atalgoti. Ar pasaku palīdzību bērns mācās saskatīt cēloņseku sakarības, meklēt risinājumus dažādām problēmām, to novēršanai. Pasakās tēlaini ir atspoguļotas tās sociālās prasmes, kas ļauj veidoties bērnu sociālo attiecību pieredzei (Andersone, 2007).

Pasakas sniedz atbildi uz jautājumu, kā pasaule iekārtota, kā pareizi dzīvot, kā iemācīties dzīvot saskaņā ar sevi. Kas es esmu? No kurienes nāku? Kurp dodos? Tās mazliet slēptā veidā, vērsties pie cilvēka zemapziņas, izstāsta svarīgāko par dzīves un cilvēka būtību (Ancāne, 2013). Pasaka ar tēlu palīdzību bērnam palīdz iepazīt un izprast dzīvi. Pirmsskolas vecuma bērni pasauli redz dzīvu, tēlainu, ar visu var sarunāties, visam ir dvēsele, un bērns sevi izjūt kā dabisku šī visuma daļu. Mazi bērni sarunājas ar suņiem, kaķiem, kokiem... Bērnam visapkārt ir tēli – saulīte vakarā iet gulēt zelta pilī (nevis noriet), pupa tiešām var izaugt līdz

debesīm (vajag tikai pareizo sēklu iestādīt pareizajā vietā), un sauli ar mēnesi var sasiet kopā, ja ir pietiekami gara aukla, un uguns krāsni katru reizi dzied citu dziesmu... Bērnam tēlu valoda ir saprotama, viņš izjūt pasaku tāpat kā visu ap sevi, tāpēc vietā un laikā pastāstīta pasaka vai stāsts bērnam palīdz izprast dzīves likumsakarības labāk par jebkuru racionālu skaidrojumu (Zande, 2009).

Bērns mācās atšķirt, saskatīt labo no ļaunā. Turklāt bērns redz, ka tēli, kas izdara kaut ko sliktu, noteikti saņems sodu. Bet tas, kurš iztur visus pārbaudījumus, parāda savas labākās īpašības, vienmēr tiek atalgots. Tāds ir dzīves likums – kā tu izturēsies pret pasauli, tā pasaule izturēsies pret tevi (Batņa, 2001, 88).

Pasakas, kuras atspoguļo sociālo realitāti, brīdina, ka pasaulē ir arī viltus un ļaunums, skaudība un muļķība. Tiek atspoguļoti spēki, kas darbojas sociālajā realitātē. Sociālās realitātes uzdevums- veidot cilvēkā sociālās uzvedības modeļus un sociālo spēku. Sociālais spēks veidojas bioloģisko likumu, morāles normu priekšstatu par likumiem un normām izpratnes un iedarbības apstākļos. Sociālā realitāte veidojas, sastopoties un savstarpēji iedarbojoties bioloģiskajiem mehānismiem un cilvēku sadzīves morāles normām, kas bioloģiskos mehānismus ierobežo. Visvienkāršākais piemērs – gribas žāvāties, bet sociālās uzvedības mehānisms liek to apspiest, jo tā nav pieklājīgi (Gēbele, 2012, 64).

Tāpat, kā vērojot savus vecākus, bērns saņem piemēru. Tāpat skatoties pedagoga paraugā – viņš to atdarina. Vienaudžu radītais piemērs arī kalpo par izaugsmes veidotāju. Bērnā patīk atdarināt. Bērni aizvien vēlas kādam līdzināties, kādu atdarināt, tomēr viņu pozitīvajam varonim nav jābūt tikai taisna ceļa gājējam, kas nekad un nekur nepakļūp. Pozitīvais varonis var kļūdīties, maldīties, pārsteigties, būt draisks un nebēdnīgs, taču izšķirošos, atbildīgos brīžos tam jābūt drošam, attapīgam, uzticīgam, neatlaidīgam. Tikai tad mazais lasītājs to iemīlēs un cildinās, gribēs tam sekot (Stikāne, 1977, 10).

V. Suhomļinskis uzskata, ka estētiskās, tikumiskās un intelektuālās jūtas, kas mostas bērna dvēselē pasaku tēlu ietekmē, aktivizē domu plūdumu, kas liek aktīvi darboties smadzenēm, saista ar stiprām saitēm domāšanas centrus. Līdz ar pasaku tēliem bērnu apziņā nonāk vārds ar tā vissmalkākajām niansēm. Vārdi kļūst par bērna garīgās dzīves sfēru, domu un jūtu izteiksmes līdzekli (Suhomļinskis, 1979, 143).

Pirmās zināšanas par dzīves parādībām un „likumiem” cilvēks uzzina no pasakām, nostāstiem, leģendām un mītiem. Tiesa, informācija, ko sniedz metaforas, nav konkrēta. Alegoriskais informēšanas veids mudina lasītāju vai klausītāju uz individuālām pārdomām; formulē jautājumus, kuru atbilžu meklējumi ir stimulēti, kas virza personības attīstību (Zinkeviča-Jevstignejeva, 2006, 7).

Pasakai audzināšanas aspektā ir īpaša, viegli uztverama iedarbība, tā nerada liekas emocijas, neaizvairo un norāda uz problēmu vai lomatām gan tieši, gan netieši. Mācību materiāla pasniegšana pasakas formātā audzinošo ietekmi padara mazāk autoritāru, aktivizē iztēles resursus un paplašina apziņas robežas. Audzinošas morāles, autoritāri norādījumi, pozīcija „no augšas” bērnam un arī pieaugušajam, kurš ir šāda dialoga dalībnieks, var radīt protestu, noliegumu un negatīvas emocijas. Tāpēc pasakas pozīcija „no malas” ir izdevīgāka, jo nerada liekas emocijas, ļauj cilvēkam pašam vērtēt, domāt, analizēt un nonākt līdz secinājumiem. Pat, ja secinājumi nebūs tieši tādi, kā vecāki, moralizētāji, ir gribējuši, tie būs secinājumi, kādus bērns ir spējīgs izdarīt (Gēbele, 2012, 29).

Piektajā dzīves gadā bērni saprot pasakas vai īsa stāsta sižetu, ja tas nav sarežģīts. Vidējā pirmsskolas vecuma bērns var spilgti iztēloties cilvēkus, viņu darbības, pārdzīvojumus, par kuriem runāts stāstā, ja, protams, bērnam šis stāsts ir saprotams un tēli pazīstami. (Lubļinska, 1979, 267)

Izmantojot pasaku, bērnu nodarbībās var atraisīt. Tā ir saistoša, patīkama, fantāziju rosinoša, valodas un runas attīstoša. Tā var būt veids, saikne, kā bērns ar pieaugušo var rast kopīgu valodu un saprasties. T. Zikeviča-Jevstignejeva, kas ir pasaku terapijas institūta direktore un daudzu pasaku autore, saka par pasaku ir teikusi sekojošo: Tā atklāj zināšanas, kas mīt cilvēka dvēselē un vienlaikus ir terapeitiskas. Zināšanas par pasauli, tajā notiekošajiem procesiem un savstarpējām attiecībām, kā arī jēgas meklējumu procesu. (Gēbele, 2012)

Kas, pēc darba autores domām, ir ļoti precīzi teikts, jo pasaku izmantošana nodarbībā var izmantot arī kā terapeitisku procesu. Jau kopš bērna dzimšanas brīža, pasaku izmanto kā vienu no nomierinošiem līdzekļiem, piemēram, pirms miega. To var ieviest kā regulāru sistēmu (atbilstoši problēmai, tēmai) nodarbības sākumā, kad bērnam, atnākot uz nodarbību, ir manāmi logoneirozes simptomi. Kā to savā pētījumā ir akcentējusi L. Vsiskoknoksa-Džonsone, tad pasaku lasīšana bērībā atstāj lielu ietekmi uz personu nākotnē – jau dzīvojot pieaugušā cilvēka dzīvi, tāpēc, pēc darba autores domām, bērnam ir jādod iespēja lasīt pasakas, ar vecākiem kopā ir jāanalizē to saturs, jāanalizē pasaku tēli un to nozīme pasakas sižetiskajā līnijā.

Vakara pasaku lasīšana nodrošina paredzamību un drošības sajūtu bērna dzīvē, jo tiek stimulēta:

- fiziskā (fiziska drošība caur pieskārienu, klātbūtni),
- sociālā (dažādu sociālu situāciju atainojums, situāciju risinājumi),
- emocionālā (patīkama, mierīga atmosfēra, fantāzijas rosināšana),
- intelektuālā (zināšanas par pasauli, vērtību un likumsakarību izpratne),

- garīgā (dzīves un notikumu filozofiskās jēgas izpratne, iepazīšanās ar vispārcilvēcīgām vērtībām) bērna attīstība (Gēbele, 2012, 16).

Pasaka lasītājam ļauj atrasties neiedomājamās situācijās, satikties ar neparastiem tēliem un atrasties nebijušās vietās.

Pasakās atrodama satikšanās ar visu, ko cilvēks dzīvē noteikti pieredzēs. Un pasaka ir avots, kas iekļauj informāciju par to:

- kā ir iekārtota pasaule un kādas ir tās likumsakarības,
- kādas ir pasaules un mūsu robežas un kad tās drīkst vai nedrīkst pārkāpt,
- kas notiek ar cilvēku dažādos dzīves periodos,
- kādi posmi pašrealizācijas ceļā ir jāiziet sievietei, kādi – vīrietim,
- kādas lamatas, grūtības un šķēršļi mūs sagaida dzīves ceļā,
- kuras vērtības ir svarīgākas,
- kādas ir cēloņu un sekņu savstarpējās sakarības (Gēbele, 2012, 16).

2.3. Pasaku izmantošanas iespējas nodarbībā

Pasaka ar radoša izpausze. Jau dzirdot apzīmējumu pasaka, ir priekšstats, ka tas ir kaut kas radošs, fantāziju rosinošs, iztēles attīstošs. Tieši tādas tās ir, un tieši tik plašas ir arī to izmantošanas iespējas. Pasaku pēc būtības un to ietekmi pētījuši ir zināmi un zinoši gan pedagogi, gan psiholoģi, kā arī antropologi.

Ļ. Vigotskis ir apgalvojis, ka pasaka palīdz atklāt sarežģītas cilvēku savstarpējās attiecības, tās tēli simboliski atklāj dzīves problēmas tēlainā un emocionālā valodā, ko nevar izdarīt neviens cits vēstījuma žanrs (Выготский, 1983, 340).

Lai cik labas, saprotamas un skaistas būtu pasakas, ko pieaugušie lasa bērniem, lai cik kvēli, patiesi skolotājs paustu savu vērtējošo attieksmi pret atsevišķu personu labo vai slikto rīcību, pats būtiskākais tikumisko jūtu veidošanā ir to izpausmes tieši bērnu reālajā rīcībā un darbībā (Sīle, 2011, 10).

Tomēr A. Ņikiforovs ir nosaucis vairākas būtiskas pasaku pazīmes un funkcijas:

- pasakas pamatmērķis ir izklaidēšana,
- pasakā vienmēr ir notikumi vai tēli, kas realitātē nevar notikt (nevar pastāvēt),
- visām pasakām ir specifiska kompozīcija, kas padara to viegli uztveramu un iegaumējamu (Никифоров, 2008, 28).

Darba autore, izstrādājot logopēdisko nodarbību saturu, ņēma vērā priekšnoteikumus, kurus izstrādājušas ir I. Freiberga un L. Priede.

- 1) ir jāizstrādā detalizēta darba programma katrai tēmai,
- 2) jā sagatavo tēmai atbilstoša lietu vide grupā,
- 3) jāpārdomā, kāda būs bērna motivācija pāriet no viena darbības veida uz citu (Freibergera, Priede, 2007).

Pēc D. Sokolova, nodarbības, izmantojot pasaku, ieteicams organizēt trīs posmos:

- 1) iepazīstināšana ar pasaku (lasīšana, pārrunāšana, animācijas vai teātra skatīšanās),
- 2) bērnu tēlotārdarbība pēc pasakām (bērnu produktīvie darbības veidi: zīmēšana, veidošana, aplicēšana, rokdarbi),
- 3) pasaku dramatizācijas / teatralizācija, tai skaitā brīvas improvizācijas, pasaku sacerēšana (Соколов, 2005).

Ir svarīgi pasaku izmantot, iesaistot to rotaļās, bet turpinot pildīt nodarbības mērķi. Veidi, kā pasakas var izmantot:

- pabeidz pasaku, izdomā jaunu nosaukumu vai jaunu pasaku,
- pasaka zīmējumos, kad bērns uzzīmē pasakā nozīmīgākos tēlus, notikumus (*Развитие творческих способностей детей с помощью сказок*, 2014),
- pasaku veido pēc ilustrācijām. Tieši ilustrāciju aplūkošana un saruna par tām ir pirmais solis bērnu ievadīšanā grāmatu pasaulē. Ilustrācijām jābūt krāsainām, spilgtām un bērna pieredzei atbilstošām, tas nozīmē, ka bērnam jāspēj izdalīt un atpazīt ilustrācijā redzamos objektus. Tikai tad, ja bērns būs objektus atpazinis, viņam būs arī interese klausīties īsu un vienkāršu stāstījumu par to (Freibergera, 1997, 49),
- nepabeigtā pasaka. Pasaku izlasa līdz konkrētam brīdim un turpinājumu lūdz bērnam izdomāt pašam,
- izmantojot pasakas saturu, radīt tās dramatizējumu – ar pirkstu lellēm, rotaļlietām, sagatavotām kartītēm, galda teātri, ēnu teātri, u.c.,
- radīt jaunu pasaku, izlasot tikai pasakas nosaukumu,
- pasakas lasīšana pēc attēliem. Bērnam pasaka ir jā sacer, izmantojot dotos, logopēda sagatavotos attēlus. Šī metode ļoti attīsta bērna koncentrēšanās spējas un lasītprasmi – spēju izsekot noteiktam sižetam, stāstam. Izvēloties attēlus svarīgi izvēlēties tāds attēlus, kas attēlo galveno pasakas sižetu – tās struktūru (Шиян О. А, 2012, 12).

Kā norāda dažādi autori, pedagoģiskajā procesā izmantojami daudzi atribūti, kas palīdzētu bērniem noskaņoties uz doto procesu:

- izveidojot kabinetā „pasaku stūrīti”, kas ļautu bērniem labāk noskaņoties radošai darbībai (Как развивать творческое воображение в дошкольном возрасте, 2017),
- izmantojot mūziku, speciālas gaismas iedegšanu, kas ļauj „ieiet pasakas valstībā” (Дьяченко, 1996),
- pasakas stāstītājam (bērnām) var uzlikt galā brīnumdara cepuri vai izmantot „burvju nūjiņu” vai kādu citu atribūtu (Развитие творческих способностей детей с помощью сказок, 2014),
- izmantojot kartītes – simbolus. Aprakstot varoņus, bērns izmanto konkrētus modeļus (shēmas), kas palīdz viņam vieglāk orientēties uzdevumā (Венгер, Дьяченко, 2015).

Ja parasti nemierīgs bērns sastindzis un kļūvis mierīgs – tas nozīmē, ka pasakas sižets bērnam ir aktuāls. Ja mierīgs bērns kļūst nemierīgs – tas nozīmē, ka bērnam pasakas sižets ir vienaldzīgs vai pasaka ir grūti saprotama un uztverama. Vēl var būt arī trešais variants- tēma ir tik ļoti „sāpīga”, ka tās pieminēšana vien, izraisa bērnam satraukumu un nevēlēšanos klausīties (Хухлаева, 2014).

Ņemot vērā faktu, ka pētījumā iekļautās pasakas ir balstītas arī uz biežāk traucēto skaņu iekļaušanu, zināms, ka dažādi vārdi ar konkrētām skaņām, pasakās iekļauti pastiprināti.

Automatizēšanas procesā tiek kavēti vecie, nepareizie dinamiskie stereotipi (nosacīti noturīga beznosacījuma un nosacījuma refleksu sistēma), un to vietā rodas jauni. Jaunapgūtās skaņas nostiprināšanu sāk ar vienkāršāko skaņas iedalījumu – zilbi, kurai nav stereotipu, jo zilbei nav savas nozīmes. Tas neapšaubāmi atvieglo automatizēšanas procesu, taču bērns ātri zaudē interesi par verbālo darbību.

Mehāniskajā zilbju atkārtošā ir iesaistāmi dažādi rotaļpaņēmieni, kas ieinteresē bērnu darboties. Piemēram, ritma izklauvēšana, lietojot zilbes, plaukstu sišana, dažādu mūzikas instrumentu iesaiste (Miltiņa 2005, 78).

3. PĒTĪJUMS

3.1. Iepazīšanās ar zinātnisko literatūru

Lai sāktu jebkāda veida pētījumu, vispirms ir jānoskaidro pieejamie avoti, dati, literatūra, lai izzinātu pētāmo problēmu un rastu atbilstošas metodes tās izstrādei. Dz. Albrehta norāda, ka vispusīga un sistemātiska literatūras pārzināšana par pētāmo problēmu ir viens no priekšnosacījumiem, kas nepieciešams pētījuma sekmīgai risināšanai (Albrehta, 1998, 9).

Tiek izdalīti četri līmeņi, kas nosaka pētījuma darbību:

1. izzinot literatūru, rodas vispārīgs teorētisks priekšstats par pētāmo problēmu, kas tad arī ir zinātniskā pētījuma pirmais līmenis,
2. tālāk nepieciešams iepazīt pētāmā jautājuma risinājumu praksē, kas veicams ar speciālo pētīšanas metožu palīdzību,
3. kad situācija praksē ir pārbaudīta, tiek izvirzīta hipotēze, kas ir zinātnisks pieņēmums par to, kāds pedagoģiskais rezultāts sagaidāms, nodrošinot pedagoģiskajā procesā konkrētus, uz teorētiskiem pamatojumiem balstītus, pedagoģiskos nosacījumus,
4. izvirzīto hipotēzi pārbauda eksperimentāli (Albrehta, 1998).

3.2. Pētījumu metodes un pētījuma bāzes apraksts

Autore darba izstrādē ir izmantojusi četras pētījumu metodes.

- 1) dokumentu analīzes metodi,
- 2) pedagoģiskās novērošanas metodi,
- 3) anketēšanas metodi,
- 4) koriģējoši attīstošā darbība.

Turpmāk darba autore apskatīs katru no iepriekšminētajām metodēm.

Dokumentu analīze:

Lai noteiktu statistiku un noskaidrotu, kādas ir biežāk sastopamās traucētās skaņas, darba autore apkopoja pirmsskolas izglītības iestādes logopēdu valodas kartes pēc mācību gada sākuma veiktās valodas pārbaudes.

Visas trīs iestādes logopēdes bērnu skaņu izrunas pārbaudei izmantoja vienādas valodas kartes.

Valodas pārbaudes datu apkopojums palīdz darba autorei sākt pētījumu, balstot to uz iegūtajiem datiem, kas nosaka konkrētas valodas problēmas, tai skaitā skaņu izrunas traucējumus – konkrētas traucētās, nepilnīgās skaņas bērna izrunā. Skaņu izrunas traucējumu precizēšana nosaka nepieciešamību darba autorei rakstīt un veidot logopēdiskās pasakas, kuras

nodarbību laikā palīdzētu un būtu noderīgs metodiskais materiāls bērna skaņu izrunas pilnveidei.

Dokumentu analīzes metode ir sistemātisks process, kura gaitā tiek pārskatīti gan drukāti, gan elektroniski dokumenti (dažādas datu bāzes, interneta resursi). Dokumentu analīze prasa, lai dati tiktu pārbaudīti un interpretēti, lai tie iegūtu nozīmi, raisītu izpratni un pilnveidotu empīriskās zināšanas (Bowen, Document Analysis as a Qualitative Research Method, 2015).

Pedagoģiskās novērošanas metode:

Novērošanas būtība kvalitatīvā pētījumā ir saistīta ar dabisku uzvedības norisi, kas var notikt jebkurā vidē. Šo metodi var uzskatīt par vienu no visizplatītākajām pētniecības metodēm pedagoģijā. Tās mērķis ir izprast “reālus” cilvēkus viņu ikdienas situācijā, izzināt pasauli no dažādām perspektīvām, pieredzēt to, ko pieredz citi, atklāt pašsaprotamo, apslēptos sociālos likumus. Vairāk ārējā nekā iekšējāperspektīva. Var izmantot kā priekštecī tālākiem pētījumiem. (Pipare, Kvalitatīvajā pētīšanas metodoloģijā izmantojamās datu vākšanas, kā arī datu apstrādes metodes,)

Novērošanas laikā uzmanība ir jāvērs tiem aspektiem, kuri ļauj saskatīt un tuvojies mērķa sasniegšanai.

Atkarībā no vērotāja pozīcijas, izdala trīs pozīciju tipus:

- pētnieks – liecinieks,
- pētnieks – procesa līdzdalībnieks,
- pētnieks – procesa vadītājs (Albrehta, 1998).

Ņemot vērā šo iedalījumu, darba autore izvēlējās formu pētnieks – liecinieks. Pieļaujot iespēju, ka bērna uzvedība un darbība varētu atšķirties no ierastā ikdienas darba, novērošanas process tika organizēts ilgāku laika posmu – lai bērni pierastu pie darba autores klātbūtnes un viņu uzvedība, uzmanība un darbošanās nodarbībās būtu pietuvināta reālajai situācijai. To apstiprina arī Dz. Albrehta norādot, ka „vairākumā gadījumu pedagogi un skolēni neuzņem vienaldzīgi svešu cilvēku klātbūtni un faktu, ka tiek novērota viņu darbība” (Albrehta, 1998, 33).

Konkrēti izvēlētais pozīcijas tips sniedz dabiskākus apstākļus un līdz ar to patiesākus rezultātus.

Anketēšanas metode:

tas ir pētniecības instruments, kurš sastāv no konkrētiem jautājumiem, kuru mērķis ir noskaidrot nepieciešamo informāciju no repondentiem. Anketēšanas metodi var realizēt kā

rakstveida interviju, iztaujāšanu “aci pret aci” (face to face) (Questionnaire: Definition, Examples, Design and Types, Saul McLeod, (2018)).

Koriģējoši attīstošā darbība:

Katrs logopēds sava darba sākumā redz gala rezultātu un mērķi, kuru vēlas sasniegt. Ne vienmēr tas ir ātri un ērti sasniedzams. Tas prasa ilgu laika posmu, pacietību, lielu zināšanu bāzi un galvenokārt – regularitāti.

Koriģējoši attīstošā darbība ir specifiska darbības sistēma, kas savlaicīgi diagnosticē, koriģē un attīsta bērnu, kam mācību darbība ir apgrūtināta kādu traucējumu dēļ. Šī darbība iekļaujas pedagoģiskajā procesā skolā vai pirmsskolas izglītības iestādē un logopēds, sadarbojoties ar vecākiem un skolotājiem, iesaistot aktīvā un apzinātā līdzdalībā bērnu, pakļauj korekcijai visu valodas sistēmu, ja tas ir nepieciešams. Fonētisko traucējumu gadījumos nepieciešama artikulācijas aparāta vingrinājumu veikšana, sagatavojoties pareizas izrunas mācīšanai. Fonemātiskie procesi ir jāpilnveido arī fonemātiskās nepietiekamības gadījumos, kad bērnam nepieciešama speciālista palīdzība (Tūbele 2006, 114).

Koriģējoši attīstošās darbības pamatā ir noteikt koriģējoši attīstošās darbības virzienus:

1. Novērst izrunas traucējumus. Paralēli tam veic fonemātisko analīzi, tādā veidā neskaidros priekšstatus par vārda skaņu sastāvu padara apzinātus. Beidzot pareizas skaņas izrunas mācīšanu.
2. Precizēt, paplašināt un pilnveidot fonētiskos vispārinājumus (tostarp attīsta fonemātisko dzirdi un fonemātisko uztveri).
3. Precizē un pagātina vārdu krājumu
4. Pilnveido gramatisko noformējumu (apgūst dažāda veida vārdu savienojumus, vārdu saistījumu teikumā u.c.)
5. Veido secīgu un loģisku saistīto runu. Te logopēds saskaras ar programmas prasībām dzimtajā valodā. Tomēr logopēds izmanto citādus paņēmienus: veicot korekcijas darbu, logopēds palīdz bērnam pamatot to vai citu paņēmieni ar izvērtiem spriedumiem un secinājumiem, tāpēc logopēdijas nodarbībās liela vieta ierādāma dažāda veida teikumu analīzei, to konstruēšanai un pilnveidošanai (Tūbele 2006, 112).

3.3 Pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums

Darbs ar bērniem ir ļoti atbildīgs darbs jebkuram pedagogam. Darba autore uzskata, ka saikne un sadarbība ar bērnu ir visa rezultātu sasniegšanas panākumu atslēga. Bērnam ir jājūtas ērti, labi, patīkami un droši. Lai to sasniegtu un pielāgotu metodiskā materiāla – logopēdisko pasaku – tematiku un saturu bērnu interesēm, ne tikai teorētiskajām nostādnēm, darba autore

izmantoja metodi – novērošanu, kuras laikā tika veikts vispārējs bērnu raksturojums, atzīmējot viņu intereses, rakstura iezīmes, patīkamākās un ieinteresētākās darbību metodes.

3.1. tabula. **Vispārējie bērnu raksturojumi.**

Bērna vārds	Vispārējais bērna raksturojums
Māra	Ļoti aktīva meitene. Apzinīga, centīga, tomēr grūti veikt uzdevumus, kuri nav balstīti uz aktīvu kustību. Nodarbībās labprāt piedalās, tomēr novērojams lielāks prieks, kad logopēde nodarbībā iekļauj kustību rotaļas, kustību uzdevumus. Darba autore to noteikti piefiksē un ņems vērā savu nodarbību veidošanā.
Amēlija, 5 gadi	Droša, atvērta sadarbībai. Jau pirmajā nodarbībā ieradās ar interesi un vēlmi darboties. Apzinās nozīmi un nepieciešamību nākt uz logopēdiskajām nodarbībām. Ļoti centīga. Precīzi izpilda logopēda sniegtās norādes. Nodarbību laikā meitene labprāt izmanto savas dziedāšanas prasmes, dejās apgūtos soļus, dalās ar iegūtajām zināšanām, jauniem uzzinātiem faktiem, iemācītiem dzejoļiem.
Odrija	Odrija ir klusa, nosvērta un ļoti organizēta meitene. Ļoti patīk roku sīkās muskulatūras attīstošie vingrinājumi – uzdevumi, kuros ir nepieciešams darboties ar rokām: šķirošana, kārtošana, veidošana, līmēšana. Ne labprāt runā, ir kautrīga, bet nodarbības otrajā pusē kļūst drošāka, atveras. Darba autore novēro, ka darbā ar šo bērnu, ir pastiprināti nepieciešamas uzslavas, veidot ciešāku uzticības saikni.
Mārcis	Novērojama uzmanības nenoturība. Nepacietīgs, nevēlas ilgāku laika posmu pildīt kādu norādīto uzdevumu. Ātri novērš uzmanību viss apkārtnotiekošais.
Sonora	Sonora ir ļoti atvērta, atklāta meitene. Ļoti labprāt stāsta notikumus, kurus piedzīvojusi pirms nodarbības, vakar mājās un plāno piedzīvot brīvdienās. Pievērš uzmanību detaļām. Stāstot, atceras, tādas nianse kā krāsas, lielumu, daudzumu. Runā pilniem teikumiem. Iesaistās un darbojas uzdevumos, kuri

	ir pasīvāki – attēlu kartītes, sarunas. Pricējas par izdevušos rezultātu, nepieciešama uzslavēšana, ko logopēds arī regulāri izsaka.
Sāra	Nopietna meitene. Nelabprāt izsaka un izrāda savas emocijas. Nāk uz nodarbību ar nopietnu attieksmi un konkrēti mācīties un praktiski darboties, piemēram, artikulācijas aparāta vingrinājumi. Regulāri vingrinājumi un uzdotie mājasdarbi tiek veikti, apgūti. Nodarbībās visus uzdevumus pilda ar ļoti lielu koncentrēšanos.
Gustavs	Gustavs ir novērojama divvalodība. Leksikā izmanto gan latviešu valodas vārdus, gan krievu valodas vārdus. Mēdz abas valodas lietot vienā teikumā. Ļoti grūti noturēt uzmanību. Novērojams motivācijas trūkums. Bieži prasa, vai drīz beigsies nodarbība, jo viņam esot garlaicīgi. Norāda, ka vienīgi viņu interesētu spēlēt ar mašīnītēm un datorspēles.

Katra mācību gada sākumā pirmsskolas izglītības iestādes bērniem no 3 gadu vecuma, tiek veikta valodas pārbaude, lai noteikti nepieciešamību pēc logopēdiskajām nodarbībām. X pirmsskolas izglītības iestādē strādā trīs logopēdes. Darba autore veica dokumentu analīzi un apvienoja rezultātus par informāciju, ko visas iestādes logopēdes ieguva pārbaudot bērnus, izmantojot vienādas valodas kartes. Valodas pārbaude kopā tika veikta 168 bērniem. Šī mācību gada 1. pusgadā logopēdiskās nodarbības kopumā apmeklēja 102 bērni.

3.4. Pedagoģiskais novērojums (atklātais novērojums)

Lai novērotu bērnu dabiskākā vidē, novērotu viņa darbības, iniciatīvu, komunikāciju, pētījuma autore veica pedagoģisko novērojumu. Mērķis, visiem 7 pētījumā iesaistītajiem bērniem, bija novērojums grupiņas rotaļnodarbībā.

Uzdevums: novērot bērna dalību, ieinteresētību un motivācijas īpatnības, intereses. Katra novērojuma laikā, autore aizpildīja protokolu, fiksējot norises gaitu un piezīmes, kas viņai palīdzētu metodiskā materiāla- pasaku izveidē un logopēdisko nodarbību gaitā. Tika iegūti dažādi vērojumi, kuri tika apkopoti bērnu novērošanas protokolā:

Pirmsskolas izglītības iestāde X

Mērķis: Amēlijas novērojums grupiņas rotaļnodarbībā

Uzdevums: novērot Amēlijas dalību, ieinteresētību un motivācijas īpatnības logopēdiskajās nodarbībās.

Nodarbības tēma – Ēnas.

3.2. tabula. **Bērnu novērojumi.**

Skolotāja darbība	Bērna darbība	Piezīmes
Skolotāja organizē rīta aplīti. Visi bērni tiek aicināti paņemt krēsliņu un apsēsties, izveidojot apli.	Amēlija nekavējoties paņem krēsliņu un dodas uz grupiņas vidū, kur pulcējas visi bērni un audzinātāja.	Novērojams labs noskaņojums.
Skolotāja aktualizē datumu, mēnesi, gadu. Noskaidro gadalaiku. Jautā, kādi laikapstākļi šodien aiz loga?	Amēlija iesaistās sarunā. Atbild uz jautājumiem. No krēsliņa pieceļas, lai vērotu aiz loga.	Ir droša, aizrautīgi runā.
Audzinātāja aktualizē nodarbības tēmu, rāda video ar ēnu teātri.	Amēlija uzmanīgi skatās. Ieinteresēta.	Laba uzmanība.
Pēc video demonstrēšanas tiek veicināta diskusija, dalīšanās pieredzē ar uzvedinošiem jautājumiem – vai zina, kas bija atainots video? Kā to veido? Kā ēnas rodas? Kas ir ēnas?	Amēlija ļoti aktīvi iesaistās un atbild uz jautājumiem. Nekautrējas pateikt, ka nezina, kā rodas ēna, bet ir mājās ar tēti tādas taisījusi pret sienu.	
Skolotāja aicina bērnus doties pie sienas, kura ir pret sauli. Veido ēnu spēles, mācās ar pirkstiņiem izveidot ēnu dzīvnieciņus – putniņu, zirnekli, sunīti.	Amēlija ar aizrautību iesaistās ēnu veidošanā. Mācās ar pirkstiņiem atveidot ēnas – zirneklīti, putniņus. Ir ļoti priecīga.	

3.5. Pārrunas ar bērniem.

Darba autore, sadarbojoties ar logopēdu, novērošanas posmā vēlējās noskaidrot bērnu atbildes uz sekojošiem jautājumiem:

1. Kas Tev šodien sagādāja prieku? (noskaidrot bērna intereses, saistošās tēmas),
2. Vai Tu zini, kāpēc Tev ir jāapmeklē šīs nodarbības? Vai Tev patīk? (izprot nodarbību jēgu),
3. Kādi uzdevumi Tev ir patikuši vislabāk, kādi nepatīk? (noskaidrot bērna intereses, darbības motivāciju).

Atbildes uz šiem jautājumiem sniedza pamatbāzi, lai zinātu bērnu viedokli un uzskatus, lai zinātu un noskaidrotu, kas bērnu interesē, kas viņam patīk, kas rada prieku, kādas ir saistošās tēmas. Noskaidrojot to, iegūtā informācija tika izmantota pasaku vedošanā, atbilstoši bērnu interesēm.

Otrais jautājums sniedza atbildes par to, vai bērns izprot, kādēļ viņam ir jānododas uz nodarbībām, kāda viņam ir attieksme pret tām, vai pats apzinās, kādu rezultātu sasniegs un kas sagaidāms, regulāri apmeklējot nodarbības un aktīvi, regulāri strādājot arī mājās.

Trešais jautājums pētījuma autorei deva norādes, kādi vingrinājumi bērnam patīk, nepatīk, lai ņemtu to vērā, izstrādājot pasakas un uzdevumu ieteikumus, izmantošanas iespējas logopēdiem, vecākiem.

Bērnu sniegtās atbildes bija dažādas, interesantas un palīdzēja autorei turpmākā darbībā un materiāla izveidē:

Māra:

- 1) Draugi, spēles.
- 2) Lai iemācītos skaisti runāt. Tas ir forši.
- 3) Man nepatīk, kad ir jāsēž un jāvingrinās. Patīk spēle, kur vingrojam ne pie galda. Patīk teātrītis. Patīk runāties ar Tevi un stāstīt, kas pa dienu noticis, piedzīvojumus.

Amēlija:

- 1) Šodien nodarbībā taisījām ēnas. Iemācījos ar rokām zaķīti un zirnekli rādīt uz sienas. Satiku Tevi.
- 2) Uz šīm nodarbībām nāku, lai iemācītos skaņas, kuras nesanāk, paspēlētos ar Tevi.
- 3) Patīk dziesmiņa par Dzelteno Mopsi, pirksiņu skaitāmdziesmiņa. Patīk dažādi uzdevumi. Nezinu, kas nepatīk.

Odrija:

- 1) Uz bērnudārzu mani atveda tētis. Parasti ved mamma.

- 2) Lai vingrinātu mēlīti.
- 3) Patīk uzdevumi ar salmiņiem, kartītēm. Patīk puzzles likt. Patīk grāmatas lasīt. Patīk zīmēt, bet kad Tu zīmē arī.

Mārcis:

- 1) Futbola treniņš.
- 2) Lai mēle būtu stipra un pareizi runātu.
- 3) Ar pirkstiņcilvēciņiem. Patīk “Kur ir jūsu ūsas, profesors?” vingrinājums.

Sonora:

- 1) Mēs šodien ar mammu brauksim ar autobusu mājās. Un vēl tas, ka pusdienās bija pankūkas.
- 2) Jo vajag.
- 3) Man viss patīk. Burtiņi patīk. Skaitīt patīk. Kas nepatīk? – Ar mēli darīt vingrinājumus.

Sāra:

- 1) Šodien ārā spīd saule.
- 2) Lai mācētu runāt.
- 3) Visi uzdevumi.

Gustavs:

- 1) Mēs bijām jūrā ar mammu un tēti. Tad bijām ēst pusdienas.
- 2) Nezinu
- 3) Nepatīk

3.6. Runas pārbaudes rezultāti

Pētāmo bērnu skaņu izrunas traucējumi septembra sākumā (**pirms** skaņu izrunas pilnveides/ korekcijas) un skaņu izrunas traucējumu atkārtota pārbaude (**pēc** izmantotām logopēdiskajām pasakām)

3.3. tabula. **Pētāmo bērnu izrunas traucējumi pirms un pēc pilnveides.**

Bērna vārds	Skaņu izrunas traucējumi pirms pilnveides	Skaņu izrunas traucējumi pēc pilnveides.
Māra	Traucēta skaņu L, R izruna	Vērojama pozitīva dinamika, runa kļuvusi skaidrāka, saprotamāka. Pozitīva dinamika, veikta šņāceņu

		pilnveide un L skaņas korekcija
Amēlija	Traucēta skaņu L, Ļ un R izruna.	Pozitīva dinamika, uzlabojies artikulācijas aparāta kustīgums un darbība.
Odrija	Traucēta skaņu S, Š izruna.	Novērojama pozitīva dinamika. Veikta skaņu korekcija.
Mārcis	Traucēta skaņu S, Š, Z, Ž izruna.	Novērojama pozitīva dinamika. Veikta skaņu korekcija
Sonora	Grūti saprotama runa, traucētas vairāku skaņu izruna (šņāceņi, mīkstinājumi, L, R), nepietiekams vārdu krājums	Pozitīva dinamika, runa kļuvusi saprotamāka, precizēta šņāceņu izruna. Minimāla dinamika, uzlabota šņāceņu izruna. Veikta izolēta L skaņas izrunas korekcija.
Sāra	Vērojams balss aizsmakums. Sigmatisms, traucēta R skaņas izruna	Pozitīva dinamika. Uzlabojies artikulācijas aparāta kustīgums. Veikta šņāceņu izrunas korekcija.
Gustavs	Traucēta vairāku skaņu izruna.	Pozitīva dinamika. Pilnveidota artikulācijas aparāta darbība. Traucēto skaņu daudzums mazinājies.

Redzot skaņu pārbaudes rezultātus, redzams, ka pozitīva dinamika skaņu izrunas pilnveidei ir notikusi visos gadījumos.

3.7. Anketā (vecākiem) iegūto rezultātu apkopojums

Darba autore, lai iegūtu papildus informāciju gan par pasaku nozīmi viņu un bērna ikdienā, gan kā brīvā laika pavadīšanas iespēju un valodas attīstības līdzekli, lūdza vecākiem aizpildīt anketu.

Ir zināms, ka lielu lomu bērna valodas procesu attīstībā ir arī vecāku iesaistei un līdzdarbībai. Arī I. Gēbele apgalvo, ka tad, kad mēs savu bērnu paņemam klēpī un lasām vai

stāstām pasaku, vienlaicīgi tiek piepildīta arī vecāku iekšējā pasaule, vecāku iekšējais bērns. Kopēja pasaku lasīšana un pārrunāšana veicina pieaugušā un bērna attīstību un savstarpējo saskarsmi (I. Gēbele, 2012, 15). Pasaku kopīga lasīšana noteikti satuvina un ir rekomendējama gan bērna – skolotāja sadarbībā, gan bērna – vecāka sadarbībā.

Anketu aizpildīja pētāmās bērnu grupas vecāki – 7 bērnu vecāki. Vecākiem tika lūgts atbildēt uz 13 darba autore sagatavotajiem jautājumiem.

Uzdodot pirmo atvērto jautājumu “*Kā jūs labprātāk pavadiet savu brīvo laiku kopā ar bērnu?*” vecāki sniedza atbildes, ka viņi kopīgi dodas izbraucienos pie dabas – pavada laiku pie jūras, mežā, lauku mājās, uz dažādiem apskates objektiem. Nereti brauc pastaigās un piekopj aktīvu dzīvesveidu – izbraucieni ar velosipēdiem, skrituļdēļiem, skrituļslidām. Daži no vecākiem piemin, ka kopā veic mājas un dārza darbus. Aktuāla ir arī kopīga galda spēļu spēlēšana. Tas norāda, ka vecākiem laika pavadīšana ar bērnu ir svarīga. Pārsvarā nosauktās aktivitātes ir kopīgas izklaidējošas un attīstošas aktīvās darbības. Darba autore var secināt, ka veidojot metodisko materiālu, bērniem saistošas varētu būt tēmas, kas iekļauj dabu, dažādas aktivitātes, kopības sajūtu.

Otrajā jautājumā “*Kādas darbības veicat, lai uzlabotu bērna valodas līmeni?*” vecāki sniedza atbildi, ka cenšas pievērst uzmanību bērna valodas lietojumam ikdienā, labojot, piemēram, stila kļūdas, vēršot uzmanību uz vārdu pareizu izrunu. Pārsvars minēja, ka lasa grāmatas, kā arī pilda logopēda sniegtās rekomendācijas, uzdevumus un vingrinājumus. No sniegtajām atbildēm darba autore var secināt, ka vecāki ir ieinteresēti un veicina bērna pareizu valodas lietojumu, ir atvērti un ieinteresēti sadarbībai.

3.1. att. Respondentu atbilde uz jautājumu: "Vai Jūs paši ikdienā lasāt grāmatas?"

Liela nozīme bērna lasītprasmes attīstībai, attieksmei uz literatūru, rodas no vecāku piemēra. Vecāki ir tie, kas jau no mazām dienām rāda bērnam piemēru par dažādiem procesiem, lietu norisēm. Grāmatu lasīšanas piemērs no vecākiem gan nav noteicošais, bet gan viens no, lai bērns iepazītu literatūru un no mazām dienām redzētu un praktizētu, ka literatūrai, grāmatām ir liela nozīme gan valodas attīstībā, gan iekšējās pasaules pilnveidē. Tāpēc darba autore uzdeva vecākiem jautājumu “*Vai jūs paši ikdienā lasāt grāmatas?*”. 3.1.attēlā redzams, ka tomēr pārsvars ir ar pozitīvām atbildēm: 3 vecāki apgalvo, ka *jā*, lasa; 2 vecāki apgalvo, ka *dažreiz* (laika trūkums), un divi vecāki atbild, ka grāmatas nelasa - *nē*.

3.2. att. Respondentu atbilde uz jautājumu: “Vai Jūs kopā ar bērnu lasāt grāmatas?”

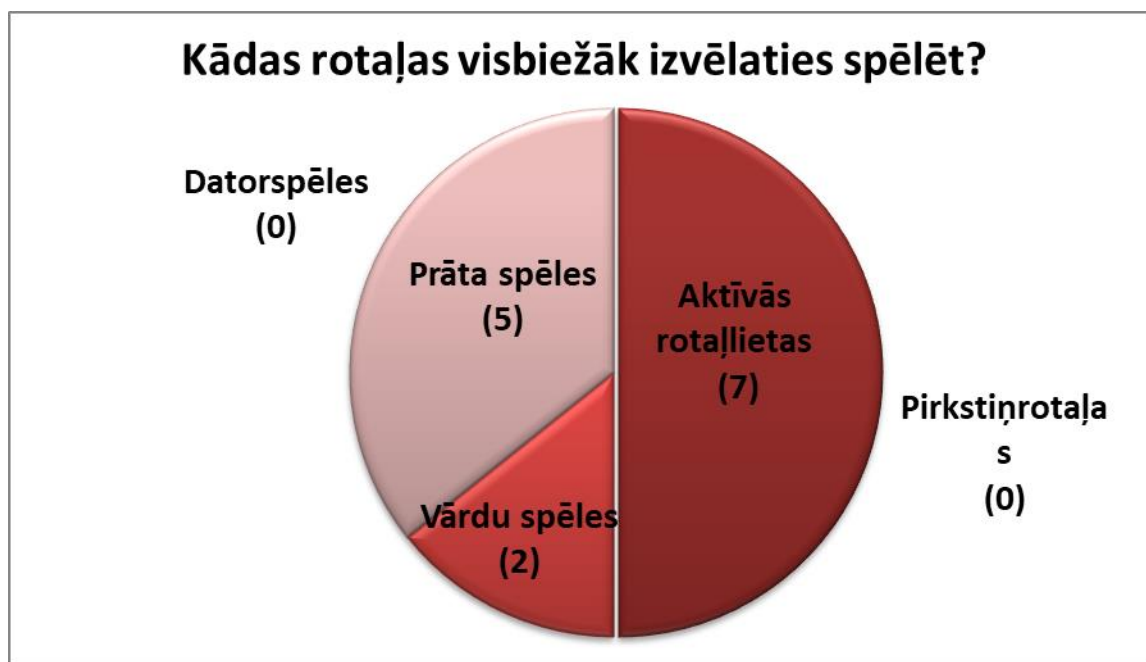
Nākamais jautājums anketā bija “*Vai jūs kopā ar bērnu lasāt grāmatas?*”. Vecāku atbildēs redzams, ka visi vecāki grāmatas kopā ar bērniem lasa: 2 atbildes ir – *tad, kad ir laiks*,

un 5 atbildes – *jā*. Autorei šie rezultāti iedrošina, ka izgatavotais metodiskais materiāls būs nodēriģa metode arī bērna – vecāka kopīģai lasīģšanai.

3.3. att. Respondentu atbilde uz jautājumu: "Kādu literāro materiālu izvēlaties kopā lasīt?"

Uz jautājumu "Kādu literāro materiālu izvēlaties lasīt kopā?" atbildes norāda, ka visi izvēlas pasakas kā literāro izvēli. 2 vecāki atbildējuģi, ka lasa arī daiļliteratūru un 1 vecāks kopā ar bērnu izvēlas bērnu dzejoļus. Laika trūkuma dēļ un vecāku aizņemtības dēļ, visbieģžāk kopīģu laiku bērns ar vecāku rod tieģi vakarā, kad visi ir beiguģi savas dienas gaitas un atrodas mājās. Šie rezultāti apstiprina un norāda, ka iespējams, laika trūkuma dēļ, vecāki izvēlas pasaku lasīģšanu pirms gulēt ieģšanas.

3.4. att. Respondentu atbilde uz jautājumu: "Kādas rotaļģas visbieģžāk izvēlaties spēlēt?"

Darba autore, lai noskaidrotu, kādas uzdevumu ideģas pievienot metodiskajam materiālam, uzdeva jautājumu "Kādas rotaļģas visbieģžāk izvēlaties spēlēt?", vecāki ir atbildējuģi, ka tās visbieģžāk ir aktīvas rotaļģas (spēģes ar bumbu, aktīvu kustēģanos), gandrīģ tģk pat populāras ir prāta spēģes, galda spēģes. Kā arī, braucot izbraucienos ar maģģnu, spēģē vārdu spēģes.

Konkrētajās atbildēs vecāki ir apģalvoģuģi, ka datorspēģes neizvēlas un pirkstīņrotaļģas arī nē.

3.5. att. Respondentu atbilde uz jautājumu: "Vai Jūs bērnam lasāt pasakas?"

Tā kā darba autorei kā metodiskais materiāls padomā ir izveidot pasakas, kas ir logopēdiski attīstošas, viņas interesēs ir noskaidrot, kādas attiecības ir bērnam – vecākam – pasakām. Uz šo jautājumu – "Vai jūsu bērnam lasāt pasakas?", visi vecāki ir atbildējuši – jā.

3.6. att. Respondentu atbilde uz jautājumu: "Vai Jūsu bērnam patīk pasakas?"

Vecākiem tika uzdots jautājums "Vai jūsu bērnam patīk pasakas?". 6 no aptaujātajiem vecākiem atbildēja – jā; viens no respondentiem apgalvoja, ka nav par to pārliecināts. Iepriekšējā jautājuma atbildes norāda, ka bērniem tiek lasītas pasakas, tomēr viens no vecākiem

nav pārliecināts, lai tas bērnam tiešām patīk. Tas varētu norādīt to, ka nav šīs atgriezeniskās saites no bērna, vai vecāks to neveicina pēc satura izlasīšanas.

3.7. att. Respondentu atbilde uz jautājumu: "Vai bieži ar bērnu pārrunājat izlasīto?"

Darba autore secīgi uzdeva nākamo jautājumu "Vai ar bērnu bieži pārrunājat izlasīto?". Iepriekšējā jautājuma atbildes prognozēja šī jautājuma rezultātus, kas norāda, ka 1 vecāks tikai lasa, bet nepārrunā izlasītā saturu, jēgu, galveno domu. Tas darba autorei liek piefiksēt, ka metodiskā materiāla uzdevumu ieteikumos būtu jāiekļauj satura pārrunāšana un iespējams uzvedinoši jautājumi sarunas attīstībai.

4 no vecākiem apgalvo, ka pārrunā tad, kad ir laiks, un 2 no vecākiem veic pārrunas par izlasīto vienmēr.

3.8. att. Respondentu atbilde uz jautājumu: "Vai regulāri veicat logopēda norādītos vingrinājumus, uzdevumus?"

Uz jautājumu "Vai regulāri kopā ar bērnu veicat logopēda norādītos vingrinājumus, uzdevumus?" vecāki ir atbildējuši 100%- *jā*. Tā noteikti ir progresa un ātrākas mērķa sasniegšanas atslēga. Vecāki iesaiste un līdzdarbība ir ļoti ietekmējošs faktors, lai bērna skaņu izrunas traucējumi tiktu pilnveidoti un pēc iespējas ātrāk mazināti vai novērsti.

3.8. Anketā (logopēdiem) iegūto rezultāti apkopojums

Pētījuma autore uzskata, ka liela loma un ietekme uz profesionālo darbību ir dalīšanās pieredzē – pieredzes sniegšana citiem un citu speciālistu pieredzes uzklauššana. Tieši tādēļ tika izveidota anketa, kuru tika lūgts aizpildīt logopēdiem ar dažādu darba stāžu, līdz ar to – dažādu darba pieredzi.

Anketā tika uzdoti 12 jautājumi, kuru laikā pētījuma autore ieguva datus par citu logopēdu darba stāžu, novērojumiem saistībā ar skaņu izrunas pilnveidi, biežāk traucētajām skaņām, darba izmantošanas metodēm, pasaku nozīmi un pielietojumu nodarbībās, u.c. Arī šie dati palīdzēja pētījumā, apstiprināja pētījuma autores darba aktualitāti, nepieciešamību un stiprināja pārliecību par šī pētījuma un ieguldījuma nozīmi.

Anketu aizpildīja logopēdes ar dažādu darba stāžu – studente, 1 gads, 2 gadi, 3 gadi, 10 gadi, 15 gadi, 19 gadi un 25 gadi.

Jautājumā "*Jūsu pieredze liecina, ka bērnu skaits ar skaņu izrunas traucējumiem palielinās, samazinās vai paliek nemainīgs?*" 11 no logopēdiem atbildēja, ka palielinās, 1 logopēds sniedza atbildi, ka viņa darba pieredzē šobrīd skaits ir nemainīgs un 0 logopēdi

apgavojuši, ka tas samazinās. No šī jautājuma iegūtajām atbildēm var secināt un apstiprināt tendenci, ka skaņu pilnveidei ir nepieciešams pievērs lielu uzmanību un rast metodes un uzdevumus, kas bērnam veidos interesi un uzmanības noturību darbības procesā.

Ar nākamo jautājumu “*Lūdzu pamatot, kāds, Jūsaprāt, varētu būt iemesls tam, ka bērnu skaits ar skaņu izrunas traucējumiem palielinās?*” tika noskaidrots, ka šie iemesli noteikti var būt dažādi: palielinās, jo bērna aktivitātēm, attīstībai tiek vērsta mazāka uzmanība. Ņemot vērā pirmsdzemdību un dzemdību periodu, ļoti lielu ietekmi uz valodas attīstību jāsniiedz tieši pēcdzemdību perioda aktivitātēm, uzdevumiem, valodas piemēriem, sīkās motorikas, artikulācijas aparāta vingrinājumiem, sarunām. Tiek apgalvots, ka vecāki ar bērniem maz runā, līdz ar to bērnam nav piemērs, kā valodu mācīties. Lielu lomu ņem tas, ka viss paliek digitalizēts. Vecāki vairāk strādā, nav laiks un spēks pēc darba nodarboties ar bērniem. Vecāki paši nepareizi runā. Bērni vairāk pavada laiku digitālajās ierīcēs un brīdī, kad vecāki pamata un apzinās problēmu, tad jau traucējums ir radies. Vēl tika saņemta atbilde par to, ka bērnam netiek dota cieta barība, bet pārstrādāta, sablenderēta, līdz ar to vājāka artikulācijas sistēma. Daudzi bērni nemāk smaidīt, bet smaida pozīcija nepieciešama daudzu skaņu, zilbju, vārdu izrunā - par man emocionālās saiknes ar vecākiem, ģimeni, līdzilvēkiem. Kā arī var būt pāraprūpe ģimenē, kas neļauj bērnam pilnvērtīgi kustēties un attīstīt gan sīko muskulatūru, gan muskuļus vispārīgi. Tajā pat laikā maz sarunu un rotaļu ar bērniem. Nekvalitatīva pārtika, pārāk daudz sadzīves ķīmijas, iespējams arī nelabvēlīga vakcīnu iedarbība uz bērnu.

Anketas turpinājumā pētījuma autore vēlējās uzzināt “*Kādi ir izplatītākie skaņu izrunas traucējumi Jūsu darba pieredzē?*”, uz ko atbildes arī bija līdzīgas. Logopēdi apgalvo, ka vāji attīstīta mēles priekšējās daļas muskulatūra, kas traucē izrunāt priekšējos mēleņus, svelpeņus, šņāceņus un afrikatas. Ļoti bieži sastopams rotacisms. Tiek atzīmēts, ka tie bieži ir fonētiskie traucējumi: R skaņas izrunas traucējumi (rotacisms), S, Z, C, DZ izrunas traucējumi (sigmatisms), L izrunas traucējumi (lambdacisms) un fometātiskie traucējumi – skaņu jaukšana un aizstāšana ar citu skaņu ir retāk sastopama, bet grūtāk koriģējama. Respektīvi, visas atbildes iekļāva gandrīz vienu saturu – svelpeņu, šņāceņu un R skaņas neuzrunāšana vai aizstāšana. Lai precizētu iepriekšējo jautājumu, tika uzdots jautājums “*Kādas skaņas bērna izrunā visbiežāk ir traucētas Jūsu darba pieredzē?*”. Uz šo jautājumu arī tika saņemtas gandrīz vienādas atbildes: S – Š un R- L; C – Č; Ž – Š; B, D, T.

Lai noskaidrotu, kā logopēdijas kolēģi risina un veicina skaņu izrunas pinveidi, tika uzdots jautājums “*Kādas ir Jūsu izmantotās koriģējoši attīstošās metodes, lai veiktu skaņu izrunas pilnveidi?*”, uz ko tika saņemtas dažādas atbildes, kas sakrīt arī ar autores pētījuma iecerī un darba metodēm. Atbildēs tika pausts, ka tie noteikti ir artikulācijas aparāta

vingrinājumi, zemmēles saitītes stiepšana, dažādi radoši uzdevumi ar rotaļlietu izmantošanu; dažādi vingrinājumi ar palīglīdzekļiem – spogulis, kociņi, dažādi materiāli. Pasaku un stāstu izmantošana, attēli, elpošanas un pūšanas vingrinājumi. Komunikācijas metodi, pareizu skaņu un zilbju veidošanu, sejas, mutes zonas muskulatūras stiprināšana, vingrinājumu komplekss darbam mājās, elpošanas vingrinājumi, kognitīvās komunikācijas uzlabošana. Tiek veiktas dažādas pirkstu rotaļas, lai attīstītu sīko muskulatūru. Zīmēšana, kas noteikti ir veids, ko bērnam patīk darīt un vienlaicīgi veicināt vēlamo rezultātu. Vēl tika saņemtas atbildes, ka tiek veiktas mēles masāžas, Castillo un Morales masāžas. Nepilnīgo skaņu atrašana tekstā. Skaņu uzstādīšana, automatizēšana, diferencēšana zilbēs, vārdos, frāzēs. Fonemātiskās dzirdes attīstīšana dažādos veidos. Tiek veikta arī valodas skaņu klausīšanās.

Tā kā autore iecere ir veidot logopēdiskās pasakas kā metodisko materiālu nodarbībām, bija svarīgi noskaidrot, vai arī citi logopēdi “*savā darbā mēdz izmantot pasakas un stāstus*”? Atbilde uz šo jautājumu bija 100% – jā.

Tālāk tika noskaidrots tieši “*..kā pasakas tiek izmantotas Jūsu nodarbībās*”? Atbildes radīja pārlicību, ka tās tiešām ir plaši izmantotas ne tikai autodes vadītajās nodarbībās, bet arī citu logopēdu darbībā. Izmantošanas iespējas ir ļoti plašas un robežojas tikai ar logopēda fantāzijas un izdomas robežām. Logopēdu darbā notiek pasaku klausīšanās, atstāstīšana, jaunu vārdu apguve, pasakas jēgas izpratnes veidošana, pārnestās nozīmes izpratnes veidošana. Pasakas fragmenta norastīšana, veicinot uzmanību uz vārdu atpazīšanu. Tiek izmantoti fragmenti, lasītā vai stāstītā teksta veidošanai, vienlaicīgi veicot skaņu izrunas korekciju, attēlojot dzīvnieku skaņas, stimulējot skaņu izrunu. Kāda no respondentēm sniedza atbildi, ka lasa pašizdomātas īsās pasakas, kuru vēlāk visādi izspēlē, iekļaujot vārdu krājuma bagātināšanu, emocijas, audzinošo, izglītojošo un attīstošo funkciju, fonemātikas trenēšanu. Tiek veidota saistītā runa. Vēl iegūta atbilde, ka bērns pats izdomā pasakas turpinājumu. Izmanto pasakas, kur bieži sastopama traucētā skaņa. Tiek lasīta pasaka un reizē rādīta kāda kartinā ar sižeta attēliem, tad rosītu bērnu veidot atstāstījumu ar kartiņu palīdzību, vēlāk jau bez kartiņām. Lasīšanas prasmju apguvei, psihisko procesu aktivizācijai, skaņu analīzei, stāstīšanas apguvei. Tiek izmantots pasaku saturs un atstāstīts ar pirkstiņleļļu palīdzību, smiltīm, attēliem.

Domājot un aktualizējot pasaku nozīmi, autore vēlējās noskaidrot citu logopēdu domas un uzdeva jautājumu “*Kāda, Jūsprāt, ir pasaku nozīme bērna attīstībā*”? Tika saņemti apgalvojumi, ka viennozīmīgi labvēlīga. Bērniem palielinās vārdu krājums, nostiprinās izpratne par dažādiem vārdiem un skaņu pareizu izmantošanu. Lasot bērnam pasakas, bērni vēro pieaugušā muti un cenšas izprast un redz, kā kustas mute un mēle. Ar pasaku palīdzību tiek veidota emocionālā saikne, nomierināšana, fantāzijas un radošuma paplašināšana, valodas

un vārdu krājuma pilnveide. Personības attīstīšana. Pasakas rosina stāstītprasmi, fantāziju, atziņas par tautas tradīcijām un vēsturi. Attīsta tikumu un caurviju prasmes, attīsta runu un valodu, attīsta iztēli. Pasaka māca saskarsmes situācijas. Pasakas valoda var būt kā piemērs valodas attīstībai. Tā veicina un attīsta abstrakto domāšanu, kas vēlāk nepieciešama skolā visos priekšmetos, īpaši matemātikā. Pasaka attīsta loģisko domāšanu un spriešanas spējas. Tā ļauj izprast labā un ļaunā jēdzienus. Palīdz izprast pārnestās nozīmes izteikumus. Tuvina dabas un sadzīves norisēm.

Un vaicājot “*Kādā veidā Jūs pasakas izmantotu nodarbībās lai pilnveidotu skaņu izrunu?*”, tika saņemti vairāki ieteikumi un izmantošanas iespējas. Piemēram, pasakās var meklēt atbilstošās skaņu grafēmas, izrunāt izolēti, zilbē, vārdā un teikumā. Lasot un izceļot konkrēto, traucēto skaņu. Diferencēt uzdevumus. Var lasīt pasaku, kur visi vārdi sākas ar mācāmo skaņu. Saistītās runas attīstīšana. Vārdu meklēšana pasakā. Vārdu izruna. Lasītprasmes veicināšana. Iesaistīt artikulācijas aparāta vingrinājumus, lomu spēles ar pirkstiņlīlītēm. Bērnam jātrurpina un jāizdomā pasakas turpinājums. Apgūst jaunus vārdus, trenē skaņu izrunu. Izvēloties pasakas, kurās ir iespējam kādu pasaku tēlu runas, skaņas atdarināšana, dažādu radītu trokšņu atdarināšana, u.t.t. Logopēdi norāda, ka pasaku izmantošana ir ļoti labi izmantojama arī nodarbības sākumā tematikas attīstīšanai, bērna nomierināšanai, iesaistīšanai darbībā.

3.9. Pētāmās grupas bērnu skaņu izrunas traucējumu pilnveide koriģējoši attīstošajā darbībā

Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība tika veikta laika posmā no 2020. gada septem bra līdz 2021.gada maijam. Kopumā X pirmsskolas izglītības iestādē valodas pārbaude kopā tika veikta 168 bērniem 5 – 6 gadu vecuma grupā, logopēdiskās nodarbības kopumā tika nodrošinātas 103 bērniem, savukārt pētījumā aktīvi piedalījās 7 bērni, kuri apmeklēja logopēdiskās nodarbības un kuriem konstatēti skaņu izrunas traucējumi.

Darba autore pētījuma darbībā iesaistīja:

- izlases veidā izvēlētos bērnus ar skaņu izrunas traucējumiem,
- izvēlēto bērnu vecākus kā līdzdalībniekus,
- pirmsskolas izglītības iestādes 3 logopēdus,
- pirmsskolas izglītības iestādes psihologu,
- logopēdi ar dažādu darba stāžu pieredzes apmaiņai.

Pētījuma laikā koriģējoši attīstošā darbība tika īstenota dažādās organizācijas formās:

- individuālā mācīšanās,
- pašnodarbības.

Izlases veidā izvēlētie bērni apmeklēja logopēda nodarbības 2 reizes nedēļā, vidēji 15-20 minūtes. Papildus klātienē nodarbībām ar logopēdu, bērni veica vingrinājumus un uzdevumus arī mājās, kopā ar vecākiem.

Koriģējoši attīstošā darbība skaņu izrunas pilnveidei noris ievērojot darba posmus, kādus nosauc I. Miltiņa (Miltiņa, 2005), runājot par skaņu izrunas traucējumu logopēdisko korekciju:

1. **Sagatavošanās posms** – šī posma darba mērķis ir sagatavot runas dzirdes un kustību analizatorus skaņas pareizai uztverei un izrunai.

Ar dažādiem vingrinājumiem logopēds aktivizē bērna dzirdes uzmanību, fonemātisko uztveri; pilnveido artikulācijas kustību nepilnības un vingrina tā pareizu darbību ar dažādiem vingrinājumiem (skatīt 10.pielikumu), ar dažādu uzdevumu palīdzību pievērš uzmanību pirkstu sīkās muskulatūras trenēšanai. Arī skaņu izrunas korekcijas sagatavošanas posmā logopēds varēja izmantot izveidoto logopēdisko metodisko materiālu – pasakas. Gan kā tematisko pamatu nodarbībai, gan kā nomierinošo, saliedējošo elementu, gan traucētās skaņas aktualizēšanu – saklausīšanu, noteikšanu, atdarināšanu, atrašanu un iekrāsošanu tekstā. Tika izmēģināta artikulācijas vingrinājumu iekļaušana, lasot pasaku, atbilstoši pasakas saturam: pasakas varoņiem sasveicinoties, paralēli pildīti lūpu vingrinājumi “sētiņa”, “smaidiņš”, notiekot negaidītam vai parsteidzošam pavērsienam - “baranka”, atdarinot signālus - “taurīte”, u.c.

2. **Skaņas pareizas izrunas mācīšana** – šajā posmā bērnam iemāca konkrētas skaņas pareizu artikulācijas un valodas normai atbilstošu skanējumu.

Skaņas mācītas tika tad, kad bērns brīvi prata izpildīt vingrinājumus, tie viņam padevās, grūtības nesagādāja, kā arī bērns prata noteikt pareizu skaņas atdarinājumu no kļūdaina. Arī šajā posmā liela loma joprojām ir artikulācijas vingrinājumiem, kuri veido atsevišķu kustību kompleksu, lai skaņa skanētu pareizi. Katra skaņa tiek apgūta atsevišķi. Arī šajā posmā bija iespēja pasakas pielāgot nodarbību plānam, aicinot bērnu atkal tikt ar kādas pasakas varoni, situāciju, pildīt artikulācijas vingrinājumus paralēli pasakas saturam un atbilstoši pasakā esošajiem notikumiem, izraisītajām emocijām. Ļoti labi var pielāgot skaņas atdarināšanu, artikulācijas aparāta pareiza novietojuma nostiprināšanu, atdarinot pasakas sižetu, fona skaņas, kas varētu būt iekļautas – meža

šalkoņa, vēja šņākoņa, jūras viļņu šalkoņa, lietus pakšķēšana, mašīnas rūcoņa, zirga iešanas kludzoņa – klakšķināšana, u.c.

- 3. Skaņas automatizēšanas posms** – šajā posmā kā mērķis tika izvirzīts precīza, pakāpeniska, pareizas skaņas ieviešana bērna runā: zilbēs (vaļējās, slēgtās), vārdos (skaņa vārda sākumā, vidū, beigās; skaņa vārdā atkārtojās), vārdu savienojumos, teikumos, saistītā runā (pasakās, tautsdziesmās, sakāmvārdos, stāstos, dzejoļos).

Šajā posmā jaunapgūtās skaņas nostiprināšana tika sākota ar vienkāršāko skaņu saliedējumu – zilbi. Bet zinot to, ka bērna uzmanība nav ilgnoturīga, zilbju atkārtošanā ir iesaistāmi dažādi rotaļpaņēmieni, kas ieinteresē bērnu darboties.

Metodiskais materiāls- pasakas- šajā darbības posmā ir izmantojamas visvairāk, jo uzdevumu un pasaku pielietojumam robežas plešas līdz ar iztēles, izdomas un laika limitiem. Tie var būt uzdevumi:

- iesaistot bērnu aktīvā darbībā – sasitot plauktas katru reizi, kad dzird konkrēto skaņu pasakā, palecoties vai pietupjoties brīdī, kad ir sadzirdēta konkrētā skaņa,
- lasot kopā ar logopēdi, pievienot matemātiskos principus – novietot priekšmetu skaitu uz galda katru reizi, kad dzirdēts vārds ar konkrēto skaņu,
- vārdu analizēšana – mācāmās skaņas noteikšana vārdos, kuri iekļauti pasakā – skaņa vārda sākumā, vidū vai beigās,

3.9. att. Vārdu analizēšanas uzdevums.

- pasakas atstāstīšana,
- pasakas attēlošana, izmantojot pirkstiņlēlītes vai rotaļlietas,

3.10. att. Pasaku attēlošanas uzdevums.

- pasakas turpinājuma izdomāšana, fantāzijas rosināšana un saistītās valodas pilnveidošana,
- lasot pasaku, kopīgi attīstīt izpratni par intonāciju maiņu, balss tembra maiņu, emociju paušanu un saprašanu, izmantojot balsi un pasakā ietvertos tēlus un situācijas,
- salikt pasakas sižeta secību ar attēlu kartītēm,
- diskusijas veidošana, pieredzes dalīšanās par pasakā ietverto situāciju, pamācībām, atziņām, u.c.

4. **Skaņas diferencēšanas posms.** Skaņu diferencēšana nepieciešama tad, kad bērns skaņas aizstāj, jauc. Skaņu diferencēšana norit trīs posmos:

- skaņu diferencēšana pēc akustiskām pazīmēm,
- skaņu diferencēšana pēc artikulācijas pazīmēm,
- fonemātiskās analīzes un sintēzes iemaņu veidošana.

Pētījumā svarīgu lomu logopēde piešķir pasakai kā psiholoģiskās pilnveides materiālam. Atnākot uz nodarbību, bērnam ir iespēja izvēlēties, kamēr pasaka tiek lasīta – uz krēsliņa, uz paklājiņa, pufa. Tas rada brīvāku atmosfēru, noņem lieku spriedzi, liek justies ērti, iejusties un atbrīvoties.

Pasakas lieliski veic saistītās valodas pilnvedes funkciju, ko autore arī novēroja savās nodarbībās. Bērni mācās izteikties, runā pilnos teikumus, lai pateiktu un paustu savu domu.

Bērns spēj iedziļināties pasakas saturā, tajā radītajos apstākļos, vidē, spēj definēt emocijas, kādas varētu just pasakas tēli, spēj identificēt ar savām emocijām, ko ir pieredzējuši iespējams līdzīgā, iespējams pretējā situācijā.

Autore novēroja, ka pārrunājot pasakās esošās situācijas, piemēram, Sauleszaķa meklējumus pēc draugiem, bērns spēj būt līdzjūtīgs un saka, ka vēlētos būt Sauleszaķa draugs.

Lai attīstītu saistīto runu, autore pēc pasakas izlasīšanas uzdeva dažādus jautājumus, kas saistās ar izlasīto pasaku. Piemēram, **pasaka “Jūras vilnis”** (skatīt 8.pielikumu) bērniem bija ļoti saistoša gan tematiskā ziņā, gan personības pilnveides ziņā, definējot un pārrunājot vērtības, nozīmīgas cilvēka īpašības, cieņpilnas attiecības.

- Izlasot pasaku, autore bērnam **uzdeva sarunu, diskusiju raisošus jautājumus**: Vai Tev patīk jūra? Kur vislabāk Tev patīk doties brīvdienās? Kādas aktivitātes var darīt pie jūras? Kā Tev šķiet – jūra ir dzīva? (Kāpēc Tev tā šķiet vai nešķiet?) Vai jūrā ir kaut kas dzīvs? Vai jūra var būt kādam mājas? Vai ir jāsaudzē jūra un tajā dzīvojošās radības? Vai Tu zini, kas ir noslēpums? Vai noslēpumus drīkst izstāstīt citiem? Vai Tu proti glabāt noslēpumus? Kā Tev šķiet, kādu noslēpumu Tev varētu atklāt jūra? Kā Tu vari justies, esot pie jūras? Vai daba var būt cilvēkam draugs? Vai ir jādraudzējās ar dabu? Kāds gadalaiks varētu būt šajā pasakā? Kādus gadalaikus Tu zini? Kā varētu būt pie jūras ziemā, pasavarī, rudenī, vasarā?

Jautājumi, kuri rosina uz sarunu, diskusiju:

3.4. tabula. **Diskusiju raisoši jautājumi.**

PASAKA	JAUTĀJUMI
“Brauciens ar tramvaju “	Kā varētu izskatīties Varavīksnes krāsu zemē? Vai tu gribētu tur aizbraukt? Ko rīdzinieki tur varētu darīt, apskatīt? Vai Tu esi braucis ar sabiedrisko transportu? Vai esi braucis konkrēti ar tramvaju? Uz kuriem Tu brauci un kā juties? Vai tu zini, kā tramvajs izskatās un kā tas atšķiras no autobusa, trolejbusa un vilciena? Uz Varavīksnes krāsu zemi gribētu doties ar tramvaju, vai kādā citādā veidā? Vai Tu kādu gribētu paņemt līdzī šajā piedzīvojumā - kurš tas būtu un kāpēc?

<p>“Jūras vilnis”</p>	<p>Vai Tev patīk jūra? Kur vislabāk Tev patīk doties brīvdienās? Kādas aktivitātes var darīt pie jūras? Kā Tev šķiet – jūra ir dzīva, kāpēc? Kas jūrā var būt dzīvs? Kas ir noslēpums un vai tos drīkst izstāstīt citiem? Vai Tu proti glabāt noslēpumus? Kādu noslēpumu Tev jūra varētu atklāt? Kā tu vari justies, esot pie jūras? Vai daba var būt cilvēkam draugs? Ir jādraudzējas ar dabu? Kāds gadalaiks varētu būt šajā pasakā? Kādus gadalaikus Tu zini? Kā varētu būt pie jūras ziemā, pavasarī, vasarā un rudenī?</p>
<p>“Sauleszaķis”</p>	<p>Kura nedēļas diena ir Svētdiena? Kādas ir visas nedēļas dienas un vai vari tās nosaukt? Kura ir Tava mīļākā nedēļas diena? Kas ir draudzība un ko nozīmē draugs? Kā Tev šķiet – vai draugi ir jāmeklē? Kā Tu domā – kur var atrast draugus, kur tie ir jāmeklē? Kas ir sauleszaķis? Vai Tu esi redzējis sauleszaķi? Kā varētu izskatīties sauleszaķis?</p>
<p>“Rīta rasa”</p>	<p>Kas ir darbiņi, kurus Tu dari katru rītu? Kādi ir Tavi pienākumi mājās? Kas ir tas, kas Tevi var iepriecināt? Kad Tu jūties priecīgs? Vai Tu zini, kas ir rīta rasa? Vai Tu esi redzējis, sajutis rīta rasu? Kādus dabas brīnumus (nokrišņu veidus, dabas parādības) Tu vēl esi redzējis? Nosauc trīs lietas, kas Tev dabā šķiet skaistas.</p>

<p>“Zibenīgais zaķis”</p>	<p>Kā Tu domā, kādus piedzīvojumus zaķis vēl gribētu piedzīvot? Ko zaķis varētu darīt, ierodoties Zilupē? Ko nozīmē vārds “dāsns”? Vai tā ir laba vai slikta īpašība? Kā Tev šķiet, kāpēc zaķis pateicās zemniekam? Kādos gadījumos un vai ir nepieciešams teikt “paldies”? Kādus dārzeņus Tu vēl pazīsti, kas aug dārzā un var garšot zaķim? Vai zaķim izdosies sastapt žirafī un zeburu? Kur dzīvo žirafes un zebras?</p>
<p>“Darbīgā diena”</p>	<p>Kādus darbus Tu šodien esi paveicis? Ja Tev būtu dota viena diena, kurā Tu varētu darīt pilnīgi visu, ko vēlies – ko Tu šīs dienas laikā izdarītu? Vai Tev ir kāds sabiedrotais, ar kuru Tu vari darīt visdažādākās lietas un doties piedzīvojumos? Druvis un Dainis vēlējās noskaidrot - vai Tev garšo saldējums? Kāds ir Tavs mīļākais saldējums? Kā Tev šķiet, kāpēc Dainim ir daudz draugu un viens tik labs draugs kā Druvis? Vai Tu esi labs pret saviem draugiem?</p>
<p>“Žirafēns un muša”</p>	<p>Ko, tavuprāt, nozīmē “rūpes”? Vai Tev kādreiz ir bijis jārūpējas par kādu? Kas ir pienākums? Kādi ir Tavi pienākumi? Kur dzīvo žirafes? Kā žirafe varēja nokļūt meža ielokā? Vai tas ir iespējams (atgādinot, ka pasakās viss neiedomājams ir iespējams)?</p>

- Veiksmīgi šīs pasakas kontekstā izdevās uzdevums – bērnam ļaut **turpināt pasaku**. Amēlijas turpinājums: “Es viņam pasmaidīju arī. Forši, ka mēs bijām draugi. Man gribēsies katru dienu braukt uz jūru. To noteikti prasīšu mammai ar tēti. Ir forši, ka ir draugi daudz. Arī citreiz ņemšu līdzi Annu, Zani un Henrijs varbūt arī gribēs braukt

līdzī. (“Un ko jūs darīsiet visi pie jūras?” logopēde uzdod jautājumu). Mēs visi celsim smilšu pilis un lēkāsīm pa viļņiem. Mamma to atļauj, kad ir blakus tur pat. Viņa arī palīdz un būvē citreiz ar mani. Jūru gan nevarēs uzaicināt uz manu dzimšanas dienu. Draugus taču aicina. Bet tad var cept smilšu kūkas, kad aizbrauksim uz jūrmalu.

(“Nu, re, cik labi, ka jūra ir draugs, “ darba autore – logopēde smaidot iedrošina Amēliju). Bet, kad jūrai ir dzimšanas dienas? Kā mēs svinētu jūras dzimšanas dienu?

- **Izlasītās pasakas pārrunāšana** – galvenā doma, pamācības, atziņas.
- **Konkrētas skaņas atrašana vārdos.** Šo uzdevumu var pildīt dažādi- gan fonemātiskās dzirdes trenēšanai – sasitot plauktas, palecoties, pietupjoties katru reizi, kad dzirdams vārds ar konkrēto burtu – S. Konkrētas skaņas atrašana vārda sākumā/ vidū/ beigās. Veiksmīgs variants izdevās brīžos, kad logopēde pirms tam ir sagatavojusi un izprintējusi pasaku uz lapas. Bērnam tiek piedāvāti krāsaini rakstāmrīki. Viņš var izvēlēties savu mīļāko krāsu un iekrāsot visus vārdus, kuri sākas ar konkrēto skaņu – S. Šis uzdevums bērniem ļoti patika.

3.11. att. Konkrētas skaņas atrašanas uzdevums.

- **Saskaitīt visus vārdus, kuri sākas ar konkrēto, pasakā ietvertu skaņu.** Šajā uzdevumā tiek attīstītas arī matemātiskās prasmes. Logopēds lasa pasaku, teksts atrodas priekšā tā, lai to redz arī bērns un spēj sekot līdzī. Bērnam ir iedoti skaitāmi, bet vēlams – mazi priekšmeti, piemēram, pupiņas, zirniši, skaitāmkociņi, zīles. Kopīgi lasot tekstu, bērnam jāieliek atsevišķā traukā viens priekšmets, kad tiek katru reizi dzirdēts vārds,

kurš sākas ar konkrēto skaņu. Grūtības līmeni paaugstinot, bērnam var piedāvāt trīs trauciņus, pirms tam izrunājot, kurš trauciņš ir skaņa vārda sākumā, kurš trauciņš ir skaņa vārda vidū, kurš – vārda beigās. Viņam jāspēj saklausīt un ielikt attiecīgais priekšmets attiecīgākā trauciņā pēc skaņas novietojuma vārdā.

- **Pasakas ilustrēšana.** Ļaut bērnam vizuāli izpausties arī ir ļoti svarīga, radošuma un fantāzijas attīstoša darbība – prast atspoguļot to, ko ir iztēlojies, vizualizējies. To var ļaut bērnam brīvā formā zīmēt, var ļaut aplicēt, iepriekš sagatavot šablonus un izveidot kādu radošu darbu.

3.12. att. Pasaku ilustrēšanas uzdevums.

- **Vārdu, kuros ir traucētā skaņa, atsevišķa, pareiza izruna.** Logopēds izrunā – bērns atkārto. Konkrētos vārdus var iesaistīt citos teikumos, lai izprastu vārdu nozīmi un konteksta maiņas nozīmi.

Noteikti ļoti svarīgi bērnam ir saņemt atgriezenisko saiti no logopēda – uzslavu, pateicību par dalīšanos pieredzē, pateicību par uzticēšanos, pateicību un uzslavu par cītīgu darbu nodarbībā. Tas neapšaubāmi palīdz sasniegt vēlamo rezultātu un bērnam justies novērtētam, vērtā ņemtam.

SECINĀJUMI

- Lai noritētu veiksmīga sadarbība logopēdijas nodarbībās un gūti vēlami rezultāti, ļoti liela loma jāvērs logopēda ↔ bērna pozitīvas komunikācijas veidošanai. Pētījuma autore uzsver, ka tā ir *zelta atslēga* uz visiem panākumiem.
- Veicot skaņu pilnveidi, ļoti svarīga ir vecāku un grupu audzinātāju iesaiste pilnveides procesā – sadarbība.
- Pasaka ir brīnišķīgs metodiskais materiāls ar ļoti plašu darbību un iespējamo uzdevumu spektru.
- Pasaka kā metode ir ļoti plaši pielietojama gan skaņu izrunas traucējumu pilnveides procesā, gan psiholoģisko apsketu pilnveidei – personības veidošanās, pasaules izzināšana, iztēles un fantāzijas attīstīšanai, domāšanas un atmiņas attīstīšanai.
- Dažādiem bērnam ar dažādām interesēm var pielāgot uzdevumus, kuri balstīti uz pasakas saturu.
- Nekad nedrīkst bērnu nepietiekoši paslavēt vai vispār nepaslavēt. Bērns uzdrošinās, mācās, uzdrīkstās, atver savu iekšējo pasauli, dalās savā līdzšinējā pieredzē un gaida reakciju, atgriezenisko saiti, atbildi no pieaugušā cilvēka – vai iedrošinājumu, pateicību un uzslavu, kas noteikti viņu motivēs turpmākam darbam (līdz ar to pilnīgākai izaugsmei un pilnveidei), vai norādītas nepilnības, aizrādījumus vai nesaņemt nekādu reakciju (kas liks bērnam nākamreiz padomāt – “vai man vispār iesaistīties sarunā”).
- Nodarbību laikā, izmantojot pasakas, radās daudz sarunas, diskusijas, fantāzijas lidojumi, izrunāšanās. Autore secina, ka bērniem ir vēlme dalīties, izrunāties, būt uzklausi. Pasakas to veicināja un ierosināja.
- Šim pētījumam ir perspektīva turpmākam darbam – temata izpētē.

IETEIKUMI TURPMĀKAI TEMATA IZPĒTEI

Pētot logopēdisko pasaku 5 – 6 gadus veciem bērniem skaņu izunas pilnveidei, autore noteikti redz iespējas plašākai tēmas izpēte:

- Noteikti ir vērts pārbaudīt šo materiālu arī sākumskolas posmā, kad uzdevumu klāsts var būt plašāks, bērnam ir vairāk prasmes un iemaņas.
- Vērtīgi būtu noskaidrot, vai pasaka kā metodiskais materiāls pievērstu bērnu uzmanību sākumskolas posmā un iesaistītu darbībā tik pat ļoti, cik tas bija novērojams pirmsskolas vecuma posmā.
- Autore redz iespēju izstrādāt logopēdisko pasaku un uzdevumu komplektu bērniem un vecākiem. Šī ideja radās, redzot, cik ļoti pasaka palīdz bērnam atvērties, iesaistīties sarunā, brīvi izteikties, filozofēt par dzīvi, draugiem, notikumiem, piedzīvojumiem. Šis process noteikti veido pozitīvu saikni un satuvina.
- Izveidotās pasakas kā metodiskais materiāls autorei ir pārbaudīts un sekmējies ar vēlamajiem rezultātiem. Iespēja to pilnveidot un izstrādāt kā ērtu, pilnvērtīgu materiālu, kas noderētu arī citiem skolotājiem – logopēdiem.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1. Albrehta, Dz. (1998). *Pētīšanas metodes pedagogijā*. Rīga: Mācību grāmata. 104 lpp.
2. Ancāne G. (2013). *Pasakas un to loma psihiski veselas personības attīstībā*. Latvijas Ārsts. 12: 61.- 63 lpp.
3. Andersone R. (2004). *Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās*. Rīga: Raka. 82 lpp.
4. Andersone R. (2007). *Pasakas audzina un māca. Pirmsskola*. Rīga: Raka. 2: 2-6 lpp.
5. Baldiņš, A., Raževa, A. (2001). *Skolas un ģimenes sadarbība*. Rīga: Pētergailis.
6. Berman, R. Kliegman, E., Nelson, R. (1990). *Essentials of Perdiatrics*. Philadelphia: W. B. Saunders Company, 743 pp.
7. Bowen G. (2009). *Document Analysis as a Qualitative Research Method*, (Skatīts: 12.05.2020.:
https://www.researchgate.net/publication/240807798_Document_Analysis_as_a_Qualitative_Research_Method)
8. Bula-Biteniece, I., & Jansone, R. (2011). *Bērna kustību prieka sekmēšana*. Sports, Rīga: RaKa, Nr.12, 20 lpp.
9. Bula-Biteniece, I., Jansone, R., Piech, K. (2013). *Bērns un sports pirmsskolā*. Rīga: RaKa.
10. Cāļa enciklopēdija (2015), *Kāpēc pirmsskolas vecumā bērniem vecāki šķiet visjaukākie cilvēki pasaulē?* (Skatīts 03.03.2021.: <https://www.delfi.lv/calis/enciklopedija/kapec-pirmsskolas-vecuma-berniem-vecaki-skiet-visjaukakie-cilveki-pasaule.d?id=46302011>)
11. Elnebija, I. (1992). *Pakāpieni bērna attīstībā*. Rīga: Pētergailis, 47. lpp.
12. Fantāzija, (n.d),(Skatīts 21.03.2021: http://lv.housepsych.com/fantaziya_default.htm)
13. Freiberga, I., Priede, L. (2007). *Bērns mācās pasauli*. Rīga: SIA Izglītības soļi, 177. lpp.
14. Gēbele I. (2012). *Pasakas dziedinošais spēks*. Jelgava: Bērni bērniem. 112 lpp.
15. Geske, A., Grīnfelds, A. (2001). *Izglītības pētījumu metodoloģija un metodes*. Rīga: RaKa, 108 lpp.
16. Jekaterīna Jankovska, Ilga Prudņikova. (2015). *Ģimenes un pirmsskolas sadarbības loma bērnu sagatavošanā skolai*, Rēzeknes Augstskola. (Skatīts: 14.11.2020.:
<http://dx.doi.org/10.17770/sie2015vol3.395>)
17. Kalniņa V., Skrube Dz. (1983). *Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas metodika*. Rīga: Zvaigzne.

18. Krinkele, V. (2002). *Bērna attīstības vērtēšana pirmsskolas izglītības iestādē. Pirmsskolas izglītība*. Nr. 5, 10. –11. lpp.
19. Latviešu literatūras interneta bibliotēka (2021). *Pasaka un literārā pasaka*, (Skatīts 24.04.2021: <https://www.letonika.lv/literatura/Section.aspx?f=1&id=2191144>)
20. Latvijas logopēdu asociācija. (2015). Logopēdiskā palīdzība vispārizglītojošās izglītības iestādēs Latvijā [PDF document]. (Skatīts:10.04.2021: <http://logopedi.lv/faili/faili/2015/rekomendacijas%20logopediska%20darba%20organizacijai%20visparizglitojosas%20izglitibas%20iestades.pdf>)
21. Ļubļinska A. (1979). *Bērna psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne.
22. McLeod S. (2018). *Questionnaire: Definition, Examples, Design and Types*. (Skatīts: 02.05.2021: <https://www.simplypsychology.org/questionnaires.html>)
23. Miesniece A. (2012). *Pirmsskolas izglītības mācību satura programma*. Rīga: Valsts izglītības satura centrs.
24. Miltiņa, I. (2008). *Skolotāja logopēda darba mape*. Rīga: RaKa, 302 lpp.
25. Miltiņa, I., Pastare, S. (1997). *Pirmie soļi logopēdijā. I daļa*. Rīga: PIAC. 67 lpp.
26. Palapa, D. Stankute, G. Tomele, (2020). *Pirmsskolas vecuma bērnu valodas traucējumu ietekme uz rakstu valodas apguvi 1.klasē*, Riga, Latvia, (Skatīts 11.04.2021: https://logopedi.lv/faili/faili/kongr_2020/abstract2020sltc.pdf1)
27. Piažē, Ž. (2002). *Bērna intelektuālā attīstība*. Rīga: Pētergailis, 318.lpp.
28. Pipere, A. (2008). *Kvalitatīvajā pētīšanas metodoloģijā izmantojamās datu vākšanas, kā arī datu apstrādes metodes*, (Skatīts: 03.12.2020: <http://pedagogs.lv/2018/02/24/kvalitativaja-petisanas-metodologija-izmantojamas-datu-vaksanas-ka-ari-datu-apstrades-metodes/>.)
29. Ronkaite, L., *Bērna runas un valodas attīstības priekšnoteikumi* (n.d.). (Skatīts 05.04.2021.: <http://www.lpii-kapecitis.lv/c281/prieksnoteikumi-runas-un-valodas-attisti/>)
30. Sīle S., Volkova L. (2011). *Vērtību vēcelīte pasakās, rotaļās un spēlēs*. Rīga: Zvaigzne ABC. 95 lpp
31. Skujiņas A. red (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC.
32. Spektors A. (2009 – 2021). *Pasaka*, (Skatīts 10.10.2020: <https://tezaurs.lv/pasaka>)
33. Špona, A. (2004). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: RaKa, 191lpp.
34. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 156 lpp.

35. Tūbele, S., (2006). *Jaunāko klašu skolēnu runas un valodas traucējumu noteikšana un korekcijas iespējas*. Promocijas darbs. Rīga.
36. Tūbele, S., Šteinberga, A. (2004). *Ievads speciālajā pedagogijā*. Rīga: RaKa, 112 lpp
37. Zande D. (2009). *Kāpēc bērnam jālasa priekšā pasakas*. (Skatīts: 20.04. 2020.: www.mansmazais.lv/%kbk-fspvpw-lvepvlepv-lrgregrkg-oodf.html)
38. Žīdens, J. (2008). *Bērnu un pusaudžu trenera rokasgrāmata*. Rīga: “Imanta”.
39. Запорожец, А.В. Неверович, Я.З. (1986). *Развитие социальных эмоций у детей дошкольного возраста*. Москва: Педагогика.
40. Заширинская, О. (2001). *Сказка в гостях у психологии. Психологические техники: сказкотерапия*. СПб.: Издательство ДНК, 152 с.
41. Зинкевич-Евстигнеева, Т., Грабенко, Т. (2001). *Практикум по креативной терапии*. СПб.: Речь, 400 с
42. Парамонова, Л. (2004). *Логопедия для всех. 2 – е издание*. СПб.: Питер, 353 стр.
43. *Развитие личности ребёнка от пяти до семи* (2005). Екатеринбург: У - Фактория, 600 с.
44. *Развитие творческих способностей детей с помощью сказок* (2014). (Skatīts 15.05.2020. : <http://vihra.ru/razvitie-rebenka-razvitie-tvorcheskix-sposobnostej-detej-s-pomoshhyu-skazok/>)
45. *Разница между фантазией и воображением* (2015). (Skatīts 15.05.2020.: <https://thedifference.ru/chem-otlichaetsya-fantaziya-ot-voobrazheniya/>)
46. Рожкова, Т. В. (2005). *Веселые истории для артикуляционной гимнастики*. *Логопед*, No01., с.49-63.
47. Соколов, Д.Ю. (2005). *Сказки и сказкотерапия*. Москва: Эксмо-Пресс.
48. Шиян О. А. (2012). *Развитие творческого мышления. Работаем по сказке*. Москва: Мозаика- синтез, 98 с.

PIELIKUMI

Pētāmās grupas skaņu izrunas pārbaude 2020.gada septembrī

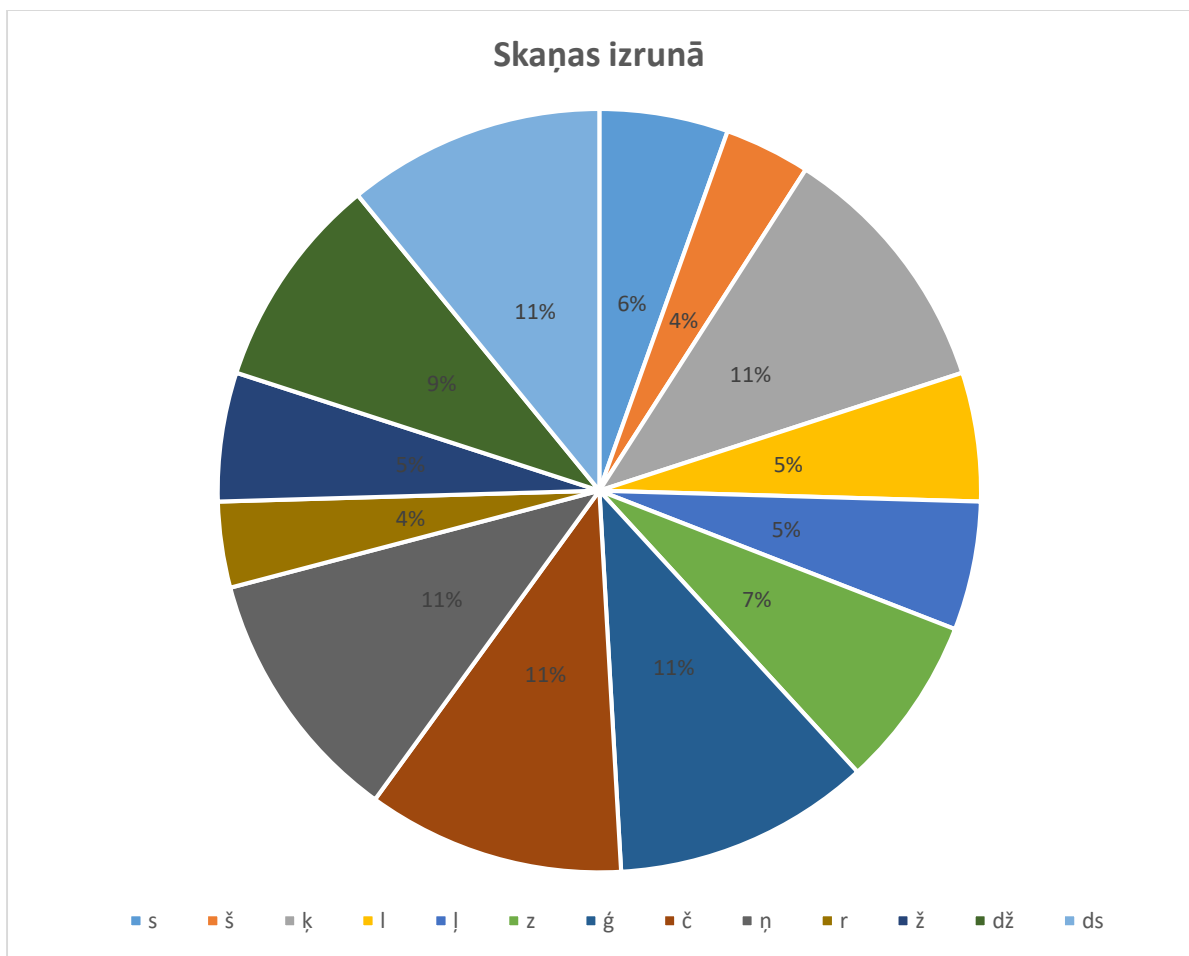
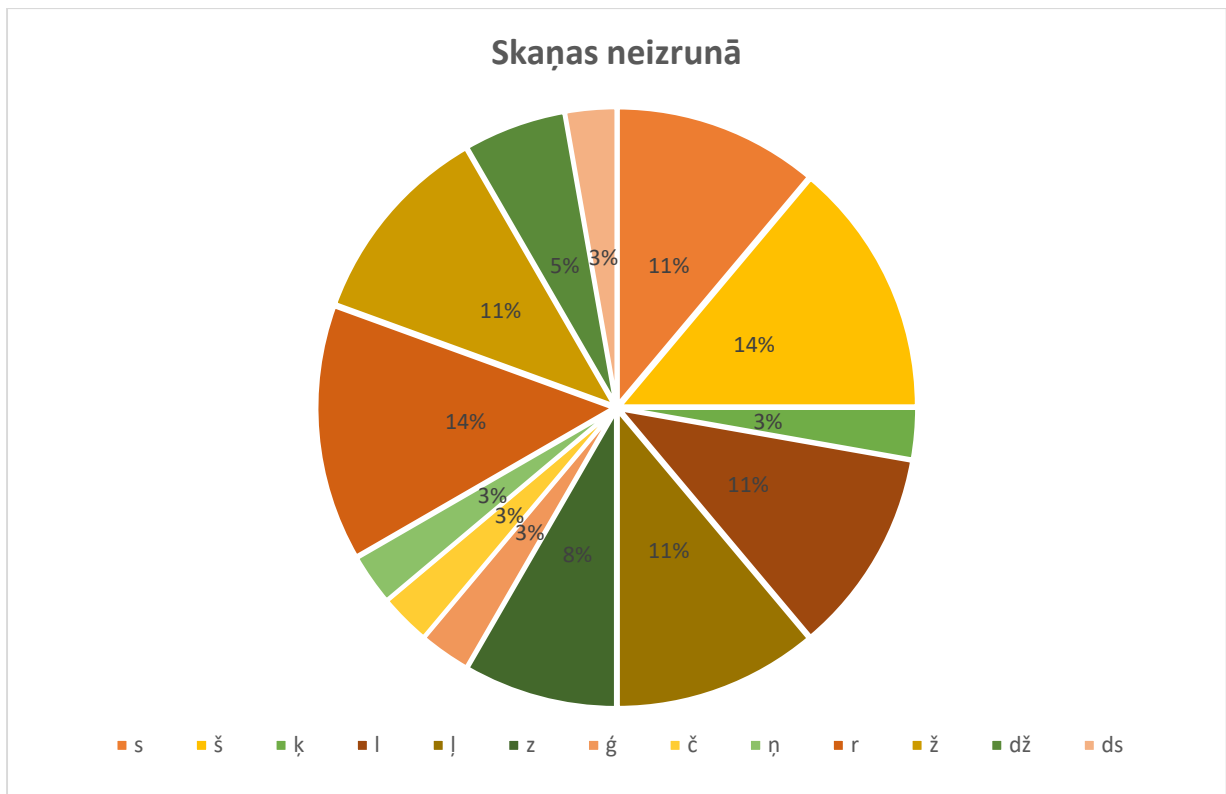
	māja		bumba		sēta		vanna		desa		mašīna		puķe		ola		sēne		ezis		ķirši		jaka		kakšis		gailis		zaķis		ziema		kuģis			
	m	j	b	b	s	t	v	n	d	s	m	š	p	ķ	l	s	n	z	s	ķ	ķ	š	j	k	k	ķ	g	l	z	ķ	z	m	k	ģ		
Vārds uzvārds	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Māra	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	
Amēlija	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	
Odrīja	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Mārcis	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
Sonora	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
Sāra	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
Gustavs	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+

	cūka		čūska		lācis		zīmuļi		dzenis		kluči		kastāņi		džemperis		žirafe		traktors		helikopters		rakstāmgalds	
	c	k	č	s	l	c	z	j	dz	s	l	č	t	ņ	dž	r	ž	f	r	s	h	l	r	ds
k	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	+
+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	-	-	+
+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+
+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-	+	+	+	-
+	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	-	-	+
+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+
+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+
+	+	+	+	-	+	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	-	+

2.pielikums, Pētāmās grupas skaņu izrunas pārbaudes tabula

Runas dažādi komponenti	Saistītā runa		
	Gramatiskā struktūra		
	Vārdu krājums		
	Runas pauzācija, intonācija		
	Runas temps, ritms		
	Balss		
Skaņas	Divskaņi	O	
		IE	
	Balsīguma izruna	T - D u.c.	
		F - V	
		P - B	
	Pakaļējie mēleņi	H	
		G	
		K	
	Vidējie mēleņi	J	
		Ļ	
		Ņ	
		Ģ	
		Ķ	
	Priekšējie mēleņi	R	
		L	
		DŽ	
		Č	
		Ž	
		Š	
		DZ	
C			
Z			
S			
Pārbaudes datums			
Bērna vārds			

3.pielikums, Pētāmās grupas skaņu izrunas pārbaudes rezultātu apkopojums

Bērna novērošanas protokols

Pirmsskolas izglītības iestāde X

Mērķis: Amēlijas novērojums grupiņas rotaļnodarbībā

Uzdevums: novērot Amēlijas dalību, ieinteresētību un motivācijas īpatnības logopēdiskajās nodarbībās.

Nodarbības tēma – Ēnas.

Skolotāja darbība	Bērna darbība	Piezīmes
Skolotāja organizē rīta aplīti. Visi bērni tiek aicināti paņemt krēsliņu un apsēsties, izveidojot apli.	Amēlija nekavējoties paņem krēsliņu un dodas uz grupiņas vidu, kur pulcējas visi bērni un audzinātāja.	Novērojams labs noskaņojums.
Skolotāja aktualizē datumu, mēnesi, gadu. Noskaidro gadalaiku. Jautā, kādi laikapstākļi šodien aiz loga?	Amēlija iesaistās sarunā. Atbild uz jautājumiem. No krēsliņa pieceļas, lai vērotu aiz loga.	Ir droša, aizrautīgi runā.
Audzinātāja aktualizē nodarbības tēmu, rāda video ar ēnu teātri.	Amēlija uzmanīgi skatās. Ieinteresēta.	Laba uzmanība.
Pēc video demonstrēšanas tiek veicināta diskusija, dalīšanās pieredzē ar uzvedinošiem jautājumiem – vai zina, kas bija atainots video? Kā to veido? Kā ēnas rodas? Kas ir ēnas?	Amēlija ļoti aktīvi iesaistās un atbild uz jautājumiem. Nekautrējas pateikt, ka nezina, kā rodas ēna, bet ir mājās ar tēti tādas taisījusi pret sienu.	
Skolotāja aicina bērnus doties pie sienas, kura ir pret sauli. Veido ēnu spēles, mācās ar pirkstiņiem izveidot ēnu dzīvnieciņus – putniņu, zirneklī, sunīti.	Amēlija ar aizrautību iesaistās ēnu veidošanā. Mācās ar pirkstiņiem atveidot ēnas – zirneklīti, putniņus. Ir ļoti priecīga.	

Mīļie vecāki!

Lūdzu Jūsu atbildes uz dažiem jautājumiem gan apvelkot atbilžu variantu, kas sakrīt ar Jūsu viedokli, gan atbildes uz atvērtajiem jautājumiem. Šī anketa būs anonīma un tās izpildes laiks neaizņems vairāk par 5 – 10 minūtēm.

1. Kā jūs labprātāk pavadiet savu brīvo laiku kopā ar bērnu?

2. Kādas darbības veicat, lai uzlabotu bērna valodas līmeni?

3. Vai jūs paši ikdienā lasāt grāmatas?

- Jā
- Nē
- Dažreiz

4. Vai jūs kopā ar bērnu lasāt grāmatas?

- Jā
- Nē
- Tad, kad ir laiks

5. Kādu literāro materiālu izvēlaties kopā lasīt?

- Daīlliteratūru
- Bērnu dzejoļus
- Pasakas
- Cits _____

6. Kādas rotaļas visbiežāk veicat?

- Aktīvās rotaļas
- Pirkstiņrotaļas
- Vārdu spēles
- Datorspēles
- Prāta spēles

7. Vai jūsu bērnam patīk pasakas?

- Jā
- Nē
- Neesmu pārliecināts

8. Vai jūs bērnam lasāt pasakas?

- Jā
- Nē

9. Vai bieži ar bērnu pārrunājat izlasīto?

- Jā, vienmēr
- Nē, nekad
- Dažreiz, kad ir laiks

10. Kas, jūsu prāt, ir vērtīgs pasaku lasīšanā kopā ar bērnu?

11. Kas iepriecina jūsu bērnu?

12. Vai regulāri veicat logopēda norādītos vingrinājumus, uzdevumus?

- Jā
- Nē
- Dažreiz, kad ir laiks

Liels paldies par veltīto laiku!

Anketa logopēdiem

Sveicināti!

Mans vārds ir Sintija Supe. Studēju Latvijas Universitātes Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē maģistra programmā “Skolotājs – logopēds”.

Mans mērķis ir veikt anketēšanu saistībā ar mana maģistra darba tēmu – “Logopēdiskās pasakas bērniem (5 – 6 gadi) skaņu izrunas pilnveidei”

Anketa ir anonīma. Pricāšos par dalīšanos pieredzē.

1. Kāda ir Jūsu specialitāte:

- Skolotājs logopēds
- Audio logopēds
- Cits variants: _____

2. Kāds ir Jūsu darba stāžs?

3. Jūsu pieredze liecina, ka bērnu skaits ar skaņu izrunas traucējumiem palielinās, samazinās vai paliek nemainīgs?

- Palielinās
- Samazinās
- Paliek nemainīgs

4. Ņemot vērā iepriekšējā jautājuma izvēlēto variantu, lūdzu pamatot, kāds, Jūsaprāt, varētu būt iemesls?

5. Kādi ir izplatītākie skaņu izrunas traucējumi Jūsu darba pieredzē?

6. Kuras skaņas bērna izrunā visbiežāk ir traucētas Jūsu darba pieredzē?

7. Kādi, Jūsaprāt, ir skaņu izrunas traucējumu cēloņi?

- 8. Kādas ir Jūsu izmantotās koriģējoši attīstošās metodes, lai veiktu skaņu izrunas traucējumu pilnveidi?**
- 9. Vai savā darbā mēdzat izmantot pasakas, stāstus?**
- Jā
 - Nē
- 10. Ja atbilde iepriekšējā jautājumā bija apstiprinoša, kā tās tiek izmantotas jūsu nodarbībās?**
- 11. Kāda, Jūsaprāt, ir pasaku nozīme bērna attīstībā?**
- 12. Kādā veidā Jūs pasakas izmantotu nodarbībās, lai pilnveidotu bērnu skaņu izrunu?**

Liels paldies par veltīto laiku!

7.pielikums, skolotāju - logopēdu anketu atbildžu tabula

Skolotājs logopēds (darba pieredze - 2 gadi)	
Jautājums	Atbilde
Lūdzu pamatot, kāds, Jūsaprāt, varētu būt iemesls tam, ka bērnu skaits ar skaņu izrunas traucējumiem palielinās/ samazinās/ paliek nemainīgs?	Palielinās, jo bērna aktivitātēm, attīstībai tiek vērsta mazāka uzmanība. Neņemot vērā pirmsdzemdību un dzemdību periodu, ļoti lielu ietekmi uz valodas attīstību ir pēcdzemdību perioda aktivitātes, uzdevumi, piemēram, sīkās motorikas, artikulācijas aparāta vingrinājumi visdažādākajos veidos.
Kādi ir izplatītākie skaņu izrunas traucējumi Jūsu darba pieredzē?	Skaņu jaukšana un neizrunāšana.
Kuras skaņas bērna izrunā visbiežāk ir traucētas Jūsu darba pieredzē?	R - L, S - Š
Kādi, Jūsaprāt, ir skaņu izrunas traucējumu cēloņi?	Divvalodība ģimenē, īsa zemmēles saitīte.
Kādas ir Jūsu izmantotās koriģējoši attīstošās metodes, lai veiktu skaņu izrunas pilnveidi?	Artikulācijas aparāta vingrināšana, zemmēles saitītes stiepšana, dažādi radoši uzdevumi ar rotaļlietu izmantošanu.
Ja atbilde iepriekšējā jautājumā bija apstiprinoša (pasakas/ stāsti tiek izmantoti logopēda darbā), kā tās tiek izmantotas Jūsu nodarbībās?	Kā ievads nodarbībai, nodarbības tēmas rosināšana, iztēles veicināšana, valodas pilnveidei, vārdu krājuma paplašināšanai.
Kāda, Jūsaprāt, ir pasaku nozīme bērna attīstībā?	Emocionālās saiknes veidošana, nomierināšana, fantāzijas un radošuma paplašināšana, valodas un vārdu krājuma pilnveide. Personības attīstīšana.
Kādā veidā Jūs pasakas izmantotu nodarbībās, lai pilnveidotu bērnu skaņu izrunu?	Ļoti labi nodarbības sākumā. Nodarbības tematikas attīstīšana. Bērna nomierināšana un iesaistīšana.

Skolotājs logopēds (darba pieredze - 2 gadi)	
Jautājums	Atbilde
Lūdzu pamatot, kāds, Jūsaprāt, varētu būt iemesls tam, ka bērnu skaits ar skaņu izrunas traucējumiem palielinās/ samazinās/ paliek nemainīgs?	Vecāki mazāk runā ar saviem bērniem, vairāk bērni skatās TV raidījumus, spēlē planšetes un vecākiem "nav laika". No TV ekrāniem pareizā runa veidoties nevar.
Kādi ir izplatītākie skaņu izrunas traucējumi Jūsu darba pieredzē?	Starp zobu izruna. L, Ģ.....?
Kuras skaņas bērna izrunā visbiežāk ir traucētas Jūsu darba pieredzē?	Skaņas L, R.
Kādi, Jūsaprāt, ir skaņu izrunas traucējumu cēloņi?	Mazs vārdu krājums, dzirdes traucējumi, vecāki atstāj to novārtā un par to nesatraucas.
Kādas ir Jūsu izmantotās korigējoši attīstošās metodes, lai veiktu skaņu izrunas pilnveidi?	Dažādi vingrinājumi ar palīglīdzekļiem - spogulis, kociņi utt. Pasaku izmantošana, attēli.
Ja atbilde iepriekšējā jautājumā bija apstiprinoša (pasakas/ stāsti tiek izmantoti logopēda darbā), kā tās tiek izmantotas Jūsu nodarbībās?	Ar pirkstiņleļļu palīdzību, smiltis, attēli u. C.
Kāda, Jūsaprāt, ir pasaku nozīme bērna attīstībā?	Labvēlīga, bērniem palielinās vārdu krājums, nostiprinās izpratne par dažādiem vārdiem un skaņu pareizu izmantošanu. Lasot bērniem pasakas, bērni vēro pieaugušā muti un cenšas izprast un redz kā kustas mutē un mēle.
Kādā veidā Jūs pasakas izmantotu nodarbībās, lai pilnveidotu bērnu skaņu izrunu?	Labvēlīga.

<p>Skolotājs logopēds (darba pieredze - 25 gadi)</p>	
<p>Jautājums</p>	<p>Atbilde</p>
<p>Lūdzu pamatot, kāds, Jūsaprāt, varētu būt iemesls tam, ka bērnu skaits ar skaņu izrunas traucējumiem palielinās/samazinās/ paliek nemainīgs?</p>	<p>Vecāki ar bērniem maz runā!</p>
<p>Kādi ir izplatītākie skaņu izrunas traucējumi Jūsu darba pieredzē?</p>	<p>Skaņas r, l, s, š, c, č, k, g, t</p>
<p>Kuras skaņas bērna izrunā visbiežāk ir traucētas Jūsu darba pieredzē?</p>	<p>R, l, s, š, z, ž, c, č, k, g!</p>
<p>Kādi, Jūsaprāt, ir skaņu izrunas traucējumu cēloņi?</p>	<p>Artikulācijas aparāta mazkustīgs, īsas zem mēles saitītes!</p>
<p>Kādas ir Jūsu izmantotās koriģējoši attīstošās metodes, lai veiktu skaņu izrunas pilnveidi?</p>	<p>Artikulācijas aparātu, elpošanas un pūšanas vingrinājumi!</p>
<p>Ja atbilde iepriekšējā jautājumā bija apstiprinoša (pasakas/ stāsti tiek izmantoti logopēda darbā), kā tās tiek izmantotas Jūsu nodarbībās?</p>	<p>Lasīšanas prasmju apguvei, psihisko procesu aktivizācija, skaņu analīzei, stāstīšanas apguvei utt</p>
<p>Kāda, Jūsaprāt, ir pasaku nozīme bērna attīstībā?</p>	<p>Ļoti attīstoša!</p>
<p>Kādā veidā Jūs pasakas izmantotu nodarbībās, lai pilnveidotu bērnu skaņu izrunu?</p>	<p>Lasīt, stāstīt veicot skaņu analīzi!</p>

<p>Skolotājs logopēds (darba pieredze - 19 gadi)</p>	
<p>Jautājums</p>	<p>Atbilde</p>
<p>Lūdzu pamatot, kāds, Jūsaprāt, varētu būt iemesls tam, ka bērnu skaits ar skaņu izrunas traucējumiem palielinās/ samazinās/ paliek nemainīgs?</p>	<p>Viss paliek digitalizēts. Vecāki vairāk strāda, nav laiks in spēks pēc darba nodarboties ar bērniem.</p>
<p>Kādi ir izplatītākie skaņu izrunas traucējumi Jūsu darba pieredzē?</p>	<p>Svelpeņu, šņāceņu un R skaņas neizrunāšana vai aizstāšana.</p>
<p>Kuras skaņas bērna izrunā visbiežāk ir traucētas Jūsu darba pieredzē?</p>	<p>Svelpeņu un R skaņas izruna.</p>
<p>Kādi, Jūsaprāt, ir skaņu izrunas traucējumu cēloņi?</p>	<p>Bērna gaidīšanas laiks mātei kļuvis straujāks un trauksmaināks, piesārņotāks gaiss un pārtika.</p>
<p>Kādas ir Jūsu izmantotās korigējoši attīstošās metodes, lai veiktu skaņu izrunas pilnveidi?</p>	<p>Metodes izmantoju ņemot vērā simptomus un bērna vecumu: Komunikācijas metode, Pareizu skaņu un zilbju veidošana, Sejas, mutes zonas muskulatūras stiprināšana, Vingrinājuma kompleks darbam mājās, Elpošanas vingrinājumi, Kognitīvās komunikācijas uzlabošana.</p>
<p>Ja atbilde iepriekšējā jautājumā bija apstiprinoša (pasakas/ stāsti tiek izmantoti logopēda darbā), kā tās tiek izmantotas Jūsu nodarbībās?</p>	<p>Lasu pasaku un reizē rādu kartiņas ar sižeta attēlim, tad rosīnu bērnu veidot atstāstījumu ar kartiņu palīdzību, vēlāk jau bez kartiņām.</p>
<p>Kāda, Jūsaprāt, ir pasaku nozīme bērna attīstībā?</p>	<p>Pasakas rosina stāstītprasmi, fantāziju, atziņas par tautas tradīcijām un vēsturi.</p>
<p>Kādā veidā Jūs pasakas izmantotu nodarbībās, lai pilnveidotu bērnu skaņu izrunu?</p>	<p>Izvēlētos pasakas, kurās ir iespēja kādu pasaku tēlu runas, skaņu atdarināšana, dažādu radītu trokšņu atdarināšana utt..</p>
<p></p>	

Skolotājs logopēds (darba pieredze - 2 gadi)	
Jautājums	Atbilde
Lūdzu pamatot, kāds, Jūsaprāt, varētu būt iemesls tam, ka bērnu skaits ar skaņu izrunas traucējumiem palielinās/samazinās/ paliek nemainīgs?	Vecāki paši nepareizi runā, Bērni vairāk pavada laiku ar gadžetiem, Vecāki pieņem un apzinās problēmu, kad jau ir pa vēlu
Kādi ir izplatītākie skaņu izrunas traucējumi Jūsu darba pieredzē?	Dislālija
Kuras skaņas bērna izrunā visbiežāk ir traucētas Jūsu darba pieredzē?	S/Š R/L
Kādi, Jūsaprāt, ir skaņu izrunas traucējumu cēloņi?	Nepareiza vārdu atdarīšana
Kādas ir Jūsu izmantotās koriģējoši attīstošās metodes, lai veiktu skaņu izrunas pilnveidi?	Artikulācijas vingrinājumi, Fonematiskas dzirdes uzlabošana, Motorikas attīstīšana, Darbs ar kartiņām
Ja atbilde iepriekšējā jautājumā bija apstiprinoša (pasakas/ stāsti tiek izmantoti logopēda darbā), kā tās tiek izmantotas Jūsu nodarbībās?	Bērns pats izdomā pasakas turpinājumu, Izmantojam pasakas, kur biežāk sastopams traucēta skaņa
Kāda, Jūsaprāt, ir pasaku nozīme bērna attīstībā?	Attīsta tikumu, caurviji prasmes, Attīsta runu un valodu Attīsta iztēli
Kādā veidā Jūs pasakas izmantotu nodarbībās, lai pilnveidotu bērnu skaņu izrunu?	Bērns izdomā pasakas turpinājumu, Apgūst jaunus vārdus, Trenē skaņu izrunu

Skolotājs logopēds (darba pieredze - studē)	
Jautājums	Atbilde
Lūdzu pamatot, kāds, Jūsaprāt, varētu būt iemesls tam, ka bērnu skaits ar skaņu izrunas traucējumiem palielinās/samazinās/ paliek nemainīgs?	Vecāki par maz velta laiku savam zīdainim, bērnam Par maz aktivitāšu, muskuļu vingrināšanas.
Kādi ir izplatītākie skaņu izrunas traucējumi Jūsu darba pieredzē?	Skaņu nepareiza izrunāšana
Kuras skaņas bērna izrunā visbiežāk ir traucētas Jūsu darba pieredzē?	R, s
Kādi, Jūsaprāt, ir skaņu izrunas traucējumu cēloņi?	Mēles muskulatūra neattīstīta
Kādas ir Jūsu izmantotās koriģējoši attīstošās metodes, lai veiktu skaņu izrunas pilnveidi?	Dažādas pirkstu rotaļas, artikulācijas aparāta vingrinājumi
Ja atbilde iepriekšējā jautājumā bija apstiprinoša (pasakas/ stāsti tiek izmantoti logopēda darbā), kā tās tiek izmantotas Jūsu nodarbībās?	Saistītās runas veidošana
Kāda, Jūsaprāt, ir pasaku nozīme bērna attīstībā?	Ļoti plaša. Tā pilnveido pasaulisko uztveri, pilnveido personību, māca saskarsmes situācijas. Pasakas valoda var būt kā piemērs valodas attīstībā.
Kādā veidā Jūs pasakas izmantotu nodarbībās, lai pilnveidotu bērnu skaņu izrunu?	Saistītā runa. Vārdu meklēšana pasakā. Vārdu izruna. Lasītprasmes veicināšana. Iesaistīt artikulācijas aparāta vingrinājumus, lomu spēles ar pirkstiņlīlītēm

<p>Skolotājs logopēds (darba pieredze - 3 gadi)</p>	
<p>Jautājums</p>	<p>Atbilde</p>
<p>Lūdzu pamatot, kāds, Jūsaprāt, varētu būt iemesls tam, ka bērnu skaits ar skaņu izrunas traucējumiem palielinās/samazinās/ paliek nemainīgs?</p>	<p>Biežāk jāstrādā pie funkcionāliem traucējumiem, kas nav saistāmi ar mūsdienu tehnoloģijām, ritmu, vidi.</p>
<p>Kādi ir izplatītākie skaņu izrunas traucējumi Jūsu darba pieredzē?</p>	<p>Skaņas ķ, ļ, č, š biežāk jā māca. 50% 4gadnieku nemāk skaņu [v]</p>
<p>Kuras skaņas bērna izrunā visbiežāk ir traucētas Jūsu darba pieredzē?</p>	<p>Š, Č</p>
<p>Kādi, Jūsaprāt, ir skaņu izrunas traucējumu cēloņi?</p>	<p>Ēšanas paradumi - bērnam mazattīstīti žokļi , jo netiek piedāvāta ciet barība, vājš lūpu slēgums, mazkustīgas lūpas, mākslīgais piena maisījums, ilgstošas iesnas.</p>
<p>Kādas ir Jūsu izmantotās koriģējoši attīstošās metodes, lai veiktu skaņu izrunas pilnveidi?</p>	<p>Elpošanas (pūšanas) vingrinājumi lūpu muskulatūras attīstīšanai, dažādi artikulācijas aparāta vingrinājumi, mēles masāžas, Castillo Morales masāža.</p>
<p>Ja atbilde iepriekšējā jautājumā bija apstiprinoša (pasakas/ stāsti tiek izmantoti logopēda darbā), kā tās tiek izmantotas Jūsu nodarbībās?</p>	<p>Lasu pašizdomātas īsas pasakas, kuru vēlāk visādi izspēlējam, iekļaujot vārdu krājuma bagātināšanu, emocijas, audzinošo, izglītojošo un attīstošo funkciju, fonemātikas trenēšanu.</p>
<p>Kāda, Jūsaprāt, ir pasaku nozīme bērna attīstībā?</p>	<p>Attīsta abstrakto domāšanu, kas vēlāk nepieciešama skolā visos priekšmetos īpaši matemātikā, kognitīvos procesus.</p>
<p>Kādā veidā Jūs pasakas izmantotu nodarbībās, lai pilnveidotu bērnu skaņu izrunu?</p>	<p>Var lasīt pasaku, kur visi vārdi sākas ar mācāmo skaņu. Daudz veidu, kā izmantot.</p>

Skolotājs logopēds (darba pieredze - 10 gadi)	
Jautājums	Atbilde
Lūdzu pamatot, kāds, Jūsaprāt, varētu būt iemesls tam, ka bērnu skaits ar skaņu izrunas traucējumiem palielinās/ samazinās/ paliek nemainīgs?	1) Bērniem netiek dota cieta barība, bet pārstrādāta, sablenderēta, līdz ar to ir vājāka artikulācijas sistēma. 2) Bērni (diezgan daudzi) nemāk smaidīt!!! Smaida pozīcija ir nepieciešama daudzu skaņu, zilbju, vārdu izrunā.
Kādi ir izplatītākie skaņu izrunas traucējumi Jūsu darba pieredzē?	1)fonētiskie traucējumi: R skaņas izrunas traucējumi (rotacisms), S, Z, C, Dz izrunas traucējumi (sigmatisms) L izrunas traucējumi (lambdacisms) 2)fonētiski fonemātiskie traucējumi - skaņu jaukšana un aizstāšana ar citu skaņu ir retāk sastopama, bet grūtāk korigējama.
Kuras skaņas bērna izrunā visbiežāk ir traucētas Jūsu darba pieredzē?	R, L, S, Z
Kādi, Jūsaprāt, ir skaņu izrunas traucējumu cēloņi?	Vāji attīstīts artikulācijas aparāts. Dzemdības pirms noteiktā laika. Skābekļa bads pimsdzemdību un dzemdību laikā. Divvalodība, īpaši, ja ir angļiski runājošie ģimenē. Dažādas iedzimtas pataloģijas u.c.
Kādas ir Jūsu izmantotās korigējoši attīstošās metodes, lai veiktu skaņu izrunas pilnveidi?	Regulāri artikulācijas aparāta vingrinājumi - artikulācijas orgānu attīstīšanai. Skaņu uzstādīšana, automatizēšana, diferencēšana zilbēs, vārdos frāzēs. Fonemātiskās dzirdes attīstīšana visdažādākos veidos.
Ja atbilde iepriekšējā jautājumā bija apstiprinoša (pasakas/ stāsti tiek izmantoti logopēda darbā), kā tās tiek izmantotas Jūsu nodarbībās?	Izmantoju fragmentus, lasītā vai stāstītā teksta izpratnes veidošanai, vienlaicīgi veicot sjaņu izrunas korekciju, attēlojot dzīvnieku skaņas, stimulējot skaņu izrunu.
Kāda, Jūsaprāt, ir pasaku nozīme bērna attīstībā?	Noteikti palīdz paplašināt bērna vārdu krājumu, veido izpratni par dažādām norisēm dabā un cilvēku dzīvē, attīsta loģisko domāšanu un spriešanas spējas.
Kādā veidā Jūs pasakas izmantotu nodarbībās, lai pilnveidotu bērnu skaņu izrunu?	Audiopasakas un animācijas - pasaku veidā palīdz vieglāk uztvert galveno domu un izprast būtību.

Skolotājs logopēds (darba pieredze - 15 gadi)	
Jautājums	Atbilde
Lūdzu pamatot, kāds, Jūsaprāt, varētu būt iemesls tam, ka bērnu skaits ar skaņu izrunas traucējumiem palielinās/ samazinās/ paliek nemainīgs?	Pāraprūpe ģimenē, kas neļauj bērnam pilnvērtīgi kustēties un attīstīt sīko muskulatūru. Tajā pat laikā, maz sarunu un rotaļu ar bērnu. Nekvalitatīva pārtika, pārāk daudz sadzīves ķīmijas, iespējams arī nelabvēlīga vakcīnu iedarbība uz bērnu.
Kādi ir izplatītākie skaņu izrunas traucējumi Jūsu darba pieredzē?	Vāji attīstīta mēles priekšējās daļas muskulatūra, kas traucē izrunāt priekšējos mēleņus, svelpeņus, šņāceņus un afrikatas. Ļoti bieži sastopams rotacisms.
Kuras skaņas bērna izrunā visbiežāk ir traucētas Jūsu darba pieredzē?	R, S, Š, J, C, Č,, Z, Ž, L, Ļ
Kādi, Jūsaprāt, ir skaņu izrunas traucējumu cēloņi?	Kā jau minēju, mazkustīgs, pārmēru piesardzīgs un bērna dzīves veids valodas attīstības periodā. Pārāk liela ķīmisko vielu, medikamentu un piesārņota gaisa iedarbība uz bērnu. Maz nodarbināta sīkā pirkstu muskulatūra.
Kādas ir Jūsu izmantotās koriģējoši attīstošās metodes, lai veiktu skaņu izrunas pilnveidi?	Valodas skaņu klausīšanās, elpošanas vingrinājumi, mēles un žokļa muskulatūras vingrinājumi, pareiza mēles un žokļa stāvokļa fiksācijas vingrinājumi, fonemātiskās dzirdes attīstības vingrinājumi, skaņu atdarināšanas vingrinājumi, skaņu automatizēšana zilbē, vārdā, teikumā.
Ja atbilde iepriekšējā jautājumā bija apstiprinoša (pasakas/ stāsti tiek izmantoti logopēda darbā), kā tās tiek izmantotas Jūsu nodarbībās?	Pasaku klausīšanās, atstāstīšana, jaunu vārdu apguve, pasakas jēgas izpratnes veidošana, pārnestās nozīmes izpratnes veidošana. Pasakas fragmenta norakstīšana, veicinot uzmanību un vārdu atpazīšanu.
Kāda, Jūsaprāt, ir pasaku nozīme bērna attīstībā?	Pasakas veicina bērna iztēli, palīdz apgūt jaunus vārdus, izprast labā un ļaunā jēdzienus. Palīdz izprast pārnestās nozīmes izteikumus. Tuvina dabas un sadzīves norisēm.
Kādā veidā Jūs pasakas izmantotu nodarbībās, lai pilnveidotu bērnu skaņu izrunu?	Pasakās varam meklēt atbilstošās skaņu grafēmas, izrunāt izolēti, zilbē, vārdā un teikumā. Varam norakstīt šos teikumus, pārbaudīt pareizrakstību, veicināt vārdu atpazīšanu.

Uzdevumu idejas pasakai “Brauciens ar tramvaju”

- Saistītās valodas pilnveide. Uzvedinoši jautājumi sarunai:
Kā varētu izskatīties Varavīksnes krāsu zemē? Vai tu gribētu tur aizbraukt? Ko rīdziņieki tur varētu darīt, apskatīt? Vai Tu esi braucis ar sabiedrisko transportu? Vai esi braucis konkrēti ar tramvaju? Uz kuriem Tu brauci un kā juties? Vai tu zini, kā tramvajs izskatās un kā tas atšķiras no autobusa, trolejbusa un vilciena? Uz Varavīksnes krāsu zemi gribētu doties ar tramvaju, vai kādā citādā veidā? Vai Tu kādu gribētu paņemt līdzī šajā piedzīvojumā - kurš tas būtu un kāpēc?
- Pasakas satura bērna izdomāts turpinājums.
- Uzrakstīt/ izrunāt tramvaja monologu – ko tramvajs domā tā traucoties? Kā tramvajs jūtas, kad katru dienu viņam jāpārvadā cilvēki?
- Izlasītās pārrunāšana- galvenā doma, pamācība, atziņas.
- Konkrētas skaņas atrašana vārdos – sākumā, vidū, beigās.
- Saskaitīt visus vārdus, kuri sākas ar konkrētu, pasakā ietverto skaņu.
- Pasakas ilustrēšana.
- Drukātā tekstā iekrāsot konkrēto skaņu.
- Vārdu, kuros ir iekļauta konkrētā skaņa, atsevišķa, pareiza izrunāšana.

Uzdevumu idejas pasakai

“Jūras vilnis”

- Lasot šo pasaku, veidojot sarunu, pildot uzdevumus fonā var ieslēgt jūras skaņas.
- Saistītās valodas pilnveide. Uzvedinoši jautājumi sarunai: Vai Tev patīk jūra? Kur vislabāk Tev patīk doties brīvdienās? Kādas aktivitātes var darīt pie jūras? Kā Tev šķiet – jūra ir dzīva, kāpēc? Kas jūrā var būt dzīvs? Kas ir noslēpums un vai tos drīkst izstāstīt citiem? Vai Tu proti glabāt noslēpumus? Kādu noslēpumu Tev jūra varētu atklāt? Kā tu vari justies, esot pie jūras? Vai daba var būt cilvēkam draugs? Ir jādraudzējas ar dabu? Kāds gadalaiks varētu būt šajā pasakā? Kādus gadalaikus Tu zini? Kā varētu būt pie jūras ziemā, pavasarī, vasarā un rudeni?
- Bērns izdomā pasakas turpinājumu..
- Izlasītās pasakas pārrunāšana- galvenā doma, pamācība.
- Konkrētas skaņas atrašana vārdos – sākumā, vidū, beigās.
- Saskaitīt visus vārdus, kuri sākas ar konkrētu, pasakā ietverto skaņu.
- Pasakas ilustrēšana – jūras viļņu zīmēšana uz lapas (vēlams lielas lapas, kur bērns var brīvi justies, droši veicot plašas rokas kustības), jūrā dzīvojošo radību vizualizēšana. Aplicēšana. Ar pirkstiņiem un krāsām punktot logopēda iepriekš sagatavotu attēlu.
- Drukātā tekstā iekrāsot konkrēto skaņu.
- Vārdu, kuros ir iekļauta konkrētā skaņa, atsevišķa, pareiza izrunāšana.

SAULESZAĶIS

Skat!

Kādā saulainā Svētdienas dienā, kāds šarmants zaķis ar šalli ap kaklu steidzās draugus meklēt. Samtainā cepure spīdēja spīguļu spīguļiem. Ieraudzījis mežā sēņu saimi, tas uzmanīgi tās nopētīja un samīloja. Varbūt šīs būs viņa draugs? Zaķis skatījās slaidajos skujkoku mežu klajumos un viņam likās, ka kāds saulains savādnieks viņu vēro.

Šāda savāda sajūta viņu izsekoja jau septiņas saulainas dienas. Septiņas!

Šermuļi pārskrēja. Zosāda uzmetās.

Saule spīdēja spožāk par spožu, tā, ka savādnieku nevarēja saredzēt. Šķiet, kaut kas pazīstams. Līdzīgs. Brālēns?

Zaķis beidzot saņēma spēkus un jautāja: “Savādais savādniek, kam zaķa ausis un vara pār spožo sauli, nāc ārā! Es gribu Tevi redzēt! Kas Tu esi?!”

Aiz skuju koka skujām, pašā saules spožumā, sauli atstarodams uz visām pusēm, parādījās divas saulainas, garas zaķa ausis. Tas bija saulains saules zaķis!

Nu zaķis bija atklājis šo savādo savādnieku, kas viņu bija vērojis septiņas saulainas dienas.

Draugs ir atrasts!

Uzdevumu idejas pasakai

“Sauleszaķis”:

- Saistītās valodas pilnveide. Diskusiju, sarunu rosinoši jautājumi: Kura nedēļas diena ir Svētdiena? Kādas ir visas nedēļas dienas un vai vari tās nosaukt? Kura ir Tava mīļākā nedēļas diena? Kas ir draudzība un ko nozīmē draugs? Kā Tev šķiet – vai draugi ir jāmeklē? Kā Tu domā – kur var atrast draugus, kur tie ir jāmeklē? Kas ir sauleszaķis? Vai Tu esi redzējis sauleszaķi? Kā varētu izskatīties sauleszaķis?
- Bērna radīts pasakas satura turpinājums.
- Izlasītās pārrunāšana- galvenā doma, pamācība, atziņas.
- Ar spoguļīša palīdzību uzrīkot sauleszaķu ballīti.
- Konkrētas skaņas atrašana vārdos – sākumā, vidū, beigās.
- Saskaitīt visus vārdus, kuri sākas ar konkrētu, pasakā ietverto skaņu.
- Pasakas ilustrēšana.
- Drukātā tekstā iekrāsot konkrēto skaņu.
- Vārdu, kuros ir iekļauta konkrētā skaņa, atsevišķa, pareiza izrunāšana.

RĪTA RASA

Rrrrrrrrrrrrrrr... drrrrrrrrrrrrrr... trrrrrrrrrrrrrrr...
drrrrrrrrrrrrrr... trrrrrrrrrrrrrrr...

Jau no agra Svētdienas rīta runcis Muris rībināja rīta zvanus.

Visi rīdzinieki no šīs rīboņas uztraucās augšā un sāka rosīties.

Rodrigo un vecmāmiņa ar tramvaju traucās uz centrāltirgu. Redīsus un rāceņus vajagot. Rūsģanie zirģi vilka piekrautos ratus.

Runģie runģtģji skaģi izrunģja radoģas domas Rģģas Rģtslaukumģ. Rosģba. Rosģba. Rosģba. Trrrrrrrrrraks var palikt!

Tikai rģta otrģjģ pusģ, kad operģ jau Rieģstkodi rģdģja, ruksģtis Rurģ izģģja ārģ un ieraudzģja kaut ko, kas rotģģja pagalmu.

Tģ bija rģta rasa! Kģ izbiruģas pģrles. Pģrģojģs visa zemes virsa. Rģta rasa klģģja visu maurģģu, lģdz pat horizontam. Saules stari tajģ rotaģģģģģ.

ģģis burvģģģais skats sildģģja Rurģ sirdi. Siltums, kas izstarojģģ no prieka un saules stariem, lģnģģm izģģģvģģja rģta rasu.

Bet tas nekas.

ģģ rģta rasa nu rotģģja visu Rurģ dienu!

“Katrģ dienģ ir kaut kas **PRIECģGS!**” Rurģ iesaucģģs!

Uzdevumu idejas pasakā “Rīta rasa”:

- Saistītās valodas pilnveide. Uzvedinoši jautājumi sarunai: Kas ir darbiņi, kurus Tu dari katru rītu? Kādi ir Tavi pienākumi mājās? Kas ir tas, kas Tevi var iepriecināt? Kad Tu jūties priecīgs? Vai Tu zini, kas ir rīta rasa? Vai Tu esi redzējis, sajutis rīta rasu? Kādus dabas brīnumus (nokrišņu veidus, dabas parādības) Tu vēl esi redzējis? Nosauc trīs lietas, kas Tev dabā šķiet skaistas.
- Bērna radīts pasakas satura turpinājums..
- Atbilstošos laikapstākļos (saulainā, siltā laikā) pasaku var lasīt dabā. Lai izjustu rasas klātbūtni, ar smidzinātāju iespējams izsmidzināt ūdeni zālē, ar basām kājām to sajūtot. Paskaidrot bērnam, kā rasa rodas.
- Izlasītās pārrunāšana – galvenā doma, pamācība.
- Konkrētas skaņas atrašana vārdos – sākumā, vidū, beigās.
- Saskaitīt visus vārdus, kuri sākas ar konkrētu, pasakā ietvertu skaņu.
- Pasakas ilustrēšana.
- Drukātā tekstā iekrāsot konkrēto skaņu.
- Vārdu, kuros ir iekļauta konkrētā skaņa, atsevišķa, pareiza izrunāšana.

Uzdevumu idejas pasakā “Zibenīgais zaķis”:

- Saistītās valodas pilnveide. Uzvedinoši jautājumi sarunai: Kā Tu domā, kādus piedzīvojumus zaķis vēl gribētu piedzīvot? Ko zaķis varētu darīt, ierodoties Zilupē? Ko nozīmē vārds “dāsns”? Vai tā ir laba vai slikta īpašība? Kā Tev šķiet, kāpēc zaķis pateicās zemniekam? Kādos gadījumos un vai ir nepieciešams teikt “paldies”? Kādus dārzeņus Tu vēl pazīsti, kas aug dārzā un var garšot zaķim? Vai zaķim izdosies sastapt žirafu un zebri? Kur dzīvo žirafes un zebras?
- Bērna radīts pasakas satura turpinājums..
- Izlasītās pārrunāšana- galvenā doma, pamācība.
- Paskatīties Latvijas kartē un atrast Zilupi. Pārrunāt ar bērnu, ka Latvijā ir četri kultūrvēsturiskie novadi – Latgale, Zemgale, Vidzeme, Kurzeme. Zilupe atrodas Latgalē.
- Konkrētas skaņas atrašana vārdos – sākumā, vidū, beigās.
- Saskaitīt visus vārdus, kuri sākas ar konkrētu, pasakā ietverto skaņu.
- Pasakas ilustrēšana.
- Drukātā tekstā iekrāsot konkrēto skaņu.
- Vārdu, kuros ir iekļauta konkrētā skaņa, atsevišķa, pareiza izrunāšana.

DARBĪGĀ DIENA

Dainis.

Mans vārds ir Dainis. Dainis Deguntiņš. Draugi mani dēvē par draudzīgo Daini. Laikam tāpēc, ka esmu ļoti draudzīgs. Man ir ļoti draudzīga un izpalīdzīga sirds. Vispār... man ir diezgan daudz draugu – vismaz ducis!

Es dzīvoju debešķīgā vietā – Durbē. Durbē ikdienas duna nav jūtama – ir tikai skaistas debesis, dienvidu vējš un delverīgi draugi visapkārt, kuri drosmīgi visiem dala saldējumu. Dainis noteikti vēlas zināt, vai Tev arī garšo saldējums?

Viens no šiem maniem draugiem ir nebēdnīgais biedrs Druvis. Kopā ar Druvi darām visdažādākās lietas – darbojamies dārzā, dodamies ekspedīcijās, darinām koka zaldātiņus. Katra diena ar Druvi paskrien nemanot. Druvis man ir īsts sirds draugs.

Un tā dienu no dienas, dienu no dienas...

Katra diena ir darbīga un izdevusies, kad ir tāds īsts draugs kā Druvis, ar kuru darboties uz nebēdu.

Bet Daini un Druvi ļoti interesē – ko Tu dari savās darbīgajās dienās?

Uzdevumu idejas stāstam

“Darbīgā diena”:

- Saistītās valodas pilnveide. Uzvedinoši jautājumi sarunai: Kādus darbus Tu šodien esi paveicis? Ja Tev būtu dota viena diena, kurā Tu varētu darīt pilnīgi visu, ko vēlies – ko Tu šīs dienas laikā izdarītu? Vai Tev ir kāds sabiedrotais, ar kuru Tu vari darīt visdažādākās lietas un doties piedzīvojumos? Druvis un Dainis vēlējās noskaidrot - vai Tev garšo saldējums? Kāds ir Tavs mīļākais saldējums? Kā Tev šķiet, kāpēc Dainim ir daudz draugu un viens tik labs draugs kā Druvis? Vai Tu esi labs pret saviem draugiem?
- Bērna radīts pasakas satura turpinājums..
- Izlasītās pārrunāšana- galvenā doma, pamācība.
- Konkrētas skaņas atrašana vārdos – sākumā, vidū, beigās.
- Saskaitīt visus vārdus, kuri sākas ar konkrētu, pasakā ietvertu skaņu.
- Pasakas ilustrēšana.
- Drukātā tekstā iekrāsot konkrēto skaņu.
- Vārdu, kuros ir iekļauta konkrētā skaņa, atsevišķa, pareiza izrunāšana.

ŽIRAFĒNS UN MUŠA

Žirafēns Žanis un muša Šarlote bija cieši sabiedrotie. Kā divi žandarmi tie braši, aši un knaši rūpējās par pārējo Žubīšciema mušu un žirafju drošību.

Žubīšciems atradās meža ielokā. Arī visiem ežiem šaubu nebija, ka žirafei un mušai šobrīd šis ir galvenais pienākums, kurš abiem ir jāpilda drošsirdīgi. Čūška gan šņākdama aizdomīgi ložņāja pa brikšņiem un nerādījās ne žirafes, ne mušas, ne spožās saules acīs. Šššššš...

Katru dienu Žanis un Šarlote pārliecinājās par meža iemītnieku drošību, un ar šo pārliecināšanos jutās gaužām īpaši un nepieciešami visam Žubīšciemam. Bet, nē, viņi nedižojās – nebija iedomīgi.

Tikai sienāžu ģimene mežmalas pļavā nesaprašanā – kā Žubīšciemā, kurš atradās meža ielokā, varēja nokļūt žirafe?!

Uzdevumu idejas pasakai “Žirafēns un muša”:

- Saistītās valodas pilnveide. Uzvedinoši jautājumi sarunai: Ko, tavuprāt, nozīmē “rūpes”? Vai Tev kādreiz ir bijis jārūpējas par kādu? Kas ir pienākums? Kādi ir Tavi pienākumi? Kur dzīvo žirafes? Kā žirafe varēja nokļūt meža ielokā? Vai tas ir iespējams (atgādinot, ka pasakās viss neiedomājams ir iespējams)?
- Aplūkot pasaules atlantu. Ar žirafes figūriņu/zīmējumu/ rotaļlietu izplānot, kā būtu iespējams Āfrikas žirafei nokļūt uz Latviju. Pārrunāt, cik pasaule ir plaša un dažāda.
- Bērna radīts pasakas satura turpinājums..
- Izlasītās pārrunāšana- galvenā doma, pamācība.
- Konkrētas skaņas atrašana vārdos – sākumā, vidū, beigās.
- Saskaitīt visus vārdus, kuri sākas ar konkrētu, pasakā ietvertu skaņu.
- Pasakas ilustrēšana.
- Drukātā tekstā iekrāsot konkrēto skaņu.
- Vārdu, kuros ir iekļauta konkrētā skaņa, atsevišķa, pareiza izrunāšana.

Mīlie vecāki,

- Runājiet par lietām, kuras interesē bērnu;
- rosiniet bērnus atdarināt apkārtņē dzirdamās skaņas (kā pūš vējš – ššš, kā dūc bite – zzz utt.),
- sadarbojieties ar bērnu, esiet labā pozitīvā noskaņojumā,
- uzklausot bērnu, reaģējiet uz viņa vajadzībām,
- lasiet un pārrunājiet lasīto, uzklausiet bērna teikto,
- dodiet bērnam iespēju piedalīties ģimenes sarunā,
- runājiet ar bērnu nesteidzīgi un gramatiski pareizi,
- ja pamaniet, ka bērns runā nepareizi – izlabojiet,
- lasiet bērnam priekšā pasakas, tādā veidā bagātinot vārda krājumu, iztēli un domāšanu,
- uzklausiet bērnu, kad viņš vēlas izteikties,
- atbildiet uz bērna jautājumiem ar plašiem teikumiem, nevis ar “jā/nē”,
- pārrunājiet ikdienā piedzīvoto – darbus, sajūtas, emocijas,
- neskopojieties ar pozitīviem iedrošinājumiem – uzslavām, aplausiem, kad bērns gūst panākumus,
- katru jaunu dienu atjaunojiet savu apņemšanos vēl vairāk novērtēt savu bērnu, kopīgi darbojoties ar viņu. Regulāri nodarbojoties ar mazuli, un rezultāti būs acīm redzami!
- Vislaimīgākie būsiet tajā brīdī, kad redzēsiet sava bērna pirmos panākumus.

Esiet aktīvi un ieinteresēti sava bērna valodas attīstībā jau šodien!

ARTIKULĀCIJAS APARĀTA SAGATAVOŠANA PAREIZAS SKAŅU IZRUNAS VEIDOŠANAI

Visefektīvākais līdzeklis artikulācijas aparāta sagatavošanai skaņu veidošanai ir artikulācijas vingrinājumi. Šos vingrinājumu kompleksus ir izstrādājuši speciālisti – logopēdi. Šie vingrinājumi izstrādāti dažādām muskuļu grupām.

- Artikulācijas vingrinājumi ir runas aktīvo orgānu vingrinājumi (lūpām, mēlei, aukslējām, žokļiem, elpošanai), ko logopēda vadībā vai pēc logopēda ieteikuma bērns izpilda vairākas reizes dienā.
- Artikulācijas aparāta vingrinājumu mērķis:
 - izstrādāt pilnvērtīgas un noteiktas artikulācijas aparāta kustības, kas nepieciešamas pareizai skaņu izrunai,
 - nostiprināt artikulācijas aparāta muskuļus.

Artikulācijas vingrinājumi palīdzēs:

- Uzlabot asinsriti artikulācijas orgānos,
- Uzlabot artikulācijas orgānu kustīgumu un plastiskumu,
- Nostiprināt mēles, lūpu un vaigu muskuļus,
- Iemācīt bērnam noturēt mēli, lūpas noteiktā artikulācijas stāvoklī jeb pozīcijā,
- Palielināt kustību amplitūdu,
- Mazināt saspringumu artikulācijas orgānos,
- Sagatavot bērna artikulācijas aparātu pareizai skaņu izrunai.

Ieteikumi artikulācijas vingrinājumu izpildei:

- Vingrinājumus izpildīt spoguļa priekšā. Tad, kad bērns vingrinājumu ir iemācījies, tad spoguļi var noņemt.
- Katru dienu, ieteicams divas reizes dienā pa 5 – 10 minūtēm (pēc bērna spējām).
- Sekot līdzī vingrinājumu izpildes kvalitātei, nevis kvantitātei.
- Nepieļaujiet artikulācijas aparāta muskuļu pārslodzi!
- Paslavējiet un iedrošīniet bērnu! :)

ARTIKULĀCIJAS VINGRINĀJUMI.

VINGRINĀJUMI LŪPĀM

„**Sētiņa**”. Pasmaidīt, parādīt zobus un noturēt, kamēr pieaugušais skaita līdz 5.

„**Smaidīš**”. Iestiept lūpas platā smaidā un noturēt, kamēr pieaugušais skaita līdz 5.

„**Taurīte**”. Lūpas izstiept uz priekšu (kā pie skaņas „ū”), noturēt, kamēr pieaugušais skaita līdz 5.

„**Baranka**”. Lūpas noapaļo uz priekšu (kā pie skaņas „o”). Plati atvērt muti (kā pie skaņas „ā”).

Mainīt lūpu stāvokļus: lūpas smaidā → izstieptas uz priekšu → noapaļotas → viegli sakļautas.

„**Apmīlo lūpiņas**”. Apņem apakšlūpu ar augšlūpu. Apņem augšlūpu ar apakšlūpu.

„**Sprādziens**”. Lūpas stingri sakļautas un spēcīgi, strauji tās atslābināt (atdarina „sprādzienu”).
Nebalsīgā skaņa: P-P-P. Balsīgā skaņa: B-B-B.

VINGRINĀJUMI MĒLEI

„**Plācenītis**”. Nolikt mīkstu, platu mēli uz apakšlūpas un noturēt to, kamēr pieaugušais skaita līdz 5-7.

„**Adatiņa**”. Izstiept garu, spicu mēli.

„**Pulkstenītis**”. Atvērt muti, kustināt mēles galu, pieskaroties kreisajam, labajam lūpu kaktiņam.

„**Garšīgais ievārījums**”. Nolaizīt augšlūpu ar platu mēles galu (noviena lūpu kaktiņa līdz otram; no augšas uz leju), pēc tam tāpat nolaizīt apakšlūpu.

„**Labrīt!**”. Ar mēles galu „iebakstīt” labajā vaigā, kreisajā vaigā (no iekšpuses) un „patīrīt” vaigus.

„Šūpoles”. Mute atvērta. Šūpot mēli uz augšu (platu mēles galu pacelt aiz augšējiem priekšzobiem), uz leju (platu mēles galu nolikt aiz apakšējiem priekšzobiem).

„Kakītis lok pienu”. Atvērt muti, izbāzt mēli, pacelt mēles sānus un galu, veidojot „karotīti”. Tad mēli ievilk mutē, atdarinot kaķi, kaslok pienu.

„Tīrīsim zobīņus”. Atvērt muti, un ar mēles galu „tīrīt” augšējos un apakšējos priekšzobus (no iekšpusēs), kustinot mēli pa labi, pakreisi.

„Āmuriņš”. Izbāzt mēli no mutes, un ar mēles galu vienmērīgipieskarties virslūpai.

„Kakītis dusmojas”. Aizlikt mēles galu aiz apakšējiem zobiem, mēles vidusdaļu izlikt uz āru. Neatraujot mēli no zobiem, ievilkt to atpakaļ mutē. Atkārtot vairākas reizes.

„Krāsotājs ar otu”. Atvērt muti un ar mēles galu „krāsot” mutes „griestus” no zobu saknēm uz iekšpusi.

„Zirdziņi”. Pasmaidīt, parādīt zobus, pavērt muti un klakšķināt ar mēles galu.

„Bundzinieks”. Pasmaidīt, atvērt muti un ar sasprindzinātu mēles galu paklaudzināt aiz augšējiem zobiem (d, d, d), sākumā lēni, tad ātrāk. Sekot, lai mute būtu pavērta, lūpas smaidā, apakšžoklis nekustīgs un kustētos tikai mēle.

VINGRINĀJUMI MĪKSTAJĀM AUKSLĒJĀM

Plati atvērt muti un izrunāt „a”.

Norīt siekalas.

Žāvāties.

Paklepot ar atvērtu muti.

VINGRINĀJUMI ŽOKLU LOCĪTAVĀM

„Zivtiņa runā”. Atvērt un aizvērt platu muti.

„Miedziņš nāk!”. Žāvāties ar plaši atvērtu muti, ievilkot elpu un izelpojot.

VINGRINĀJUMI SEJAS MUSKULATŪRAI

Pacelt un nolaist uzacis.

Savilkt uzacis.

Saraukt degunu.

ELPOŠANAS VINGRINĀJUMI

Ielpot caur degunu, izelpot caur muti un otrādi.

Piepūst vaigus, pēc tam tos strauji ievilkt.

Izelpā pūst stabulīti, svilpīti, taurīti (ieelpojot caur degunu).

Pūst spalviņu, vates piciņu pa galda virsmu, mainot gaisa plūsmas ilgumu, nepiepūšot vaigus.

No dažādiem attālumiem ar spēcīgu elpu (nepiepūšot vaigus) nopūst degošu sveci.

Pūst ūdenī ar salmiņu, veidojot burbuļus.

Pūst uz papīra lapiņas, pakāpeniski attālinot to no lūpām.

Ieteicams pūst ziepju burbuļus, pieneņu pūkas, vējdzirnaviņu spārnus, vieglas peldošas rotaļlietas ūdenī.

Logopēda 15 padomi vecākiem

1. Runas attīstību veicinās „agra” atteikšanās no knupīša lietošanas. Knupītis ir nekaitīgs pirmajā dzīves gadā. Taču tā ilga lietošana var kaitēt, jo zobi un mēle ieņem nepareizu stāvokli mutē. Kā rezultātā veidojas nepareizs sakodiens, un cietīs arī skaņu izruna.
2. Runas attīstību veicinās pāreja uz cietu barību, kas stiprinās žokļu, mēles muskuļus.
3. Komentējiet jebkuru situāciju vai darbību. Jau no dzimšanas mazulis uztver apkārtējās vides skaņas, kā arī cilvēka runu, īpaši mātes. Arī tad, ja Jūs pēc dabas esat mazrunīgi, runājiet ar bērnu! Nepietiekama komunikācija un saskarsme var būt par iemeslu runas attīstības aizturei.
4. Cieniet bērna centienus runāt! Aktīvie pieaugušie bērna vietā pajautā, atbild, izdara. Dodiet iespēju bērnam pašam runāt, pajautāt, atbildēt uz jautājumu, un uzklausiet viņu!
5. Runājot skatieties bērnam acīs! Īpaši svarīgi tas ir tad, ja Jūsu bērns ir ļoti aktīvs un visu laiku ir kustībā.
6. Neatdariniet bērna runu! Bērns pieaugušo runu uztver kā pareizu. Ja bērna runu nepārtraukti atdarināsiet, tad bērns tā arī runās.
7. Neskaidra runa bērnam var parādīties arī tad, ja pieaugušie runā ļoti ātrā tempā. Bērns vienkārši nespēj saklausīt vārdus vai frāzi. Pieaugušo runa kļūst par bērnam neuztveramu „skaņu putru”. Sākumā cieš runas sapratne, jo bērns neuztver Jūsu runu, bet pēc tam sāk runāt neskaidri, norauj vārdu galotnes un vārdus teikumā. Iespējama arī stostīšanās rašanās, jo bērns cenšas atdarināt pieaugušo paātrināto runas tempu. Tādēļ runājiet ritmiski un skaidri!
8. Runas attīstību veicinās emocionāla pasaku stāstīšana ar pavadošām kustībām. Piemēram, kā lec zaķis, kā piezogas lapsa, u.c. Starptautiski pētījumi pierāda, ka kopīga grāmatu lasīšana no 3 gadu vecuma un stāstu stāstīšana ietekmē bērnu lasītprasmes sasniegumus skolas vecumā.
9. Veltiet un pievērsiet uzmanību vispārējai un roku motorikas attīstībai. Centri, kas smadzenēs atbild par kustībām un runu, ir savā starpā cieši saistīti. Tādēļ, ja „strādās” roka, tad tiks stimulēts runas centrs.
10. Zīmēšana uz vertikālas virsmas (tapešu rullis, kas piestiprināts pie durvīm) ar abām rokām vienlaicīgi, stimulēs abu galvas smadzeņu pusložu darbību. Zīmējam un komentējam, piemēram, „mēs zīmējam lietutiņu – pak, pak, pak”.
11. Sekojiet līdz bērna fiziskajai un psihiskajai veselībai. Bieži slimojošie un emocionāli nenoturīgie bērni, biežāk ir pakļauti runas traucējumiem. Svarīga ir labvēlīga attieksme ģimenē, pozitīvas emocijas un norūdišanās.

12. Iekārtojiet dienasgrāmatu, kurā atzīmēt bērna runas attīstības gaitu – pierakstiet, cik vārdus bērns saprot, kādus izrunā.

13. Esiet pacietīgi un uzmanīgi! Ja bērns nepareizi izrunā kādu no skaņām, tad nesmejieties par to, neatkārtojiet nepareizo skaņu izrunu. Rosiniet bērnu paklausīties pareizo skaņas izrunu un atkārtot to, protams tikai tad, ja bērns to spēj un var!

14. Paplašiniet bērna vārdu krājumu. Bērns to apgūst divos posmos: vispirms runu un valodu saprot (pasīvais vārdu krājums), un tikai tad runā (aktīvais vārdu krājums). Jo vairāk Jūs paplašināsiet bērna pasīvo vārdu krājumu (saprātnes līmenī), jo ātrāk ir iespējams aktīvās runas „sprādziens”.

15. Atcerieties, ka tikai Jūs varat palīdzēt bērnam harmoniski attīstīties! Neaizmirsties priecāties par bērna sasniegumiem, biežāk uzslavējiet savu bērnu!

(Materiāla teksts aizgūts no logopēdes Dianās Sproģes)

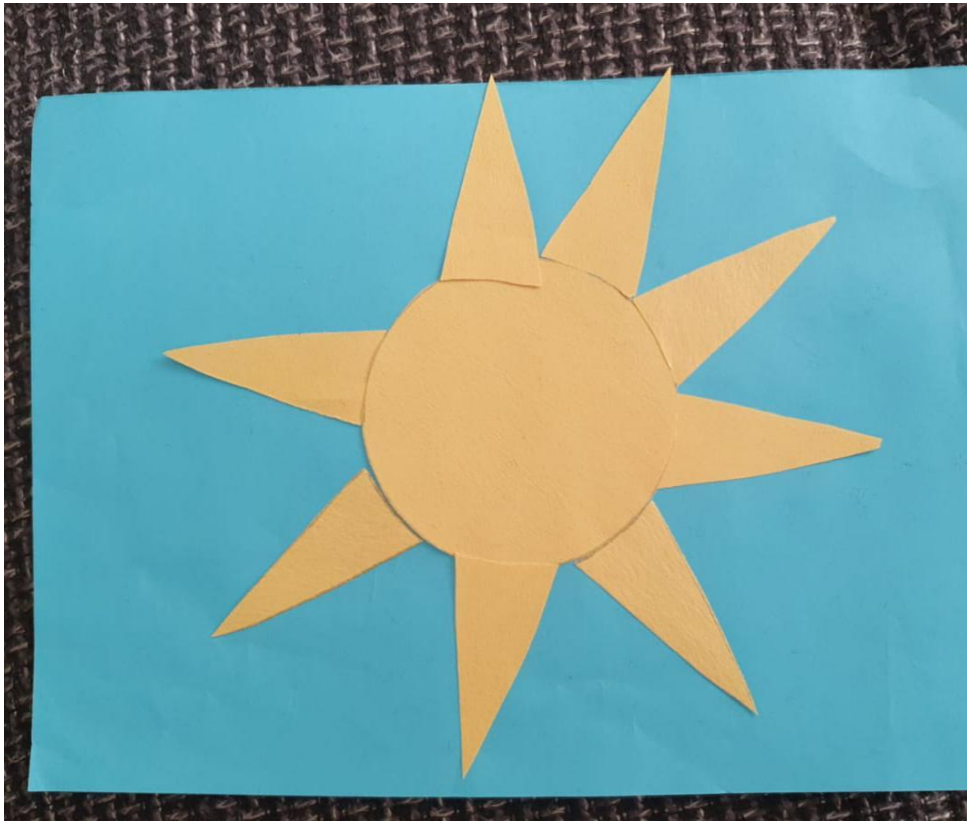

12.pielikums, Bērnū darbi

Maģistra darbs „Logopēdiskās pasakas 5 – 6 gadus veciem bērniem skaņu izrunas pilnveidei”
izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie
informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Sintija Supe

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: _____ .____.2020.

(zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē

09.06.2021.

ŠIS DARBS PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR
LAIKA ZĪMOGU.